T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATI BALKAN TÜRK AĞIZLARINDA DEVRİK CÜMLE YAPILARI

SAMİ OKUR

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA SİBEL BAYRAKTAR

EDİRNE 2023

Tezin adı: Batı Balkan Türk Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları

Hazırlayan: Sami Okur

ÖZET

Türkçede devrik cümle geçmişten günümüze gerek yazılı kaynaklarda gerek sözlü gelenekte varlığını sürdürmektedir. Türkçenin IV. yy.dan günümüze yaşadığı Balkanlar için de devrik cümle yapılarının varlığından söz etmek mümkündür. Bu alanda daha önce Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimer Enstitüsü Balkan Çalışmaları ABD uhdesinde Balkan Türk ağızları üzerine devrik cümle çalışması yapılmıştır. Ancak bu çalışma Doğu Balkan Türk ağızları için kapsayıcı olma özelliği taşırken Batı Balkan Türk ağızları açısından kapsayıcılığı oldukça sınırlıdır. Çalışmamız, Batı Balkan Türk ağızları üzerine yapılan ilk kapsayıcı çalışma olması açısından önemlidir. Çalışmamızı Batı Balkan Türk ağızlarını Bulgaristan'dan Vidin ağzı, Sırbistan'dan Preşova ve Bilaç ağzı, Kuzey Makedonya'dan Vrapçişte ağzı, Kosova'dan Prizren ağzı ve Karadağ'dan Bar ağzı olmak üzere beş farklı bölgenin ağzı oluşturmaktadır. Bu bölgeler üzerine yazılan kitaplar, tezler ve makaleleri inceleyerek tümevarım ve tümdengelim metotlarıyla veriler elde ettik. Metinlerde tespit ettiğimiz devrik cümle yapılarını fiil ve isim cümleleri olmak üzere iki farklı başlıkta öge dizilimi sondaki ögeye göre devrik cümleleri sıraladık. Sonuç kısmında tespit edilen ve en çok görülen on devrik cümle yapısı üzerinden beş bölge ağzını kendi arasında ve Doğu Balkan Türk ağızlarıyla mukayese ettik. Doğu ve Batı Balkan ağızları arasındaki benzerlik ve farklılıkları göz önüne sermeye çalıştık. Bu çalışma ile Batı Balkan ağızlarının Hint-Avrupa dillerinden Arnavutça, Sırpça, Karadağlıca ve Bulgarca gibi bölge dillerinden söz dizimsel açıdan bir etkilenme yaşayıp yaşamadığı hakkında çıkarım yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Devrik Cümle, Devrik Yapılı Cümle, Söz Dizimi, Ağız, Balkanlar, Balkan Türk Ağzı, Batı Balkan Türk Ağzı

Title of the thesis: Inverted Sentence Structures in Western Balkan Turkish Dialects

Posted by: Sami Okur

ABSTRACT

The inverted sentence in Turkish continues to exist in both written sources and oral tradition from past to present. Turkish IV. It is possible to talk about the existence of inverted sentence structures for the Balkans, where he has lived since the 19th century. In this area, an inverted sentence study was carried out on Balkan Turkish dialects. However, while this study is inclusive for Eastern Balkan Turkish dialects, its coverage is quite limited in terms of Western Balkan Turkish dialects. Our study is important as it is the first comprehensive study on Western Balkan Turkish dialects. In our study, the Western Balkan Turkish dialects are composed of five different regions: Vidin dialect from Bulgaria, Preşova and Bilaç dialect from Serbia, Vrapçişte dialect from North Macedonia, Prizren dialect from Kosovo and Bar dialect from Montenegro. By examining the books, theses and articles written on these regions, we obtained data by inductive and deductive methods. We have listed the inverted sentence structures that we have identified in the texts in two different titles, verb and noun sentences, according to the item sequence and the last item. We compared the five regional dialects among themselves and with the Eastern Balkan Turkish dialects over the ten most common inverted sentence structures identified in the conclusion part. We tried to reveal the similarities and differences between the Eastern and Western Balkan dialects. In this study, inferences were made about whether the Western Balkan dialects were syntactically influenced by the Indo-European languages such as Albanian, Serbian, Montenegrin and Bulgarian.

Keywords: Inverted Sentence, Inverted Sentence, Syntax, Dialect, Balkans, Balkan Dialect, Balkan Turkish Dialect, Western Balkan Turkish Dialect

ÖNSÖZ

Canlı bir varlık olan dil, sürekli değişim, gelişim ve etkileşim içindedir. Dilin insan zihninden çıkışının en doğal şekli hazırlıksız konuşmalar ile olur. Bu sebeple ağız metinleri üzerinde yapılan devrik cümle çalışmaları daha geçerli sonuçlar vereceği için önemlidir. Türkçede devrik cümle ile ilgili yapılan söz dizimi çalışmalarının yetersiz olduğu bilinmektedir. Özellikle günümüzde Balkan topraklarında azınlık halde yaşayan Türkler için devrik cümle çalışmaları daha fazla önem arz etmektedir. Daha önce Doğu Balkan Türk ağızları üzerine kapsayıcı bir devrik cümle çalışması yapılmıştır.[1] Batı Balkan Türk ağızları için aynı şey söz konusu değildir. Bu çalışma Balkan Türk ağızları üzerine tamamlayıcı bir çalışmadır. Türk varlığının kanıtı olan Türkçeye katkı sağlama amacıyla yapılan bu çalışma ile birlikte Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümle yapılarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapma fırsatı bulunacaktır. Batı Balkan Türk ağızlarını Bulgaristan'dan Vidin ağzı, Sırbistan'dan Preşova ve Bilaç ağzı, Kuzey Makedonya'dan Vrapçişte ağzı, Kosova'dan Prizren ağzı ve Karadağ'dan Bar ağzı olmak üzere beş farklı bölgenin ağzı ile oluşturduğumuz çalışmamızda bu bölgeler üzerine yazılan kitaplar, tezler ve makaleleri inceleyerek tümevarım ve tümdengelim metotlarıyla veriler elde edilmiştir. Çalışmamızda Gyula Németh'in *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*[2] adlı kitabı, Bilinda Kamberi'nin *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük*[3] konulu yüksek lisans tezi, Nazim İbrahim'in *Vrapçişte ve Çevresi Türk Ağzı*[4] konulu yüksek lisans tezi, Ergin Jable – Kaan Yılmaz'ın *Prizren Türk Ağzı Dil ve Kültür*[5] isimli kitabı ve

[1] Büşra Köse, *"Balkan Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları"*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2021.

[2] Gyula Németh, *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*, çev: Abdurrahman Güzel, 1. Basım TDK Yayınları, , Ankara 2014, s. 207-253.

[3] Bilinda Kamberi, *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük* (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa 2015, s. 103-134.

[4] Nazim İbrahim, *Vrapçişte ve Çevresi Türk Ağzı* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997, s. 111-302.

[5] Ergin Jable – Kaan Yılmaz, *Prizren Türk Ağzı Dil ve Kültür*, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2020, s. 39-94.

Alpay İğci'nin *Karadağ Türk Ağzı*[6] kaynaklarından yararlanılmış ve devrik cümle yapıları tespit edilmiştir.

Batı Balkan Türk ağızlarında tespit edilen devrik cümle yapıları analiz edilerek hem kendi içinde hem de Doğu Balkan Türk ağızları ve Gagauzca ile mukayese edilmiş; benzerlik ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Batı Balkanlarda azınlık olarak yaşayan Türklerin bölge dilleri olan Arnavutça, Sırpça, Karadağlıca, Makedonca ve Bulgarca gibi Hint-Avrupa dillerinden etkilenip etkilenmediği elde edilen bulgular ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında Balkan Türk ağızları, Balkanlardaki Türklerin Karadeniz'in kuzeyinden ve Anadolu üzerinden Balkanlara geçişi, devrik cümle ile ilgili tanım ve yaklaşımlar, devrik cümlenin kullanım alanları ve cümlenin ögeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Altı bölümden oluşan çalışmamızda ilk bölümde Bulgaristan'ın Vidin ağzı fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere ayrı başlıklarda ele alınmış ve sondaki ögeye göre sıralama yapılmıştır. Aynı yöntem ile ikinci bölümde Sırbistan'da bulunan Preşova ve Bilaç ağzı, üçüncü bölümde Kuzey Makedonya'da bulunan Vrapçişte ağzı, dördüncü bölümde Kosova'da bulunan Prizren ağzı, beşinci bölümde Karadağ'da bulunan Bar ağzı ve altıncı bölümde Batı Balkan Türk ağızlarında yardımcı fiilin devrikleştiği cümle yapıları incelemeye alınmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana bilgileriyle ışık tutan, olayları ve durumları değerlendirmede farklı bakış açısı kazanmamı sağlayan, her konuda yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel Bayraktar'a teşekkür ederim. Ayrca tez süresince desteğini esirgemeyen yol arkadaşım, eşim Leyla Okur ve motivasyon kaynağım kızım Mavi Okur'a teşekkür ederim.

Sami Okur

[6] Alpay İğci, *Karadağ Türk Ağzı*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, s. 132-262.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……I

ABSTRACT……..…..II

ÖNSÖZ……..…III

İÇİNDEKİLER……..V

GRAFİKLER…….……XIII

TABLOLAR……...XIV

HARİTALAR……..XV

KISALTMALAR……...XVI

GİRİŞ……...1

1. Amaç…….5

2. Önem…….6

3. Araştırma Yöntemi……6

4. Balkanlar……...8

4. 1. Türklerin Balkanlara Karadeniz'in Kuzeyinden Geçişi……..9

4. 2. Türklerin Balkanlara Anadolu Üzerinden Geçişi……10

5. Devrik Cümle Nedir?.....11

6. Devrik Cümlenin Kullanım Alanlarıyla İlgili Yaklaşımlar……14

7. Cümlenin Ögeleri……....15

7. 1. Yüklem……..15

7. 2. Özne……..17

7. 3. Nesne…….18

7. 4. Dolaylı Tümleç…….21

7. 5. Zarf Tümleci…….23

7. 6. Cümle Dışı Unsur…….26

I. BÖLÜM

VİDİN AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

1. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi……28

1. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları…….29

1. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….30

1. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...34

1. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….38

1. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….42

1. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..46

1. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……48

1. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….48

1. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……49

1. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar……...49

1. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar…….49

1. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar.....50

1. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar…..50

1. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar…….50

II. BÖLÜM

PREŞOVA VE BİLAÇ AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

2. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi……53

2. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları…….54

2. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….54

2. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….59

2. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….62

2. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...66

2. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..68

2. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..70

2. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……71

2. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….71

2. 3. 2. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……73

2. 3. 3. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……74

2. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları……75

2. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar……...75

2. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar…….75

2. 4. 2. Yüklemin Tamlama Olduğu Durumlar …….76

2. 4. 3. Belirtili Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar.....76

2. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar…….76

III. BÖLÜM

VRAPÇİŞTE AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

3. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi……79

3. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……..80

3. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….80

3. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….83

3. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….88

3. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...92

3. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..94

3. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….96

3. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……97

3. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….97

3. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……98

3. 3. 3. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……99

3. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları…..100

3. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar…….101

3. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar……...101

3. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar……101

3. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar....101

3. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar……...102

IV. BÖLÜM

PRİZREN AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

4. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi……..104

4. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……105

4. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...105

4. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...109

4. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….113

4. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...116

4. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……119

4. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları……121

4. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……..122

4. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...122

4. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..124

4. 3. 3. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..124

4. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları…..125

4. 3. 5. İsim Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……125

4. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar…….126

4. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar……...126

4. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar ……126

4. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar....127

4. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar……...127

V. BÖLÜM

BAR AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

5. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi……..130

5. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……131

5. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...131

5. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….136

5. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...139

5. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...142

5. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……144

5. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları……146

5. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları……..146

5. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……...146

5. 3. 2. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..149

5. 3. 3. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları…..150

5. 3. 4. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..151

5. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar…….151

5. 4. 1. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar…….151

5. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar……...152

VI. BÖLÜM

YARDIMCI FİİLİN DEVRİKLEŞMESİYLE OLUŞAN CÜMLE YAPILARI

6. 1. Bar Türk Ağzında Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi……...154

6. 1. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……154

6. 1. 2. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….156

6. 1. 3. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….157

6. 1. 4. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..158

6. 1. 5. Yüklemi Sonda Olmasına Rağmen –Dir Bildirme Ekinin Devrikleşmesi ile Oluşan Yapılar……..158

6. 2. Preşova ve Bilaç'ta Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi……..158

6. 2. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……158

6. 2. 2. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….159

6. 2. 3. Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….160

6. 3. Prizren'de Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi……160

6. 3. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……160

6. 3. 2. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….161

6. 3. 3. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……..161

6. 3. 3. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar……..161

6. 4. Vrapçite'de Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi……..161

6. 4. 1. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….162

6. 4. 2. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….162

6. 4. 3. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları……162

6. 4. 4. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları…….……162

6. 4. 4. 1. Öznenin Tamla Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar……163

SONUÇ……164

KAYNAKÇA……...187

GRAFİKLER

Grafik 1: Vidin Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması…..51

Grafik 2: Vidin Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı……...52

Grafik 3: Preşova ve Bilaç Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması…….77

Grafik 4: Preşova ve Bilaç Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı……..78

Grafik 5: Vrapçişte Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması……...102

Grafik 6: Vrapçişte Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı…...103

Grafik 7: Prizren Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması……...128

Grafik 8: Prizren Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı……..129

Grafik 9: Bar Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması…...152

Grafik 10: Bar Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı……..153

TABLOLAR

Tablo 1: Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Sonda Görülen Ögelerin Sıralaması ve Sayıları……165

Tablo 2: Batı Balkan Türk Ağızlarında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısının Dağılımı……173

Tablo 3: Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Görülen Fiilimsiler ve Sayıları……174

Tablo 4: Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Görülen Cümle Dışı Unsurlar ve Sayıları……...183

Tablo 5: Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarının Bölge İçi Kıyaslaması……...185

HARİTALAR

Harita 1: Németh'in Tasnifine Göre Batı Balkan Türk Ağızları Haritası……...7

Harita 2: Bulgaristan - Vidin…….28

Harita 3: Sırbistan - Preşova ve Bilaç……...54

Harita 4: Makedonya - Vrapçişte……..79

Harita 5: Kosova - Prizren……...104

Harita 6: Karadağ - Bar……...130

KISALTMALAR

a. g. e.: Adı geçen eser

a. g. m.: Adı geçen makale

c.: Cilt

Çev.: Çevirmen

B.A.: Bar ağzı

Bkz.: Bakınız

P.A.: Prizren ağzı

PB.A.: Preşova ve Bilaç ağzı

s.: Sayfa

STT.: Standart Türkiye Türkçesi

V.A.: Vidin ağzı

VR.A.: Vrapçişte ağzı

yy.: yüzyıl

GİRİŞ

Türkçede söz dizimi ilgili çalışmaların yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu durum günümüzde Türklerin azınlık olarak yaşadığı Batı Balkan Türk ağızlarında daha çok hissedilmektedir. Balkan ağızlarındaki devrik cümle yapıları üzerine ilk kapsamlı çalışma Köse tarafından "Balkan Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları"[7] ismiyle yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır. Ancak bu çalışma daha çok Doğu Balkan Türk ağızlarını kapsayan bir çalışma olduğundan Batı Balkan ağızları hala çalışılmamış bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Bu yüzden "Batı Balkan Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapıları" ismini verdiğimiz çalışmamamız Batı Balkan Türk ağızlarındaki (Karadağ, Kosova, Sırbistan ve Makedonya) devrik cümleler ile ilgili ilk kapsayıcı çalışmadır.

Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyıl başlarında, Balkanlardaki topraklarını kaybetmesi ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yapılan nüfus mübadelesi sebebiyle Türk nüfusu azalmıştır. Türk nüfusun azalması Türkçenin bölge dilleri üzerindeki etkisini azaltmış belki de etkilenmesini artmıştır.[8] *Balkan Türkleri bulundukları coğrafyada Sırpça-Hırvatça, Romence, Bulgarca, Arnavutça, Yunanca gibi İslav ve Hint-Avrupa kökenli birbirinden farklı dil konuşan etnik unsurlar ile iç içe yaşadıkları için, bu durumun sosyo-kültürel ve sosyolenguistik etkileri ister istemez Balkan Türkçesi ağızlarına da yansımış; bu ağızların yer yer Türkçenin yapı ve işleyiş ölçülerine ters düşen bir şekillenmeye uğramasına yol açmıştır. Yerli dillerin etkisinden gelen bu farklılaşmalar genellikle ünlü, ünsüz değişimleri biçimindeki ses olayları ile bunların şekil bilgisine yansıyan yönleri ve özellikle cümle yapısı ve söz dizimindeki değişimlerde ve söz varlığında kendini gösterir.*[9]

Dil etkileşiminin kaçınılmaz olduğu Balkan Türklerinin ağız özelliklerinde söz dizimi konusundaki etkileşim yüksek seviyededir. Bu etkileşim, Osmanlı'nın

---

[7] Büşra Köse, *"Balkan Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları"*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2021.

[8] Zeynep Korkmaz, *"Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lenguistik Açıdan Kısa Bir Karşılaştırma",* Belleten 2010-II, s. 108.

[9] Zeynep Korkmaz, *a. g. e.*, s. 111.

dağılmasıyla ve Balkanlardan Anadolu'ya yapılan Türk göçlerinin etkisiyle Türklerin azınlık kaldığı bir ortamda devam etmiştir. Bulgarca, Sırpça, Makedonca, Arnavutça gibi Hint-Avrupa dillerinin etkisi altında kalan Balkan Türk ağızlarında dilin nispeten güç bir değişeni olan söz diziminde bozulma meydana gelmiştir. Haliyle Balkan Türk ağızlarında kullanılan devrik cümle sayısı artmıştır. Özellikle de Türklerin azınlıkta kaldığı Batı Balkanlarda Karadağ, Kosova, Sırbistan ve Makedonya gibi ülkelerde konuşulan dillere maruz kalmasından dolayı devrik cümlelerin kullanım sıklığı fazladır. Bu çalışma ile Batı Balkan Türk ağızlarında devrik cümlenin kullanılma oranı, görülen ortak devrik cümle yapılarının tespiti ve Türkçenin iki dillilikten kaynaklanan söz dizimi açısından nasıl bir tepki verdiği ortaya konmaya çalışılıcaktır.

İki dillilik üzerine çeşitli tanımlar yapılmaktadır ancak iki dilliliğin tanımı üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır. Yine de iki dillilik, çocuğun doğumdan itibaren iki dile aynı anda maruz kalması ve çocuğun her iki dili tek bir dilmiş gibi aynı anda kazanması şeklinde tanımlanabilir.[10] İki dillilikle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. *İki dillilik, bireyin her iki dildeki yeterlilik düzeyine göre dengeli (balanced), baskın (dominant), sınırlı (semilingualism) iki dillilik olarak; bireyin her iki dildeki anlama (okuma ve dinleme) ve anlatma (konuşma ve yazma) becerilerindeki yetkinlik durumuna göre ise üretimsel ve algısal iki dillilik olarak sınıflandırılmaktadır. İki dillilik bireyin dilleri edindiği yaşa göre erken / geç iki dillilik ve eş zamanlı / ardışık iki dillilik olarak gruplandırılır. İki dilliliği dilsel kodların ve anlam birimlerinin zihinde düzenlenmesine göre eklemeli (compound), eşgüdümlü (ordinate) ve bağımlı (subordinate) iki dillilik olarak sınıflandırmak mümkündür. İki dillilik dilin durumu ve öğrenme çevresine göre ise elit ve halk iki dilliliği olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. İkinci dili edinirken birinci dilin*

[10] Mehmet Yalçın Yılmaz, "İki Dillilik Olgusu Ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 , 1641-1651,* Ankara Winter 2014, s. 1643.

korunup korunmamasına göre iki dillilik arttırıcı (additive) ve eksiltici (subractive) iki dillilik olmak üzere sınıflandırılabilir.[11]

İki dillilik Türkiye dışında yaşan Türkler için standart Türkiye Türkçenin kullanılması açısından bir sorun olarak görülmektedir.*"...Türkiye dışındaki Türkler için ortaya çıkan bu iki veya çok dillilik sorunu, resmî dili Türkçe olmayan ülkelerde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Çin'den Rusya'ya, İran ve Irak'tan Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve Kosova'ya kadar durum az çok aynıdır. Yani saydığımız bu coğrafyalarda yaşayan Türk toplulukları, kendi ana dillerinin yanı sıra, azınlık veya özerk olarak yaşadıkları ülkeye bağlı olarak Çince, Rusça, Farsça, Arapça, Bulgarca, Romence, Sırpça, Arnavutça ve Makedonca gibi dilleri ikinci dil olarak kullanmaktadırlar. Eski Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan Makedonya ve Kosova gibi ülkelerde ise ikinci değil, üçüncü dil söz konusudur."*[12]

Nemeth, Balkan ağızlarını *"anılan iki ağız bölgesi, doğu ve batı, birbirinden keskin bir biçimde ayrılıyor. Bu iki alanı birbirinden ayıran çizgi Tuna'nın yanındaki Lom'dan doğuya doğru uzanır, güney yönünde Vraca'dan, Sofya ve Samakov'dan doğuya doğru gider ve sonra buradan batıya yönelir ve Küstendil'de yine güneye doğru ilerler. Demek ki batı ağız alanı Bulgaristan'ın yalnızca küçük bir kesimini, kuzaybatısını içine alıyor."*[13] şeklinde ifade ederek keskin bir çizgiyle ikiye ayırmıştır.

Hafız Küçükusta, Németh'in Batı Balkan Türk ağız bölgesi olarak belirlediği bölgeyi *Bulgaristan'ın, Vidin, Lom, Orjahovo, Mihailovgrad, Sofya, Kjustendil, Samokov ve Blagoevgrad gibi kentleri ve çevresinde, Makedonya'nın Gostivar, Tetovo, Kumanovo, Üsküp, Struga, Ohri, Resne, Manastır, Radoviş il ve ilçeleri ve çevre köylerinde, Kosova'nın Prizren, İpek, Priştine, Gilan, Kosova Mitroviçası, Vuçtırn kentleri ve Mamuša, Dobručan ve Janjevo köylerinde kullanılan Türk*

---

[11] Fatma Bölükbaş Kaya, Fatma Burcu Hançer, Anna Golynskaıa, "İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar", *International Journal of Languages' Education and Teaching Volume 7, Issue 2*, June 2019, s. 109.

[12] Ahmet Günşen, "Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 4/8, 225-254*, Ankara 2009, s. 227-228.

[13] Gyula Nemeth, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", *TDAY Belleten 1980-1981*,TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 119.

ağızlarının yanı sıra Karadağ'ın Bar kenti ve Sırbistan'ın Preşevo ve Biljaç köylerinde kullanılan Türk ağızları…"[14] olarak ifade etmiştir.

Mollova ise G. Hazai, V.G. Guzev ve özellikle de Nemeth'in inceleme ve görüşlerini göz önünde bulundurarak *"Balkanlarda iki değil, üç grup Türk ağızları vardır. Bunları biz, 1)Batı uç zonu; 2) Doğu Rodoplar zonu; 3) Merkez zon veya bölge dedik."*[15] açıklamasını yapmış ve kriterlerinin fonolojik ve morfolojik olduğunu ifade etmiştir.

Mollova Batı uç zonunun, Bulgaristan'da Tuna boyunda Rahva kasabasının doğusundan başlayarak güneye doğru düz bir hat üzerinden indiğini, Samakov kasabasının doğusundan doğuya doğru saptığını, Peştere kasabasının ortasından geçerek yine güneye doğru düz bir hat üzerinden devam ettiğini, Yunanistan'da Selânik yarım adasını içine alarak bittiğini; Doğu Rodoplar zonunun, Bulgaristan'da yer aldığını ancak güney kısmının Yunanistan'da tamamlandığını, Bulgaristan'daki Kırcalı, Ardino, Momçilgrad kasabaları ve etrafındaki bin kadar küçük köyü kapsadığını; Merkez zonun ise öteki iki zonun dışında kalan bölgeler olduğunu, Romanya Dobrucası, Bulgaristan'ın Doğu Rodoplar zonu ve Batı uç zonu hariç tamamı, Yunanistan'ın Gümülcine, Dedeağaç, İskeçe kasabaları ve çevre köyleri, Türkiye Trakyası ve Yugoslavya Makedonyası'ndaki Yürük Türklerinin dilini kapsadığını ifade etmiştir.[16]

Günşen ise, *Balkan Türk ağızları esas itibarıyla Türkiye Türkçesine bağlı, onun varyantları konumundaki ağızlar topluluğudur. Hâl böyle iken Türkiye Türkçesi ağızları karşılığı olarak çok zaman "Anadolu ağızları" terimi yeterli görülmüş; "Anadolu ve Rumeli ağızları" başlıklı birçok çalışmada, Rumeli/Balkan Türk ağızları hiç gündeme getirilmezken, Türkiye Türkçesi veya Anadolu ve Rumeli*

[14] Ayla Hafız Küçükusta, "Batı Balkan Türk Ağızlarına Dair", *Dil Araştırmaları*, Bahar 2019/24, s. 95.
[15] Mefküre Mollova, "Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi", *TDAY Belleten 1996*, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 169.
[16] Mefküre Mollova, a. g. m., s. 169-174.

ağızlarını sınıflandırma denemelerinde de çok zaman Rumeli ağızlarından söz edilmemiştir.[17] şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Çalışmamızda inceleme sahası oluşturulurken Batı Balkan Türk Ağızları bölgesini kapsaması amacıyla beş farklı ülkenin Türk ağız bölgeleri seçilmiştir. Bulgaristan'dan Vidin Türk ağzı, Sırbistan'dan Preşova ve Bilaç Türk ağzı, Kuzey Makedonya'dan Vrapçişte Türk ağzı, Kosova'dan Prizren Türk ağzı ve Karadağ'dan Bar Türk ağzı inceleme sahasını oluşturmuştur. Ağız metinleri ağız araştırması kitaplarından ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Her ağız bölgesinden iki yüz ellişer devrik cümle yapısı tespit edilmiş ve incelemeye alınmıştır. Devrik cümle tespiti yapılırken ağız metinlerindeki konuşmacı sayısına bağlı olarak farklı konuşmacılardan devrik cümle tespiti yapılmasına özen gösterilmiştir.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar: Gyula Németh'in *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*[18] adlı kitabı, Bilinda Kamberi'nin *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük*[19] konulu yüksek lisans tezi, Nazim İbrahim'in *Vrapçişte ve Çevresi Türk Ağzı*[20] konulu yüksek lisans tezi, Ergin Jable – Kaan Yılmaz'ın *Prizren Türk Ağzı Dil ve Kültür*[21] isimli kitabı ve Alpay İğci'nin *Karadağ Türk Ağzı*[22] adlı kitabıdır.

1. Amaç

Bu çalışmada Batı Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümle yapıları bulunarak ne oranda kullanıldığı tespit edilecektir. Bu oranın Doğu Balkan Türk ağızları ve Anadolu ağızları ile kıyaslaması yapılarak Arnavutça, Sırpça, Karadağlıca,

[17] Ahmet Günşen, "Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 7/4, 111-129*, Ankara 2012, s. 114.
[18] Gyula Németh, *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*, çev: Abdurrahman Güzel, 1. Basım, TDK Yayınları, Ankara 2014, s. 207-253.
[19] Bilinda Kamberi, *"Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük",* (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa 2015, s. 103-134.
[20] Nazim İbrahim, "*Vrapçişte ve Çevresi Türk Ağzı",* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Baılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997, s. 111-302.
[21] Ergin Jable – Kaan Yılmaz, *Prizren Türk Ağzı Dil ve Kültür*, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2020, s. 39-94.
[22] Alpay İğci, *Karadağ Türk Ağzı*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, s. 132-262.

Makedonca, Bulgarca gibi Hint- Avrupa dillerinden etkilenip etkilenmediği sorgulanacaktır. Bunun yanında Batı Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümlelerde sondaki ögelerin sayısını belirleyerek diğer ağızlar ile mukayesesi yapılacaktır. Bölgede en sık kullanılan devrik cümle formatları belirlenerek Batı Balkanlardaki Türk ağızlarının bölge dilleriyle söz dizimi açısından ilişkisi tespit edilecektir.

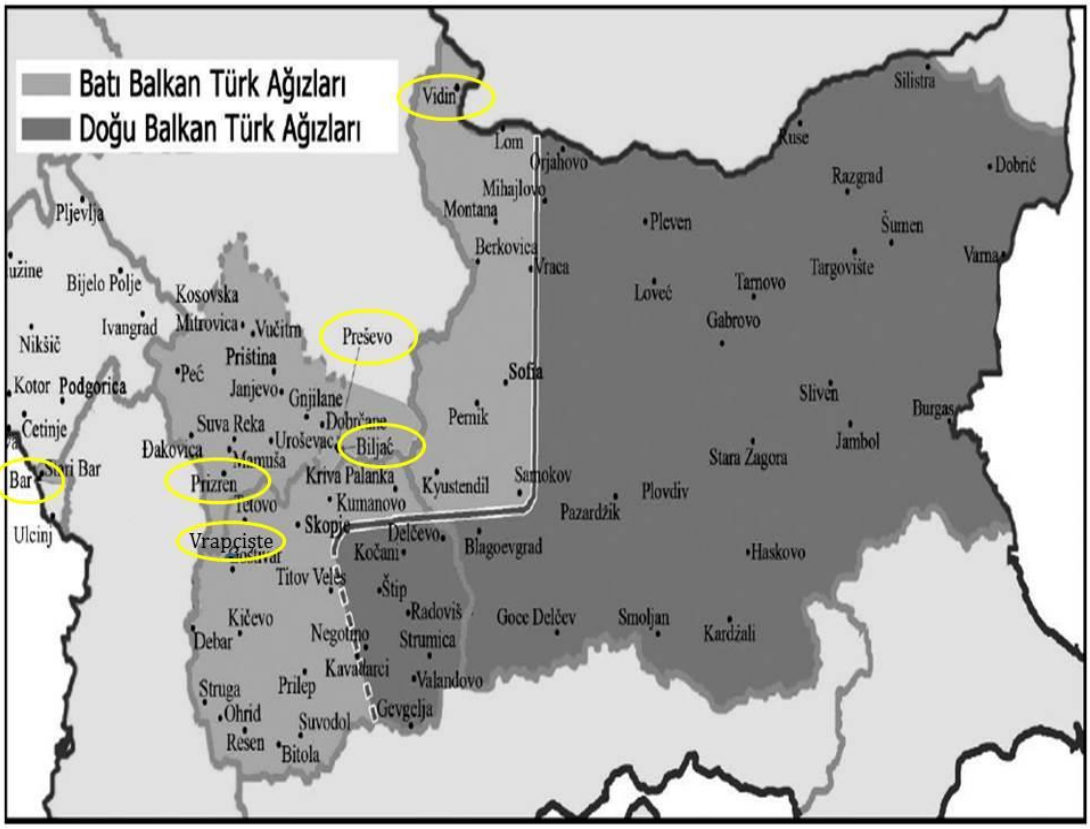
2. Önem

Anadolu ağızlarında ve Doğu Balkan Türk ağızlarında yapılan çalışmaların devamı niteliğindeki bu çalışma, analizi yapılan devrik cümlelerle Batı Balkan Türk ağızları ile bölgedeki diğer ulusların dilleri arasında söz dizimi açısından etkileşim olup olmadığına dair fikir ortaya konulmasını sağlayacaktır. Ayrıca daha önce Batı Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümle yapıları üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, kapsamlı ilk çalışma olması açısından oldukça önemlidir.

3. Araştırma Yöntemi

Batı Balkan Türk ağızları üzerine yapılan ağız çalışmaları başta olmak üzere bölge ağzıyla ilgili kitaplar, tezler ve makaleler tespit edilerek çalışmada kullanılacaktır. Batı Balkan Türk ağzının sınırları belirlenirken Nemeth'in tasnifi dikkate alınmıştır.

Harita 1: **Németh'in Tasnifine Göre Batı Balkan Türk Ağızları Haritası**

Kaynak: Ayla Hafız Küçükusta, a. g. m., s. 95.'ten alınmış harita üzerinde çalışılan bölgeler tarafımızdan gösterilmiştir.

Batı Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümle yapıları tespit edilirken doğudan batıya doğru inceleme yapılmıştır ve başlıklar sıralanmıştır. Sırasıyla Bulgaristan'dan Vidin, Sırbistan'dan Preşova ve Bilaç, Kuzey Makedonya'dan Vrapçişte, Kosova'dan Prizren ve Karadağ'dan Bar olmak üzere beş ağız bölgesi incelenmiştir. Bulunan devrik cümlelerin görülme oranı başta olmak üzere, sondaki öge ve en sık görülen on ortak yapı tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılar hem bölge içinde hem de Anadolu'da ve Doğu Balkanlar'da yapılan benzer çalışmalar ile mukayese edilecektir. Çalışmamızda dikkat edilecek diğer husular ise şu şekildedir:

1. Transkripsiyon işaretlerinde mümkün olduğunca kullanılan kaynağa bağlı kalınmış, kaynaktaki işaretler kulanılmştır.

2. Cümleler, yüzey yapı dikkate alınarak fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere iki ayrı başlıkta incelenmiştir. Araya yüklem alan tamlamalar için de alt başlık açılmıştır.

3. Bazı durumlarda hâl eklerinin standart Türkiye Türkçesinden farklı kulllanılması nedeniyle meydana gelen kafa karışıklıkları noktasında cümlenin bağlamında ifade ettiği anlamdan yola çıkılarak cümle ögelerine ayırılmıştır.

4. Balkanlar

Türkler için Orta Asya ve Anadolu ne kadar önemliyse Balkanlar da aynı ölçüde önemlidir. Balkanların Türkler ile tanışması gerek Karadeniz'in kuzeyinden gerek Anadolu'dan yapılan göçlerle ve akınlarla IV. yüzyıla kadar dayanır. Yer adlarına verilen isimler ulusların damgalarıdır. "Balkan" ismi Türkçe bir isimdir. "Dağlık" yahut "sıra-dağ" anlamına gelir.[23]

Anadolu'nun Asya kıtasındaki konumu ile Balkan yarımadasının Avrupa kıtasındaki konumu düşünüldüğünde aralarındaki, jeopolitik önem açısından, benzerlik dikkat çekicidir. Bu sebeple hem Anadolu'ya hem de Balkanlara sahip olan Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemlerinde dünyada etkin birer güç olmaları tesadüf değildir. Balkan yarımadası jeopolitik konumu sebebiyle birçok ulusa, haliyle dil ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu durum kültürel ve dilsel etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır. Balkan yarımadasının coğrafi açıdan sınırı çizilecek olursa güneyde Akdeniz ve Ege Denizi, batıda Adriyatik Denizi, kuzeyde Tuna ve Sava Irmak'ı, batıda ise Karadeniz ile doğal bir sınır oluşturmuştur.

Türkler, Orta Asya'dan Batı'ya doğru sürdürdükleri yurt edinme göçlerinde iki yol izleyerek Balkanlara ulaşmışlardır. İlk yol ile farklı Türk toplulukları Karadeniz'in kuzeyinden Balkanların çeşitli yerlerine ulaşarak yurt edinme mücadelesi vermiştir. İkinci yol ile Oğuzlar Anadolu üzerinden Balkanlara ulaşmış ve yurt edinmiştir. Türkler IV. asırdan bu yana Balkanlarda varlığını sürdürmektedir.

[23] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi 3*, Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi, Prizren 2005, s. 20.

4.1. Türklerin Balkanlara Karadeniz'in Kuzeyinden Geçişi

Balkanlara IV. asrın sonlarında gelen Hunların, V. asrın ortalarına gelindiğinde Bizans ile girilen mücadele sonucunda Sofya, Filibe, Edirne ve Gelibolu'ya kadar ilerlediği ve Balkanlarda etkin bir güç olduğu bilinmektedir.[24] Hunlardan sonra Avarlar Balkanlarda yaklaşık üç asır boyunca varlık göstermiştir.

Türkler, bilhassa Hunlardan beri Karadeniz şimalindeki memleketleri ve Balkanları kendilerine bir yerleşme ve devlet kurma sahası yapmışlardı. Hunlardan sonra, Türklüğün garp kolunu teşkil eden Ogurlar, kalan Hunlarla karışarak Bulgar adı altında bu sahada hakimiyet kurdular ve buradan zaman zaman İstanbul önlerine kadar ilerlediler.[25] Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Büyük Bulgar Hanlığı'nın dağılmasıyla bazı Bulgar grupları 645 yılında batıya ilerleyerek Bizans'la mücadele ettiler ve VII. asrın son çeyreğinde Slav toplulukları üzerinde yeni bir devlet kurdular. Bulgar devletinin yıkılmasıyla XI. asırda Peçenekler Balkanlara akınlar yapmaya başladılar. Peçeneklerin 1050 yılında Edirne'yi kuşattığı da bilinmektedir. Hatta 1091 yılında Peçenekler, İstanbul'a gelerek Bizans İmparatorluğu'nun başkentini ele geçirme girişiminde bulundu. *1091 yılının başlarında İstanbul'da yaşananlar, 1453'te şehrin düşmesinden önceki yaşananları andırıyordu.*[26] Peçenekler karşısında zayıf kalan Bizans, başka bir Türk topluluğu olan Kuman-Kıpçaklar ile Peçeneklerin arasındaki anlaşmazlıkları kullanarak Kuman-Kıpçak desteğini yanına aldı ve Peçenekleri yenilgiye uğrattı. Bu ağır yenilgiden sonra Balkanlardaki Peçenek etkisi yok oldu. Yine XI. asırda Peçeneklerin Bizans İmparatorluğu tarafından Bulgaristan ve Makedonya'ya yerleştirildiği de bilinmektedir. Bölgedeki Peçenek etkisinin sona ermesiyle Kuman-Kıpçaklar bölgede etkili olmuştur. XII.-XIV. yüzyıllarda Kıpçak/Kumanların bölgede üstün tarihi rolü yeterince vurgulanmamıştır. Özellikle, Dobruca'dan Akkerman'a kadar step bölgesinde yerleşmiş ve Hristiyan dinine geçmiş olan Kıpçak/Kumanlar çeşitli

---

[24] Saadettin Yağmur Gömeç, "Türk-Hunların Balkanlardaki Faaliyetleri, Osmanlı İdaresinde Balkanlar", *Palet Yayınları*, Konya, Kasım 2020,n s. 305.
[25] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1942, s.V.
[26] Asım Korkmaz, "Peçenek Tarihinin Dönüm Noktası: 1091 Lebounion Savaşı ve Bu Savaşın Türk Tarihi Açısından Önemi", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı (e-kitap)* , 2022, s. 9.

hanedanlar kurmuşlardır.[27] Uzlar da XI. ve XII. asırda bölgeye gelip yerleşen diğer bir Türk topluluğudur.

4.2. Türklerin Balkanlara Anadolu Üzerinden Geçişi

Anadolu'dan Balkanlara ilk geçiş XIII. asırda Moğol istilası sebebiyle kaçan Sarı Saltuk ve beraberindeki kırka yakın Türkmen obasıyla yaşanmıştır. Günümüzde Romanya'da bulunan Babadag isimli kasabanın adını Sarı Saltuk Baba'dan aldığı bilinmektedir. Buraya yerleşen Türkmenlerin bir bölümü XIV. yy.ın başında geri dönmek amacıyla göç ederken kalan kısmı ise Hristiyan Kumanlar arasında din değiştirerek Gagavuz adı ile günümüzde varlığını sürdürmektedir.[28]

Sarı Saltuk Türkmenlerinden sonra, Balkanlara Anadolu'dan yapılan Türk akınları Karesi Beyliği kurulduktan sonra başlar.[29] Karesioğulları'nın akınları iskân ile sonuçlanmamıştır. Bizans'ın ücretli askeri olarak Balkanlara birçok Türk akıncı grupları gitmiştir. Akıncıların bir kısmı ücretli asker olarak Balkanlar'da kalmıştır. Yine Aydınoğlu Umur Bey 14. yy.ın ortalarında donanmasıyla Balkanlara akınlar düzenlemiştir. Bu akınlarla Dobruca ve Arnavutluk'a kadar gitmiştir. Aydınoğlu Umur Bey'i durduramayan Bizans, Haçlılardan yardım isteyerek Aydınoğulları'nın İzmir'den denize çıkışını engellemiştir.

Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa'nın Çimpe kalesini alıp Bolayır'ı zapdetmesiyle Türkmenlerin karşı yakaya geçişi hızlandı ve nihayet 1354 yılında Gelibolu kalesi ele geçirildi. Osmanlılar Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısına yerleştikten sonra, Edirne'den Enez'e kadar Meriç ırmağı ilk fetih ve yayılış sınırı oldu.[30] 1387 yılında Selanik teslim olmuştur. Atina ve Mora'nın fethi ise 15. yy.da Fatih Sultan Mehmet ile gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın Balkanlar'da egemenlik sağlamasında Kosova'da kazanılan zaferler, Osmanlı'nın Sofya ve Üsküp üzerinden yürüttüğü hakimiyet faaliyetleri etkili olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in 1463 yılında Bosna'yı fethetmesiyle Balkanlardaki Türk varlığı iyiden iyiye güçlenmiştir. Kanuni

[27] Halil İnalcık, a. g. e., s. 20.
[28] Halil İnalcık, a. g. e., s. 21.
[29] Halil İnalcık, a. g. e., s. 22.
[30] Halil İnalcık, a. g. e., s. 24.

Sultan Süleyman'ın 16. asırda Belgrad'ı alıp Macaristan'ı himaye altına almasıyla Balkanlardaki başarılar taçlanmıştır.

Osmanlı, Balkan fetihleri sırasında yürüttüğü iskân politikası sayesinde, Anadolu'daki Türkmenlerin Balkanlara yerleşmesiyle, Türk dili ve kültürü de bir nevi Balkanlara iskân etmiş oldu. Osmanlı'nın Balkanlara verdiği önem düşünüldüğünde Türk egemenliğindeki Balkan halkları huzur ve refah içinde yüzyıllarca yaşamışlardır.

18. yy.a gelindiğinde tımar sisteminin bozulması ve yolsuzlukların artması takiben milliyetçilik akımlarının kendini göstermesi, Çarlık Rusya'nın Panslavizm politikasıyla bölgedeki etkisini artırması gayrimüslim halkın isyanlarını şiddetlendirmesine ve nihayetinde kopuşlara sebep olmuştur. Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya yoğun bir Türk göçü yaşanmıştır.

5. Devrik Cümle Nedir?

Osmanlıca olarak isimlendirilen ve 16.yy.dan itibaren klasikleşen Türkçe; zaman içinde Türkçe cümle yapısından uzaklaşarak ilim dili olan Arapça ve şiir dili olan Farsçanın etkisi ile devrik cümlelerle hatta devrik tamlamalarla süslü bir yazın kurma eğilimine kapılmıştı. Dilde sadeleşme konusu güdeme geldiğinde Türkçenin halk tarafından daha anlaşılır olması için sadece kelimelerin seçimi değil, tamlamaların ve cümlelerin de Türkçenin yapısına daha uygun olmasına dikkat edilmeye çalışıldı. Nihayetinde Altay dillerinin ortak cümle yapısı olan Özne+Nesne+Yüklem yapısının dışındaki cümle çeşitleri Türkçe olmadıkları gerekçesiyle dışlandı. Ancak zaman içinde Orhun yazıtlarında bile az miktarda devrik cümle olduğu, atasözlerinde de rastlanıldığı dikkate alınarak, bu tip cümlelerin Türkçede olabileceği yeniden düşünülmeye başlandı.

Devrik cümle konusuna Ergin *Türk Dilbilgisi*[31] isimli kitabında yer vermemiştir. Ergin, cümlede asıl unsurun daima sonda bulunacağını belirterek

[31] Muharrem Ergin, *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2009, s. 399.

yüklemi sonda kabul etmesine karşın Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* kitabında devrik cümle bahsine "Sıra Değişmeleri" başlığı altında değinmiştir:

"Yüklemin yerinden alınıp kimseye yaklaştırılması, hatta cümle başına getirilmesi… Yüklemin ileri alınmasıyla doğrudan sıraya ençok aykırı görünen bu üçüncü çeşit sıraya konuşma dilinde oldukça rastlanır. Burada yüklem her zaman sert bir berkitme vurgusu taşır... Buna ters sıra (ordre inverse) deriz. Yeni zamanlarda yazı dilimizde tartışma konusu olan devrik cümle (phrase inverse) de budur."[32]

Delice, Türkçe Söz Dizimi kitabında:

"Türkçe klâsik cümle yapısında yüklemin sonda bulunması gerekmektedir. Bu kurala uyan cümleler kurallı, uymayan –yani, yüklemi sonda bulunmayan cümleler de devrik ya da kuralsız adını alır. Cümlenin kurallı veya kuralsız ayrımı, cümlenin kurucu ögesi olan yüklem ile onu tamamlayan ögelerin dizilişi ile ilgili bir durumdur. Yüklemi tamamlayan Ö, N, DT ve ZT'inden birinin yüklemden sonra kullanılması durumunda Türkçenin cümle dizim kuralı değişmiş ve cümle dizimi kuralsız cümle terimi ile ifade edilecek duruma gelmiş olur."[33]

Karahan *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde Türk cümle yapısının korunması amacıyla devrik cümle yapısının yaygınlaştırılmaması gerektiği görüşünü eserin 7. baskısından sonra değiştirmiştir.[34] Karahan devrik cümleyi şu şekilde ifade eder:

"Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik cümlelerdir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer ögelerin olduğu gibi yüklemin de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler, sözlü dilde yazılı oranla daha fazla kullanılmıştır. Şiir dilinde de devrik cümle çok görülür."[35]

---

[32] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 11. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2019, s. 533-534.
[33] H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 6. Baskı, Asitan Yayınları, İstanbul 2019, s. 169.
[34] Fatma Sibel Bayraktar - Emine Behrur - Esra Hatipoğlu - Nazlı Özdemir, "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Devrik Yapı", *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı,* I. Cilt, Uludağ Üniversitesi, Bursa 4-7 Aralık 2013, s. 682.
[35] Leyla Karahan, *Türkçede Sözdizimi*, Akçağ Yay. Ankara, 2004, s.100

Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü kitabında devrik cümleyi *"Türkçenin normal sözdizimine aykırı olarak yüklemi öteki cümle ögelerinden daha önce gelen cümle."*[36] şeklinde tanımlarken Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eserinde devrik cümleyi yüklemi sonda bulunmayan cümle olarak tanımlamıştır.[37]

Ediksun da *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde devrik cümleyi şu şekilde tanımlar:

"*Konuşmada ya da nesirde, özne ya da özne öbeği ile yüklem ya da yüklem öbeğinin -anlam gereğine göre- yer değiştirdikleri görülür. Böyle cümlelere devrik cümle adı verilir"*[38] diyerek devrik cümlenin varlığını kabul etmiştir.

Hatipoğlu ise *Türkçenin Söz Dizimi* isimli eserinde devrik cümleyi tanımlarken dikkati yargıya çekmek için kullanıldığını belirterek *"Yargıdaki önemi belirtmek ve dikkati yargıya çekmek için, yüklemi, özne veya nesne ya da tümleçlerden önce kullanılan tümceye devrik tümce (Fr. Anacoluthe; İng. Anacoluthon; Alm. Anakoluth) denir"*[39] açıklamasını yapar. Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi eserinde devrik cümleyi tanımlarken Hatipoğlu gibi cümlede yargının etkin bir şekilde açıklanması için kullanıldığını belirtmiştir:

"Öğelerin dizilişi açısından önemli bir tümce türü de devrik tümcedir. Anlatımdaki yargıyı etkin bir biçimde açıklamak amacıyla yüklemin tümcenin öteki öğelerinden önce kullanıldığı tümcelere devrik tümce denir"[40]

Bayraktar, Behrur, Hatipoğlu devrik cümlenin, cümlede yansıtılmak istenen anlama, vurgulanmak istenen öğeye göre bir cümlenin mümkün olan bütün dizilişlerde kullanılabileceğini belirtmiştir.[41]

Öztürk ve Günay da devrik cümlenin varlığını kabul ederek şu açıklamayı yapmıştır:

---

[36] Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 42.
[37] Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, 6. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 250.
[38] H.Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.365
[39] V.Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Basımevi, Ankara, 1982, s.158
[40] Neşe Atabay, Sibel Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003,s.114
[41] Fatma Sibel Bayraktar - Emine Behrur - Esra Hatipoğlu - Nazlı Özdemir, a. g. e., s. 683.

Yaygın görüş olarak devrik cümle yapıları ya çeviri metin etkileşimi ya da manzum eserlerde ölçü vezin, kafiye vb. uyumunu sağlamak için başvurulan bir diziliş değişikliği olarak değerlendirilerek bu dizilişlere temkinli yaklaşılır. Sebebi ne olursa olsun, sözdizimi esnekliği olarak da değerlendirilen Türkçe cümle yapısında öğe diziliş değişikliğinin Türk Dilinin sözdizimi özelliklerinden biri olduğunu kabul etmek gerekir.[42]

Yukarıdaki tanım ve yaklaşımları dikkate alarak, çalışmada yüklemi sonda olmayan cümleler "devrik cümle" olarak kabul edilecektir.

6. Devrik Cümlenin Kullanım Alanlarıyla İlgili Yaklaşımlar

Karahan; devrik cümlenin bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı ve şiirdeki ahenk endişesiyle kullanıldığını ifade ettikten sonra yazı diline oranla sözlü dilde daha çok kullanıldığını belirtmiştir.[43] Karahan'ın açıklaması çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

Eker'in açıklamaları da Karahan ile benzerlik göstermektedir. Eker:

Devrik cümle (anacoluthon), yüklemi tümce sonunda bulunmayan tümce türüdür. Türkçenin söz diziminde yüklem genel olarak sondadır. Ancak deyim ve atasözlerinde, duyguların, heyecanların yoğunlaştığı, anlatımın farklı kalıplara dökülerek şiirselliğin amaçlandığı tümce yapılarında, günlük konuşmalarda, atasözü ve deyimlerde yüklem söz içinde ya da başında bulunabilir. Devrik tümce, edebi metinlerin dışında, genellikle sözlü dilde görülür.[44]

Bayraktar, Behrur, Hatipoğlu; bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı olduğunu, özellikle şiirdeki ahenk endişesinin diğer ögelerin olduğu gibi yüklemin de yerini değiştirebileceğini, devrik cümlelerin, sözlü dilde yazılı dile

---

[42] Sevgi Öztürk – Nesrin Günay, "Kırkalareli Ağızlarının Söz Dizimi Özellikleri", *4. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Programı*, Trakya Üniversitesi, Edirne 27-29 Ekim 2011.
[43] Leylâ Karahan, a. g. e., s. 100.
[44] Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, 6. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 422.

oranla daha fazla kullanıldığını, bunun yanında şiir dilinde de devrik cümlenin çok görüldüğünü"[45] ifade etmiştir.

Demir, Yılmaz ise; devrik cümlenin işlevlerinin tam olarak aydınlatılmadığını, atasözleri, deyimler, slogan ifadelerde, şiir ve konuşma dilinde sıkça kullanıldığını dile getirmiştir[46]

Açıklamalardan yola çıkarak devrik cümlenin konuşma dilinde daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında bir anlamı vurgulamak ve öne çıkarmak, anlatımdaki yargıyı etkin bir biçimde açıklamak için de devrik cümlelere başvurulduğunu, duygu ve heyecan belirten cümlelerin devrik olma ihtimalinin yüksek olduğunu dikkate alarak çalışmamızı yürüteceğiz.

7. Cümlenin Ögeleri

Batı Balkan Türk Ağızlarında devrik cümle yapılarını bulunurken ilk olarak yüklem tespit edilecek ve cümlenin sözdizimsel sıralaması ortaya konulacaktır.

7. 1. Yüklem

Çalışma açısından yüklemin doğru anlaşılması ve doğru tespiti önemlidir. Bu sebeple dilbilimcilerin konuyla ilgili tanım ve yaklaşımları doğrultusunda yüklem hakkında bir kanıya varılacaktır. Cümledeki öge tespitine ilk olarak yüklem ile başlanacaktır.

Ergin, Türk Dil Bilgisi isimli eserinde yüklemi; cümlenin en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir, diyerek tanımlamıştır ve cümlenin bütün yapısının onun üzerinde kurulduğunu, diğer bütün unsurların fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlar olduğunu söylemiştir.[47]

Banguoğlu, Türkçenin Grameri isimli kitabında; yüklemi yargının dolayısıyla cümlenin düğümlendiği kelime olarak tanımlar ve cümlenin cinsini de yüklemin

[45] F. Sibel Bayraktar-Emine Behrur- Esra Hatipoğlu- Nazlı Özdemir, a. g. e. , s. 681.
[46] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, 8. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s.246.
[47] Muharrem Ergin, a. g. e., s. 398-399.

yapılışının belirlediğini, fiilin yüklem olmasıyla fiil cümlesi, ismin yüklem olmasıyla ise isim cümlesi oluştuğunu ifade etmiştir.[48]

Karahan ise Türkçede Söz Dizimi adlı eserinde yüklemi şu şekilde açıklamıştır:

"Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan öge, yüklemdir. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem, cümlenin ana ögesidir. Diğer ögeler, yüklemin anlamını çeşitli bakımlardan tamamlamak üzere cümlede yer alır."[49]

Eker, Çağdaş Türk Dili adlı eserinde yüklemi şu şekilde açıklamıştır:

"Yüklem (predicate), adından da anlaşılacağı gibi, tümce içinde kip ve kişi ekleri alan, yani çekimlenmiş eylemdir. Kişileri ve kipleri belirtebilen yüklem, tek başına bir tümce oluşturabilecek yeterliktedir. Tek bir yüklemin içinde yargı, zaman kişi ögeleri bulunur.[50]

Delice, Söz Dizimi kitabında yüklemi; cümlenin kurucu ögesi, aynı zamanda özelliklerine göre cümlede bulunacak olan diğer unsurların da belirleyicisi olarak tanımlamıştır.[51]

Demir, Yılmaz, Türk Dili El Kitabı isimli eserinde Yüklemi şu şekilde açıklamıştır:

"L. Johansın'un anlayışıyla hareket edecek olursak yüklem, fiil cümlelerinde yüklemleştirici işlevi gören çekim eki almış bir fiil, isim cümlelerinde ise bildirme eki alabilen bir isim ögesinden oluşur…"[52]

Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi kitabında; nitelendirilmiş eylem adına yüklem dendiğini, cümlede yargı bildiren çekimli ögenin yüklem olduğunu ifade

[48] Tahsin Banguoğlu, a. g. e., s. 524-525.
[49] Leylâ Karahan, a. g. e., s. 14.
[50] Süer Eker, a. g. e., s. 394.
[51] H. İbrahim Delice, a. g. e., s. 156-157.
[52] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, a. g. e., s. 239.

etmiş ve yüklem olan ögenin fiil cümlesinde çekimli bir fiil, isim cümlesinde ise ana yardımcı fiille çekimlenmiş bir söz ya da söz öbeği olduğunu söylemiştir.[53]

Tanım ve açıklamalarda yola çıkılarak yüklemin cümlenin temel ögesi olduğunu ve cümlenin diğer ögelerinin de yükleme göre şekillendiği kanısına varılmıştır. Çalışmada ilk olarak yüklem belirlenecektir.

7. 2. Özne

Çalışmada yüklem bulunduktan sonra ikinci öge olarak özne bulunacaktır. Öznenin doğru bir şekilde bulunması amacıyla dilbilimcilerin tanım ve açıklamaları dikkate alınacaktır.

Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı kitabında özneyi; cümlenin fiilden sonra ikinci unsuru olduğunu ifade etmiş ve fâili fiili yapan veya olan unsurdur, fiile en yakın fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur,[54] şeklinde tanımlamıştır.

Banguoğlu ise "kimse" olarak isimlendirdiği özneyi Türkçenin Grameri eserinde şu şekilde açıklamıştır:

"Kimse bir kişi, veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram da olur. Kimse cümlede kılanı ve olanı temsil eder…kimse ister ayrı bir kelimeyle ifade edilsin, ister yüklemin içindeki kişi eki (fiil zamiri) ile belirtilsin cümlenin ikinci üyesi sayılır."[55]

Türkçede Söz Dizimi kitabında Karahan özneyi, *cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge*[56] olarak tanımlamıştır. Delice ise Türkçe Sözdizimi adlı kitabında özneyi şu şekilde açıklamıştır:

"Yüklemi kılış fiilinden oluşan kılış cümlelerinde eylemi gerçekleştiren isim unsurudur. Bu unsur, eylem gerçekleştirme erki olan bir varlık ismi ya da mecazi olarak bu erke sahip olan varlıkları karşılayan isimdir."[57]

---

[53] Günay Karaağaç, a. g. e., s. 223-224.
[54] Muharrem Ergin, a. g. e., s. 399.
[55] Tahsin Banguoğlu, a. g. e., s. 525-526
[56] Leylâ Karahan, a. g. e., s. 18.
[57] H. İbrahim Delice, a. g. e., s. 162.

Türk Dili El Kitabı'nda Demir, Yılmaz özneyi açıklarken; geleneksel Türkçe kaynakları dayanak göstererek öznenin bir cümlede yüklemin gösterdiği işi veya oluşu gerçekleştiren olarak anlaşıldığını ifade etmiştir.[58] Karaağaç ise Türkçenin Söz Dizimi kitabında özneyi, cümlede bir var oluşu veya bir yapma ve olamyı gerçekleştiren öge olarak tanımlamıştır.[59]

Dilbilimcilerin özneyle ilgili tanım ve açıklamaları doğrultusunda öznenin işi yapan ya da olan öge olduğu, yüklemden sonra ikinci önemli unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple çalışmada yüklemden sonra özne bulunacaktır.

7. 3. Nesne

Yüklem ve özneden sonra bulunacak öge nesnedir. Nesne dilbilimcilerin tanım ve açıklamalarıyla anlamlandırılacaktır.

Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı kitabında nesneyi belirtili ve belirtisiz nesne olarak ikiye ayırmıştır ve şu şekilde açıklamıştır:

"Fillerin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur... Nesne yalnız fiili geçişli cümlelerde bulunur. Nesne unsuru daima akkuzatif hâlinde bulunur, fiil akkuzatife bağlanır. Bu akkuzatif ya ekli, ya eksiz olur. Ekli akkuzatif nesnenin belirli olduğunu, belki de bilindiğini; eksiz akkuzatif ise nesnenin belirsiz, umumî olduğunu ifade eder. Ekli nesneye belirli nesne, eksiz nesneye belirsiz nesne denir."[60]

Türkçenin Grameri isimli kitabında Banguoğlu nesneyi; cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklemin etkilediği kişiyi, veya şeyi temsil eden kelime olarak tanımladıktan sonra şu açıklamaları eklemiştir:

"Nesne cümlenin üçüncü üyesi sayılır. Ancak nesne iki öncekiler gibi her cümlenin tabiî üyesi değildir. İsim cümleleri yalnız vasıf, oluş ve durum bildiren yargı öbekleri olduklarından nesne almazlar... Bir varlık üzerinde etkisi olan fiiller olduğu gibi olmayan fiiller de olduğu için, (geçişli ve geçişsiz fiiller), sonrakiler

[58] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, a. g. e., s. 240.
[59] Günay Karaağaç, a. g. e., s. 227.
[60] Muharrem Ergin, a. g. e., s. 339-400.

yüklem olduklarında fiil cümlesi nesne alamaz (Bekir sütü getirdi. fakat Bekir geldi.)... Adlar cümlede kimi ve kim halleriyle nesne olurlar (Mehmet tavuğu kesti. Mehmet tavuk kesti.) Bunlardan birincisi yüklemin belli bir kişiyi, veya şeyi etkilediğini gösterir ve belirli nesne (complement direct determine) adını alır. İkinci ise yüklemin belirtilmemiş bir kişi, veya şeyi etkilediğini anlatır ve belirsiz nesne (complement direct indetermine) adıyla anılır."[61]

Türkçede Söz Dizimi kitabında Karahan nesneyi *"Cümlede yüklemin bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir"*[62]şeklinde tanımlamıştır ve nesnenin sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunabileceğini, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesi olduğunu ifade etmiştir. Karahan, nesneyi belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır:

Yükleme hâli eki taşımayan nesneler belirtisiz nesnedir; genel bir varlığı, bir türü karşılar… Yükleme hâli eki taşıyan nesneler belirtili nesnedir; bilinen bir varlığı karşılar.[63]

Eker, Çağdaş Türk Dili adlı kitabında nesneyi, *"Nesne (object), bir tümce veya yan tümce içinde yüklemle doğrudan ilişkili olan ögedir. Geçişli eylemlerle oluşturulan yüklemler nesne alabilir."*[64] şeklinde açıklamıştır. Ardından belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki tür nesne olduğunu belirtmiştir ve şu şekilde tanımlamıştır:

"Tümcedeki yüklemin belli bir varlık ya da kavramı doğrudan etkileyebilmesi için, nesnenin yükleme durumu ekini almış olması gerekir. Tümce içinde yükleme durumu ekini alan sözcük ya da sözcük gruplarına belirtili nesne (direct object) adı verilir… Tümce içinde, yükleme durumu ekini almayan sözcük ya da sözcük gruplarına belirtisiz nesne (indetermined direct object) adı verilir."[65]

Delice, Türkçe Sözdizimi adlı eserinde nesneyi belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere iki şekilde isimlendirmiştir ve şu açıklamayı yapmıştır:

---

[61] Tahsin Banguoğlu, a. g. e., s. 527.
[62] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 25.
[63] Gös. yer.
[64] Süer Eker, *a. g. e.*, s. 396.
[65] Gös. yer.

"Cümle kurgusunda iki tip nesne vardır. Birinci tip nesne durum ve oluş cümlelerinde görülür; ikinci tip nesne ise geçişli kılış fiilinin yüklem olduğu kılış cümlelerinde ortaya çıkar. Buna göre, durum ve oluş cümlelerinin konusu olan öge ismi iken geçişli yüklemin oluşturduğu kılış cümlelerinde ise öznenin eylemini üzerinde gerçekleştirdiği öge ismi olarak cümleye katılır... Geçişli kılış fiilinin yüklem olmasından dolayı cümlede üçüncü dereceden zorunlu olarak bulunması gereken nesne –daha çok- -I belirtme durumu ekini almış olarak bulunur ve cümle içinde belirtili nesne diye adlandırılır. Eksiz isim unsurunun nesne olması durumunda nesneyi tamamlamak için belirtisiz nesne terimi kullanılır."[66]

Türk Dili El Kitabı'nda Demir, Yılmaz nesneyi; cümlede fiilin gösterdiği işten doğrudan etkilenen öge olarak tanımlamış ve nesnenin sadece yüklemi geçişli olan fiillerde ortaya çıkabileceğini, yüklemi geçişsiz fiillerde ve isim cümlelerinde nesnenin bulunmayacağı açıklamasını yapmıştır. Demir, Yılmaz; belirtili ve belirtisiz nesne olarak iki şekilde isimlendirmiş ve belirtili nesnenin ek aldığını, belirtisiz nesnenin ise ek almadığını söylemiştir.[67]

Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi adlı kitabında nesneyi *"Öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık, yapma hali çekimindedir ve cümlenin nesnesidir."*[68] şeklinde tanımlamıştır. Nesnenin yalnızca geçişli eylem cümlelerinde bulunabileceğini, isim cümlelerinde nesne bulunamayacağını ifade etmiştir. Karaağaç; ekli yapma haliyle bildirilen nesnenin belirtili nesne olduğunu, eksiz olan yapma haliyle bildirilen nesnenin ise belirtisiz nesne olduğunu belirterek nesneyi belirtili nesne ve belirtisiz nesne olarak iki türlü olduğunu ifade etmiştir.[69]

Nesne ile ilgili tanımlar doğrultusunda nesne, öznenin yaptığı işten yani yüklemde yapılan işten etkilenen ögedir. Ayrıca dilbilimcilerin açıklamalarından nesnenin belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere iki türde olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada nesne, belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki başlıkta incelenecektir. Bölge ağzında yönelme (-A) hâl ekinin belirtme (-İ) hâl eki yerine kullanıldığı durumlar ve

---

[66] H. İbrahim Delice, *a. g. e.*, s. 163
[67] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, a. g. e., s. 241.
[68] Günay Karaağaç, a. g. e., s. 231.
[69] Günay Karaağaç, a. g. e., s. 231.

belirtme (-İ) hâl ekinin düştüğü durumlar tespit edilmiştir. Belirtili nesne bulunurken bu hal eki değişimleri dikkate alınmıştır ve cümle bağlamının ifade ettiği anlama göre ögeler tespit edilmiştir:

na sın iste ysın buyurmaġa? V. A / s. 209

kına geçesi koyāym kınāy PB. A /s. 132

7. 4. Dolaylı Tümleç

Ergin, Türk Dil Bilgisi kitabında dolaylı tümleci yer tamlayıcısı olarak isimlendirmiştir. Yer tamlayıcısını, fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsuru olarak tamlamış ve şu açıklamayı eklemiştir:

Her hareketin zaman mekân içinde bir yeri bir istikameti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameyi ifade eder. Bu unsur da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır."[70]

Banguoğlu, Türkçenin Grameri'nde dolaylı tümleci isimleme olarak adlandırmıştır. İsimlemeyi, *"Cümlede yüklemin gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirlere isimleme (determinant nominal, complement indirect) deriz. Bu adlar ve zamirler ençok yer yön hallerinde (kime, kimde, kimden), bir hayli de dışçekim hallerinde bulunurlar."*[71]şeklinde açıklamıştır. Banguoğlu'nun isimleme ile ilgili şu açıklması da dikkat çekicidir:

"İsimleme cümlede önceki cümle üyelerine bakarak daha çoklukla birden fazla sayıda bulunur ve bunlar aynı hizada ve kalıpta kelimeler olmaktan ziyade oluş ve kılışı türlü yönlerinden belirten, sınırlayan çeşitli çekim hallerinden kelimeler olurlar."[72]

Türkçede Söz Dizimi kitabında dolaylı tümleci yer tamlayıcısı olarak adlandıran Karahan, yer tamlayıcısını; *"Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma*

[70] Muharrem Ergin, *a. g. e.*, s. 400.
[71] Tahsin Banguoğlu, *a. g. e.*, s. 529.
[72] Tahsin Banguoğlu, *a. g. e.*, s. 530.

bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır.[73] cümlesiyle tanımlamıştır. Yer tamlayıcısı ile ilgili verdiği özelliklerden bazıları şu şekildedir:

"Bu öge, yükleme yönelme (-A), bulunma (-DA), uzaklaştırma (-DAN) hâli ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime grubudur. Yer tamlayıcısı mutlaka bu eklerden birini taşımalıdır…

Bir cümlede birden fazla aynı veya ayrı cinsten yer tamlayıcısı bulunabilir…

Bazı yer tamlayıcıları, kendilerinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısıdır…

Yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları, isim cümlelerinde çok az kullanılır. Bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları ise her cümlede bulunabilir…

Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâli ekli tarz, zaman ve miktar zarfları yer tamlayıcısı değildir…

Cümle tahlillerinde yükleme sorulan kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden soruları bu ögeyi bulmayı kolaylaştırır."[74]

Eker, Çağdaş Türk Dili'nde dolaylı tümleci Korkmaz'ın, tümcede yüklemin çeşitli tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yaklaşma ve uzaklaşma durumu eklerinde biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup hâlindeki adın tümce bilgisindeki adı olduğu tanımını kullanmıştır ve şu açıklamayı eklemiştir:

"Dolaylı tümleçler tümcede yaklaşma [-A], bulunma [-DA], veya uzaklaşma [-DAn], durumlarında bulunabilir.Yaklaşma [-A] durumundaki tümleçlerin neden, fiyat, bedel vb.; bulunma [-DA] durumundaki tümleçlerin yer, zaman, süre, durum vb.; uzaklaşma [-Dan]durumundaki tümleçlerin ise yön, yer, neden, ölçü, değer, karşılık, bedel vb. bakımından tümceyi tamamlama işlevi vardır…Adlaşan bütün sözdizimsel yapılar dolaylı tümleç olabilir.[75]

---

[73] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 29.
[74] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 29-32.
[75] Süer Eker, *a. g. e.*, s. 397.

Delice, Türkçe Sözdizimi adlı kitabında dolaylı tümleci, her hareketin zaman ve mekân içinde bir yerinin ve yönünün olduğunu ifade etmiş ve "*İşte, cümlelerde yer ve yönü gösteren bu cümle ögesi, isim cinsinden bir kelime veya kelime öbeği olabilir. Fiile yer ve yön ekleri olan kalma, ayrılma ve ekleriyle bağlanır."*[76] açıklamasını yapmıştır.

Türk Dili El Kitabı'nda Demir, Yılmaz, dolaylı tümleci; *"Yönelme, bulunma ve ayrılma durumu eklerinden birini almış olan isim ögeleri, cümlede dolaylı tümleç olarak işlev görür."*[77] şeklinde tanımlamıştır.

Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi adlı eserinde yer tamlayıcısı olarak isimlendirdiği dolaylı tümleci, *"Cümlede, yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır."*[78] şeklinde ifade etmiştir.

Dilbilimlerin dolaylı tümleç ile ilgili yaptığı açıklamalar doğrultusunda dolaylı tümleç, yönelme (-A), bulunma (-DA) ve ayrılma (-Dan) eklerini alan yardımcı ögedir. Ancak bu ekleri alan ve zarf tümleci gören öge ile karıştırılmamalıdır. Çalışmada dolaylı tümlecin tespitini yaparken "Neye, neyde, neyden; kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden?" sorularına cevap aranacaktır. Aynı ekleri alan zarf tümleci ile karıştırılmamasına dikkat edilecektir. Bunun yanında bölge ağzında yönelme (-A) ve belirtme (-İ) hâl eki değişiminden kaynaklı olarak belirtili nesne ile karıştırılmamasına özen gösterilecek ve yönelme (-A) ekinin düştüğü durumlar dikkate alınacaktır:

Başlardık düğüni VR. A / s. 158

e yüksėk mektepi fakułteyi gitım zirāt fakułtėsì PB. A /s. 113

e kırkīnde ĉermon o ĉerman ĉirdì burey PB. A /s. 121

7. 5. Zarf Tümleci

[76] H. İbrahim Delice, *a. g. e.*, s. 164.
[77] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, a. g. e., s.242.
[78] Günay Karaağaç, *a. g. e.*, s. 233

Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı kitabında zarf tümlecini, fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsuru olarak tanımlamış ve şu açıklamaları eklemiştir:

"Hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple, hülâsa, hangi şartlarda yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır."[79]

Banguoğlu, Türkçenin Grameri kitabında zarflama olarak tanımladığı zarf tümlecini, *"Cümlede yüklemin içinde geçtiği hal ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki belirtme öbeklerine zarflama (determinant adverbial, complement circonstanciel) deriz."*[80] şeklinde tanımlamış ve zarfların zarf fiillere ve sıfatlara gelen ve onların anlamlarını sınırlayan bir kelime olduğunu söylemiştir. Şu açıklaması da önemlidir:

Cümlenin üyesi olarak zarf ve benzerleri ise işleyişi ve yeri ayrı bir söz birliğidir. Bütünüyle olağanın zaman, yer, yön, tarz, mikdar, gerçekleme gibi özelliklerini belirtmeye yarar (Burada Sinanı bekliyorum. Hava yarın güzel olacak). İşte buna cümlede zarflama diyoruz.[81]

Karahan, Türkçede Söz Dizimi'nde zarf tümlecini *"Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi, zarftır."*[82] tanımını yapmış ve özelliklerini açıklamıştır. Bazı dikkat çekici özellikleri şu şekildedir:

"Zarf görevi yapan kelime ve kelime grupları yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek tamamlar…

İsimler eksiz veya yön, eşitlik, vasıta hâli ve diğer bazı hâl ekleriyle; fiiller de zarf-fiil ekleriyle cümlede zarf görevi yaparlar…

---

[79] Muharrem Ergin, *a. g. e.*, s. 400.
[80] Tahsin Banguoğlu, *a. g. e.*, s. 530.
[81] Gös. yer.
[82] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 32.

Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilir. Aynı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır. Miktar bildiren zarflar ise yüklemin hemen yanındadır…

Zaman, tarz, sebep, vasıta, miktar, yön ve şart bildiren bütün kelime grupları cümlede zarf görevi yapabilir…

Cümle tahlillerinde yükleme sorulan nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yönde gibi sorular zarf ögesini bulmayı kolaylaştırır."[83]

Eker, Çağdaş Türk Dili'nde zarf tümlecini açıklarken Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğü adlı kitabındaki tanımı kullanmıştır:

"Zarf tümleci, tümcede yüklemin anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan sözcük veya sözcük gruplarından oluşan tümleçtir." [84]

Delice, Türkçe Sözdizimi'nde zarf tümlecini şu şekilde açıklamıştır:

"Zarflama kılış fiillerinin kurucu -yüklem- olarak kullanıldığı cümlelerde zorunlu, oluş fiili fiil ile isimlerin kurucu olarak katıldığı cümlelerde seçimlik olarak bulunan cümle ögesidir. Cümlenin yapanı, olanı, bildireni, üzerinde gerçekleştirdiği nesnesi ve mekânı dışında zaman, vasıta, sebep ve yön gibi her türlü yüklem durumlarını göstermeye yarayan bir ögedir."[85]

Türkçenin Söz Dizimi kitabında Karaağaç zarf tümlecini, cümlede; yön, tarz, sebep, miktar, vasıta, şart vb. bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi olarak tanımlamıştır.[86]

Demir, Yılmaz ise Türk Dili El Kitabı'nda zarf tümlecini *"Cümlede herhangi bir çekim eki almadan yüklemi zaman, tarz, nicelik, araç, yön gibi çeşitli açılardan tamamlayan ögeye zarf denir."*[87] cümlesiyle tanımlamıştır.

---

[83] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 32-36.
[84] Süer Eker, *a. g. e.*, s. 397.
[85] H. İbrahim Delice, *a. g. e.*, s. 165.
[86] Günay Karaağaç, *a. g. e.*, s. 235.

Dilbilimcilerin tanım ve açıklamaları doğrultusunda yüklemi; zaman, neden, şart, tarz, yer-yön, vasıta, miktar yönüyle etkileyen sözcükler zarf tümlecidir. Zarf tümleci bulunurken yükleme sorulan nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, kim tarafından, neden, ne kadar, hangi yönde gibi sorulardan yararlanılacaktır.

7.6. Cümle Dışı Unsur

Cümle dışı unsur konusuna bazı dilbilimciler kitaplarında yer vermemiştir. Kitaplarında yer veren dilbilimcilerin tanım ve açıklamaları paylaşılacaktır.

Ergin, Türk Dil Bilgisi'nde 97 H. İbrahim Delice, *a. g. e.,* s. 165.

"Cümlede bu unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Fakat bunlar esas hareketle, fiille ilgili olmayan ve cümleye sadece ilâve edilmiş bir durumda bulunan unsurlardır. Umumiyetle cümlelerin başlarında, sonlarında ve cümleler arasında bulunurlar. Parantez şeklinde cümle içine girdikleri de görülebilir. Bunlara cümle dışı unsurlar adını veriyoruz."[88]

Karahan, Türkçede Söz Dizimi isimli eserinde cümle dışı unsuru "Cümle Dışı Ögeler" diye ayrı bir başlık açarak incelemiştir ve şu tanım ve açıklamayı yapmıştır:

"Cümlenin bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan ögelerdir. Cümle dışı ögeler, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklemin tamamlayıcısı değildirler. Bu ögeler, yüklemin tamamlayıcısı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar."[89]

Karahan ayrıca cümle dışı ögelerin özellikleri kısmında; ünlemleri, ünlem gruplarını, hitapları, bağlama edatlarını, açıklama cümleleri ve ara sözleri, cümle dışı

---

[87] Nurettin Demir – Emine Yılmaz, *a. g. e., s. 242.*
[88] Muharrem Ergin, *a. g. e.,* s. 401.
[89] Leylâ Karahan, *a. g. e.,* s. 36.

öge olarak belirtmiş ve cümle dışı ögelerin cümlenin her yerinde bulunabileceğini ifade etmiştir.[90]

Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi'nde "Cümle Dışı Ögeler" başlığında *"Cümlenin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan ögeler, cümle dışı ögelerdir. Cümle dışı ögeler, cümleler arası metnin ögeleridir; bu yüzden, metindeki herhangi bir yüklemle ilişkilendirilemezler. Ünlemler ve ünlem öbekleri ile her türden bağlama edatları böyle ögelerdir."*[91] tanımını yapmıştır.

Çalışmada dilbilimcilerin tanım ve açıklamaları dikkate alınacak ve cümlenin ögeleri tespit edilirken "cümle dışı unsur" başlığı açılacaktır.

[90] Leylâ Karahan, *a. g. e.*, s. 36-38.
[91] Günay Karaağaç, *a. g. e.*, s. 236.

I. BÖLÜM

VİDİN'DE SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

1. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi

Bulgaristan'ın kuzeybatısında Romanya ve Sırbistan'a sınır komşusu olan Vidin, Tuna kıyısında bulunan bir şehirdir. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaptığı bilinen Vidin, 25 Eylül 1396 yılında Niğbolu Savaşı'nda Bayezid'in Haçlıları yenerek ilerlemesiyle Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.[92] Osmanlı'dan sonra Türk nüfusun arttığı Vidin'de 1586 yılına ait Mufassal-ı Livâ-i Vidin isimli Tahrir Defteri verilerine göre 669 Müslüman, 269 Hristiyan, 31 Yahudi ve 27 Roman ailesi bulunmaktadır. Bu veriler doğrultusunda 16. yüzyılın ikinci yarısında şehirde ortalama 6-7 bin kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.[93]

Harita 2: **Bulgaristan-Vidin**

Kaynak: TUBS - This vector image includes elements that have been taken or adapted from this file:Bulgaria location map.svg (by NordNordWest)., CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14540564 (Erişim Tarihi: 16.11.2022)

[92] A. Kayapınar, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi EBAD/ JABS Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi / Journal of Aegean and Balkan Studies Cilt/Volume: 2015-1* Sayı/ Issue: 1, s. 81.
[93] Gyula Németh, a. g. e., s. 22.

1874 yılında yapılan Tuna Vilâyeti Salnâmesi'ne göre erkek nüfus verilerinde 34.996 Müslüman, 155.002 gayrimüslim olmak üzere Vidin'in toplam nüfusu 189.998'dir. Oranlandığında şehrin yüzde 18,42'sinin Müslüman olduğu görülmekredir.[94] 1878 sonrası Bulgarca kaynaklara göre şehirde 3500'ü Türk olmak üzere ortalama 15 bin kişi yaşıyor. 1930'lu yıllardan itibaren 300 Türk ailesi göçler ve farklı sebeplerle kaybolmuştur. 1947 yılında ise şehirdeki toplam nüfus 18.600 olarak tespit edilmiştir.[95]

Bulgaristan'da Türkçenin eğitim dili olması konusunda sorunlar vardır. Ülkedeki Türk azınlığın 1970'li yılların başından itibaren yasaklanan ana dilde eğitim alma hakkı 1991 yılında yeniden verilmiştir.[96] Çalışmamıza konu olan ağız araştırması ise 1961 yılında yapılmıştır.

Gyula Németh Vidin'de Türkçenin üç ağzının konuşulduğunu belirtmiştir. Bunlar Romanların Kullandığı Türkçe, Osmanlı Türkçesi, Eski Vidin Halk Ağzı'dır. Németh, Eski Vidin Halk Ağzı'nın çalışmasına temel oluşturduğunu ifade etmiştir.[97]

Bulgaristan'ın Vidin şehrindeki Türk ağız metinlerinde incelemiş olduğumuz 703 cümlenin 250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılı cümlelerin oranına baktığımızda %35,56 olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde az konuşmacı olduğu için bazı cümlelerde üslup ortaklığı gözlemlenmiştir.

1. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Vidin Türk ağzında dolaylı tümleç ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

---

[94] Aşkın Koyuncu, "Tuna Vilâyeti'nde Nüfus Ve Demografi (1864-1877)*", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring*, p. 675-737, Ankara 2014, s. 713.

[95] Gös. yer.

[96] Bilgehan Atsız Gökdağ, "Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4 Fall,* p. 69-97, Ankara 2012, s.76.

[97] Gyula Németh, a. g. e., s, 20-21.

1. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (56)

Vidin Türk ağzında 250 devrik yapılı cümlede dolaylı tümlecin yüklemden sonra görüldüğü 56 fiil cümlesi tespit edilmiştir. Bölge ağzında yüklemden sonra en çok görülen öge dolaylı tümleç olmuştur.

Yüklem + Dolaylı Tümleç (13)

1) gider evıneee V. A / s. 207

2) gor ustanın qucağına V. A / s. 208

3) ugredır qıza V. A / s. 237

4) yatır uykisına V. A / s. 238

5) niyetlenır oruca V. A / s. 238

6) qalqar sufure V. A / s. 238

7) gider camiya V. A / s. 238

8) braqırler tekkede V. A / s. 246

9) guturur qapisi yanına V. A / s. 247

10) dunerler evıne V. A / s. 252

11) duşmiş ordan V. A / s. 253

12) gàldi eve V. A / s. 253

13) oturduq sofraya V. A / s. 253

Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (5)

1) bir tepsi ekmeği, hepsını yollar lo^{u}saya V. A / s. 207

2) hangisında ne oquyacağını ugredır qıza V. A / s. 237

3) bi qaç fakiri çağırır quşluġa V. A / s. 244

4) o ipi guturur nazar babaya V. A / s. 246

5) sancaqlari alırler camilardan, tekkelerden V. A / s. 249

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) aqşama qadar gider guvegiye V. A / s. 221

2) qıldıqtan sòra yatır uykisına V. A / s. 238

3) on bir buçuq oldi-mi, gutururler camiya V. A / s. 250

4) iki seneden sora bir gece gảldi eve V. A / s. 253

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) qız başlar saymağa V. A / s. 215

2) her kes dağılır evıńe V. A / s. 223

3) bir qadın gide·r mura·t babaya V. A / s. 247

4) haber gảlır babasına V. A / s. 252

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (3)

1) toplanır qızlar buyuq qızın etrafına V. A / s. 215

2) gảlır çocuqlar qapiya V. A / s. 218

3) gider qızın şeyleri qaynananın evıne V. A / s. 231

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) surme ádeti bittı·nnen ustalar oturur cumbuşe V. A / s. 208

2) çabuq bir hatım endırırler camida V. A / s. 250

Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (2)

1) braqır biçagi yere V. A / s. 240

2) braqırler onnari rahatına V. A / s. 252

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) uç qaşik alır ordan V. A / s. 244

2) cenazenın uldugi vaqıt her ne yuzune urtmişler-ise, erkek ise çevre, zenne ise oyali çember, urterler yuzune V. A / s. 250

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) maqsım oynarken düşer yere V. A / s. 234

2) qurban kendi yatır quyinın başına V. A / s. 240

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) oyna·rken gide·r peşin lōsaya V. A / s. 208

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) uqsururken yetişti qan a·ġzından, bu·rnundan V. A / s. 253

Zarf Tümleci + Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) tehvit başlanacagi vaqıt her kes tespihını ba·tırır o gul-suyuna, bardaq içine V. A / s. 243

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) qaynana verır küpeleri o qadının elıne V. A / s. 221

Özne + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) qaynana qarşidan yemiş saçki saçay gelının ustune V. A / s. 227

Özne + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ağasi-da guturduqlerını qor bir kenara V. A / s. 239

Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) sarar namazlığını başina. tespihını elıne V. A / s. 243

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bir maqsım hasta· olurse·qurşum dukmege gutururler ilaç ilaçlayan, bu işleri bilen bir qadına V. A / s. 234

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) alır birer qat ruba onnara V. A / s. 238

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) sòra vaqti olan çinile·rle yemiş qorler her kesın uynune V. A / s. 221

Özne + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) kimileri o gunki gun gelin deye duzgun yaparler geline V. A / s. 231

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) kim iste·rse, her ne muşkili var ise, gide·r murat babaya V. A / s. 247

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) orda dağıdır oni - ne·rde kesti-ise, araplara, kābe-i mukerremede·-mi, mekkede·-mi, medinede·-mi, her nerede-ise qurbanın yeri V. A / s. 249

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) duşek qalqacaq vaqıtta lousa peşin gor baqşişını duşege V. A / s. 207

Özne + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci +Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) isteyen quveti var-ise, gene birer qāve, birer çiġara çeker musafirlere V. A / s. 221

Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) kim vekil olmiş izınnámeyi qoçidan evel getırır qıza V. A / s. 228

Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bir angi maqsım hasta ise, paq gömleġını gutururler nazar babaya V. A / s. 246

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) iste·rse bayram için bir guzál tatli, bir şey yapmış-ise bir çiniylen getırır aġsının uynune V. A / s. 239

Özne + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) isteyen bir qaç uqsuz çocuq guturur dukana V. A / s. 238

Vidin'de belirtili nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

1. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (56)

Vidin Türk ağzındaki fiil cümlelerinde yüklemden sonra en çok görülen ikinci öge 56 tane olmak üzere belirtili nesne olmuştur.

Yüklem + Belirtili Nesne (22)

1) guturur parayi V. A / s. 208

2) tellerler yuzuni V. A / s. 209

3) qaldırır filcani V. A / s. 215

4) bulur yuzugi V. A / s. 215

5) qorler çocuqlari V. A / s. 218

6) qaparler duşek odasının perdelerını V. A / s. 218

7) açarler gelının duvağını V. A / s. 227

8) soyarler ustuni, başını V. A / s. 227

9) beklerler qoçiyi V. A / s. 228

10) qapar qapisını V. A / s. 228

11) qayb eder aqlını V. A / s. 234

12) yer ekmeğını V. A / s. 238

13) alır abdestını V. A / s. 238

14) qarşilar ağasını V. A / s. 239

15) uper elını ağasının V. A / s. 239

16) ziyáret eder her bir ulisını V. A / s. 240

17) qazmişler bir quyi V. A / s. 240

18) alır musafını V. A / s. 245

19) alır gömlegi V. A / s. 246

20) alırler cenazeyi V. A / s. 250

21) qılarler uyle namazını V. A / s. 250

22) alırler cenazeyi V. A / s. 250

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (11)

1) bittıqten sòra braqırler dayreleri V. A / s. 208

2) baştan ayağa yaparler. qızi V. A / s. 209

3) na sın iste ysın buyurmağa? V. A / s. 209

4) gene saqlar yuzugi V. A / s. 215

5) deryayi dedı:nnen tutamazler gelini V. A / s. 228

6) pazar guni çağırırler qızın ninesını ve aqrabalarını V. A / s. 229

7) dayreye qorken bilsın ne okusun V. A / s. 237

8) bayram sabahi bozar orucuni V. A / s. 238

9) remezan için tedarik ederler kendilerını V. A / s. 238

10) dünden qınalamişler başını, bitevi qoçi, sıtını V. A / s. 240

11) ule oquyana qadar bitırırler hatimi V. A / s. 250

Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (7)

1) ben oqutmadım oni V. A / s. 209

2) o qız alır tablayi V. A / s. 215

3) güvegi doldurur bunnari V. A / s. 222

4) qadın alır şeyleri V. A / s. 223

5) qadın alır qurşumi V. A / s. 234

6) isteyen bekler saba namazını V. A / s. 238

7) babasi, ninesi hazırlarler dugune olan iktizá şeyleri V. A / s. 252

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (4)

1) fakir olan, qahırli yer olan alti günde qaldırır duşeğını V. A / s. 207

2) erkek olan iftar etti mi – aqşamlen – qılar aqşami V. A / s. 238

3) giden cemaat her kes ikişer rekat, qılarler cenaze namazını V. A / s. 250

4) kim isterse, o bir qaç adım guturur cenazeyi V. A / s. 250

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) bir taliġaya qorler qızın şeylerını V. A / s. 231

2) yuzune surer ellerını V. A / s. 243

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) yapan qomşi olma·sse, evde iqarler qızi V. A / s. 231

2) haci vapordan çikti·nnen sancaqlar altına qorler haciyi V. A / s. 249

Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) keser, dağıdır etını V. A / s. 249

Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) ustune qāvesını içer, çiġarasını V. A / s. 238

Zarf Tümleci + Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) sabaylėn giydırırler, hazırlarler qızi V. A / s. 231

Yüklem + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne (1)

1) çiqarır. yuvarlar elında tespihi V. A / s. 243

Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) pazar guni qızın ninesını çocuġun evına çaġırırler, qızın aqrabalarını V. A / s. 223

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne(1)

1) fakir da olsa, gene dilınnen egleye bilır musáfirını V. A / s. 207

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) olmayacaq-ise alti- yedi gun qırar qırar, guturur maqsımı V. A / s. 234

Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) gelecek vapori beklerler, haciyi V. A / s. 249

Vidin'de zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

1. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (53)

Vidin Türk ağzında zarf tümleci ile biten 53 fiil cümlesi tespit edilmiştir.

Yüklem + Zarf Tümleci (8)

1) dinnenırler bir az V. A / s. 208

2) geçer bir çeyrek qadar V. A / s. 228

3) giderler pazar-erte guni V. A / s. 229

4) buyur eder içeri V. A / s. 239

5) yollarler her kimleri çağıracaq-ise V. A / s. 241

6) baqar ustunde ne var V. A / s. 246

7) giyinır gelin gibi V. A / s. 249

8) vermezle·r çocugi gittsın V. A / s. 252

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (7)

1) qızlar toplanır quşluktan sora V. A / s. 215

2) başqa bir kadın soyley gene V. A / s. 221

3) qıs qardaşi sevınır, ağasi gäiy deye V. A / s. 239

4) tehvide gälen insannar toplanırler quşluqtan iki sahat evel V. A / s. 243

5) her kez dua eder başqa şey için V. A / s. 247

6) qadın gider dua ettsın dosti için. qocasi ulsun-da dostuna varsın deye V. A / s. 247

7) oqada·r bir deri·n aqılli oldi sora V. A / s. 253

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) bu gelin qınasından yuttururler, ilaç olsun V. A / s. 227

2) yattıgi yerde titrer odun gibi, gözler açık V. A / s. 234

Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (2)

1) alırler çocuqlari içeri V. A / s. 218

2) alırler qadını içeri V. A / s. 223

Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (2)

1) çocuq olannara mendil verırler, çunki hepisi rahle başında birer áyet oquyacaq deye V. A / s. 209

2) qız olan qalfalara birer çember verirler. çunki bunnar, qalfa olannar hepisi rahle başında birer áyet oquyacaq V. A / s. 209

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (2)

1) merqabının ustune sererler gömlegi, cuma·rte gecesi V. A / s. 246

2) gálen saqadan doldururler testiyi su[98] V. A / s. 250

Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (2)

1) duner köçek gene V. A / s. 208

2) çeqılır ağasi geri V. A / s. 228

Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) qızi çiqarırler dişari V. A / s. 227

2) biçaq sürülen eti yemez – on gün V. A / s. 244

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) gene gálırler qızın vekillığını almağa V. A / s. 231

[98] Gelen arabadan testiyi su ile doldururlar.

2) bir gun pinmiş fabriqanın keremidını ellemeğe V. A / s. 253

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) bir qurşum guturur ya-ki qadında var-ise V. A / s. 234

2) deve·-mi kesecek qurban V. A / s. 249

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) qırq birinci güni lo^{u}sa maqsımınnen, hediyesınnen ebesına gider peşin V. A / s. 207

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) her kimden ne para alırse köçek, onu·nnen birer kere sobe ortasında dulenır, her kes görsun, kim ne yapuşturmiş, bitene qadar halq V. A / s. 208

Zarf Tümleci + Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) sòra fami·yasi bir qaç qomşiya verır birer tas V. A / s. 244

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) qoçi qapiya gȧldı·nen erkekler iki taraftan iki kilim tutarler, gelini kime görmesın V. A / s. 228

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) çocuġun cani neden iste·rse, ondan bir qaç ruba yapar onun da entarisi, altına gömlegi, hamam gömlegi, te·rlıgi, ço·rabi, po·tini, hı·rqasi, başının çe·mberi, sırtının fe·ceresi, a·ynasi, ta·ragi, qı·nasi, sa·buni, qo·kisi, pa·si, ma·qasi, pek pahali dèl ise V. A / s. 231

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) sonra yere sürer, hastalıq gitsın deye V. A / s. 236

Özne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) erkekler sünnet odasından yavaş-yavaş çiqarler dişari V. A / s. 218

Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) şeker beráber verırler qāveylen V. A / s. 239

Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) qızın avucundan çiqan qınayi qızların ensesine yağlayler, qısmet çiksın deye[99] V. A / s. 227

Belirtili Nesne + Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) qızi-da burda giydırırler álá V. A / s. 229

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) qızın ninesi çağırır bir fakir qadın, butun álemi çağırsın V. A / s. 209

Özne + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) babasi bir ihtiyar qadın alır, onnara ulicelıq yapsın V. A / s. 252

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) qurban saibi surer biçagi qurbanın boynuna, azıcik qan aqıdacaq qadar V. A / s. 240

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) bir angi fakir geçerken verır horozi, yesı·n V. A / s. 247

Zarf Tümleci + Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

[99]Kızın avcundan çıkan kınayı kısmet çıksın diye kızların ensesine sürüyorlar.

1) her kim ne qadar verı·rse. gelin butun her kezın kuçuq maqsımların bile elını uper, çunki bereketten eyi V. A / s. 227

Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) haber verırle·r : haci gâliy deye on beş gun evel V. A / s. 249

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) hem devran surerler o gece V. A / s. 244

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) quyinın başına gutururler qurbani tekbi·rlen V. A / s. 240

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) serpedannıgi ustunde durur gul-suyi doli V. A / s. 243

Zarf Tümleci + Yüklem + Yüklem + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) gene toplanırler, çalarler, yırlarler bir hefte V. A / s. 231

Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ustunde maqsımın bir oqlagi qırar, bir daa o·lmasın deye V. A / s. 234

Özne + Dolaylı Tümleç+ Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) qaynana qızın iki avucuna iki yarımşer altın, ustune birer loqma qına bağlar mendi·llen V. A / s. 227

Vidin'de belirtisiz nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

1. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (51)

Vidin Türk ağzındaki devrik yapılı cümlelerin 51 tanesi belirtisiz nesne ile biten fiil cümleleridir.

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (14)

1) qolayi olan alır bir parçe basma-mi, qumaş-mi, ne isterse V. A / s. 207

2) qızın ninesi yapar beş-alti kile şekerden şerbet, yuz, yuz elli simit V. A / s. 209

3) bir buyuq qız der: gȧl, sayayi·m, her kim qalırse, o yumacaq V. A / s. 215

4) qadın baġrır: güvegiden bir çif elmas küpe V. A / s. 221

5) quveti olan vere bilır beş tencere V. A / s. 222

6) qızın ninesi der : bis hazır olduq V. A / s. 223

7) çocuġun ninesi der ki : mádem hazır-sınız, gȧlen cuma boyayi yollayayim V. A / s. 223

8) qız evinden quveti olan çaġırır beş-on kişi V. A / s. 224

9) çocuġun ağası der : emánetımızi isteyız V. A / s. 228

10) yabanci olan der : niçin dun gelin köşede idi, bu gun qapi arqasında? V. A / s. 229

11) vaqti olan alır beş-on top, yirmi top basma V. A / s. 238

12) un-uçunci çucuq, buyugi, olur on sekiz yaşında V. A / s. 252

13) ninesi der :o-birını yerleştırdıq, buna-da qız bulalım, buni da yerleştirȧlım V. A / s. 252

14) o dey-ki : geşti V. A / s. 253

Yüklem + Belirtisiz Nesne (8)

1) isterler endırsınner çocuqlari V. A / s. 218

2) tutarler bir araba V. A / s. 223

3) içer bir gāve V. A / s. 239

4) çağırırler bir insan, fakir V. A / s. 241

5) qor yetmiş táne V. A / s. 243

6) yapar bir-iki te·ncere yemek, bir-iki tas çorba V. A / s. 244

7) çağırır bir qasap V. A / s. 247

8) soyley : ben duştum. tu·zlen soġan dört-beşgun sardım, mumya içırdım, qafa derisı qoydum V. A / s. 253

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (5)

1) verır ağasına bir çevre, bir kese V. A / s. 239

2) der ağasına : bayram tatlisi, ağa, saqladım sana V. A / s. 239

3) bağlar qoluna bir ip V. A / s. 246

4) açar qocasına bir buyuq bazirgan dukani V. A / s. 252

5) sorayim ona : geşti-mi? V. A / s. 253

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) pazar sabahi açılır dugun qapisi V. A / s. 218

2) daha quvetlice ise çağırır yirmi, otuz kişi V. A / s. 224

3) bir angi şaqaci qadın var-ise, der ki : qadı·ım, dun köşede oturdi, vezir idi, bu gun rezil olmiş, işte burda oturur V. A / s. 229

4) cuma·rte sabahi guturur quran parasi, hem bir mum V. A / s. 246

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) hacası·nnen qalfasına yapılır dörder simit bir yerde V. A / s. 209

2) babasından ister sunnetlıq V. A / s. 218

3) hocaya soyley: allahın emrı·nnen, peyġamberın qavlınnen, gökte meleklerın ıznı·nnen, yerde çimennerın ıznı·nnen, anasının, babasının ıznı·nnen, goni-gomşının ıznı·nnen ve bu cemaatın ıznı·nnen biz-da sizın efe·ndi oğlunuza qızı munásip görduq, hem verdıq V. A / s. 221

4) āleme verır oner táne V. A / s. 243

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) içerden qı·zlen giden qadın guvegiye sorar : ne verecen? V. A / s. 228

2) her kim maqsımlarda görmemiş böyle hastalıq V. A / s. 234

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) qaynata-da vere bilır bir nişan, bi şey V. A / s. 221

2) çocuğun ninesi o-da çağırır ne qadar iste·rse V. A / s. 224

Zarf Tümleci + Belirtili Nesne+ Belirtisiz nesne+ Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) quveti var-ise daha bir gecelıq anterisi, peştamali, hamam-nolını, ço·rabi, te·rlıgi, po·tini, fe·recesi, ma·ntosi, işleme kurki, çemberi, anasına kurqluq, babasına hediye çuha, aqrabalarına erkek olannara mendil, kimi anterilıg, zenne olannara kimisine verır birer parçe kimisine birer çember V. A / s. 223

Zarf Tümleci + Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) quveti var-ise, qaynana-da vere bilır bir angi yuzuq, bi şey V. A / s. 221

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) gàlırken haber verır qasaba : yarım sahat, ya bir sahat sòra gàl, qurbani kes V. A / s. 240

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) bir gun gȧlıp çocuġun ninesi sorar qızın ninesine :biz hazır olduq, siz na·sın, hazır-mi-sınız? V. A / s. 223

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Özne + Belirtisiz Nesne (1)

1) içerle r birer qāve ustalar, birer ciġara V. A / s. 208

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) fakir ise, çarşidan alır bir toprak manġal V. A / s. 222

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) evel vaqıtta vaqti olan yemiş olaraq musáfirlere çıqariydiler boya-çerezi V. A / s. 223

Özne + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) aqraba olan maqsıma butun bohçalıq yapar, yani sıra tatlisi V. A / s. 207

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) fakir olan belki vere bilır bir-iki tencere V. A / s. 222

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) vaqti olur, on iki vere bilır on iki tatli qaşiği V. A / s. 222

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) qızım, der, izınnámeyi getırdım V. A / s. 228

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

1) hoca getırır torbacık içinde hurma çekirdegi V. A / s. 243

1. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (23)

Vidin Türk ağzında devrik yapılı fiil cümlelerinin 23 tanesinde sondaki öge öznedir.

Yüklem + Özne (8)

1) toplanır qızlar V. A / s. 215

2) qàlır vaqıt V. A / s. 223

3) qalqar qadın V. A / s. 223

4) biter işiii V. A / s. 229

5) geçer sıtmasi V. A / s. 246

6) keser qasap V. A / s. 247

7) qapanır murat babanın kapisi V. A / s. 247

8) yetişır tekkenın adami V. A / s. 247

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (3)

1) qızlen qalır guvegi V. A / s. 228

2) aqşama qadar soyunur gelin V. A / s. 229

3) şifa olacaq-ise, qurtulur maqsım V. A / s. 234

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Özne (2)

1) perşembe gecesi hazırlarler qızi ge·nçler V. A / s. 231

2) ellerında qarşilarler haciyi, eháli, her kes, kim iste·rse V. A / s. 249

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (2)

1) alaydan qàlır çocuqlar V. A / s. 218

2) qapi tarafında oturu·r qıs V. A / s. 229

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) bir adam hasta olurse, kendisi dervişan ise, uldugi gece bekler erkekler V. A / s. 244

2) o gunki gun qalabalıq olur tekke V. A / s. 245

Yüklem + Belirtili Nesne + Özne (1)

1) qaldırır duşegi ebe V. A / s. 207

Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Yüklem + Özne (1)

1) qaynananın aqrabalari var-ise, ellerını uper gelın V. A / s. 227

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (1)

1) haber verır hocaya qıs V. A / s. 209

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) bunnara peşin gider köçek V. A / s. 208

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) insanın bir yeri şişer, yuzi, gözi, çenesi, ayagi ve sàyre V. A / s. 236

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (1)

1) bir as haci-yagi – goki- surer onnara haci V. A / s. 249

1. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Vidin Türk ağzında isim cümleleri, fiil cümleleri ile kıyaslandığında oldukça az görülmektedir. Tespit edilen 250 devrik yapılı cümlenin sadece 7 tanesi isim cümlesidir.

1. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (4)

Vidin'de isim cümlelerinde özne ile biten 4 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Özne (2)

1) var insan bu işleri seven V. A / s. 207

2) yalnız dèl o V. A / s. 245

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) her kim arasa·, ilk filcani qaldırdıgi vaqıt bulu·rse yuzuġi, yoq tura V. A / s. 215

2) ne duşmiş-ise gömleğin ustune, o-dur ilaci V. A / s. 246

Vidin'de isim cümlelerinde zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

1. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Vidin Türk ağzında isim cümlelerinde zarf tümleci ile biten iki devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) dèl ki para için, çocugi uynnerınden ayirmasınner deye V. A / s. 252

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ama del şindi V. A / s. 218

1. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar (5)

Bölge ağzında tamlamaların bozularak araya yüklem aldığı durumlar da tespit edilmiştir.

1. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (2)

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) ninesi yoq çozuğun V. A / s. 228

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) Cuma guni boyasi gâlır qızın V. A / s. 231

1. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) qız elını uper qaynananın V. A / s. 227

1. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (2)

Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) o qızın ustune verdıği nişannari ustune qorler qızın V. A / s. 221

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) quranın başlar istihfarını V. A / s. 243

1. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar (4)

Vidin Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin 4 tanesinde devrikleşen kalıplaşmış yapı tespit edilmiştir.

1) bir angi maqsım hasta ise, paq gömleğını gutururler nazar babaya V. A / s. 246

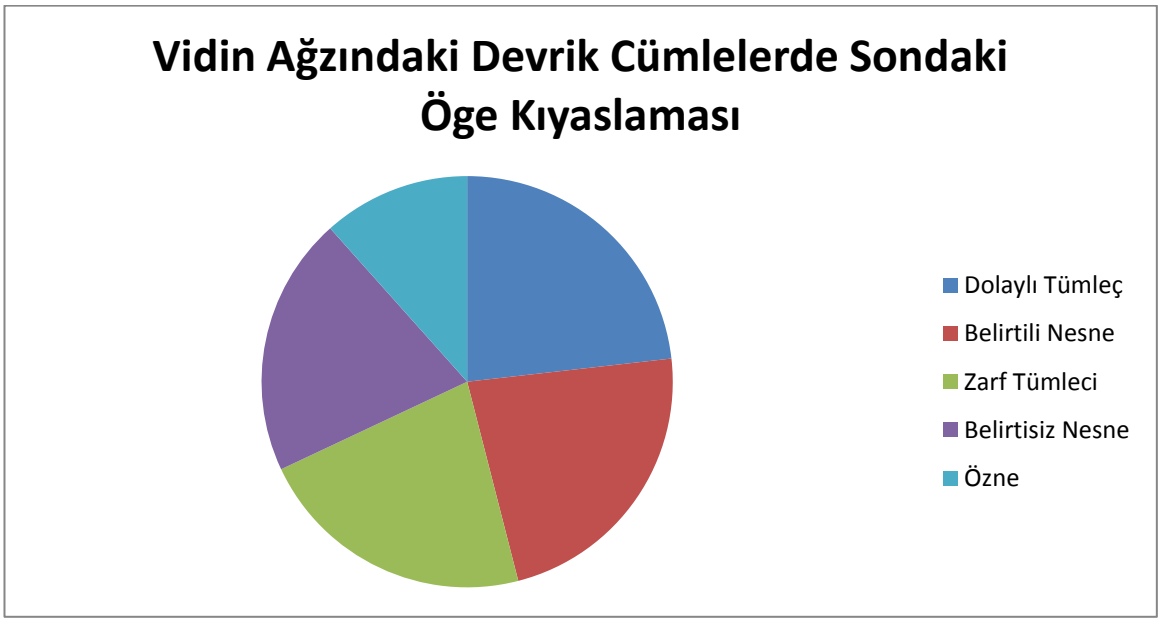
2) bir angi fakir geçerken verır horozi, yesı·n V. A / s. 247

3) bir angi şaqaci qadın var-ise, der ki : qadı·ım, dun köşede oturdi, vezir idi, bu gun rezil olmiş, işte burda oturur V. A / s. 229

4) quveti var-ise, qaynana-da vere bilır bir angi yuzuq, bi şey V. A / s. 221

Vidin Türk ağzında elde ettiğimiz veriler sonucunda fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere sondaki ögeye göre öge sıralaması; 58 dolaylı tümleç, 57 belirtili nesne, 55 zarf tümleci, 51 belirtisiz nesne, 29 özne şeklindedir.

Grafik 1: **Vidin Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması**

Vidin Türk ağzında fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere toplamda en çok görülen on devrik cümle yapısı; yüklem + belirtili nesne (22), özne + yüklem + belirtisiz nesne (14), yüklem + dolaylı tümleç (13) zarf tümleci + yüklem + belirtili nesne (11), yüklem + özne (10), yüklem + zarf tümleci (8), yüklem + belirtisiz nesne (8), özne + yüklem + zarf tümleci (7), özne + yüklem + belirtili nesne (7), zarf tümleci + yüklem + dolaylı tümleç (4) şeklindedir.

Grafik 2: **Vidin Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı**

II. BÖLÜM

PREŞOVA VE BİLAÇ'TA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

2. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi

Kosova ve Kuzey Makedonya sınırında bulunan Preşova ve Bilaç Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü yıllarda stratejik öneme sahip yerler olmuştur. Osmanlı, bu bölgeye yaptığı camilerle imzasını atmıştır. Preşova'nın genel nüfusu; 27.678'i Bulgar, 9.446'sı Arnavut ve az sayıdaki Türklerle birlikte 37.124'tür. Preşova'da sınırlı sayıda Türk hanesi vardır. Burada yaşayan Türklerin son dönemde Arnavut kültüründen etkilendiği ve Arnavutça'ya yöneldikleri bilinmektedir. Bilaç köyünde 350 Arnavut, 300 bulgar ve geri kalanı da Türkler olmak üzere 650 küsur nüfus vardır. Sınırlı sayıda Türk'ün yaşadığı Preşova ve Bilaç'ta özellikle yaşlıların Türkçe konuştuğu bilinmektedir. Bu bölgede yapılan nüfus sayımları da dikkate değerdir. 1921 yılına ait nüfus sayımlarında Preşova'da yaşayan 5.952 kişinin 5.322'si; Bilaç'ta yaşayan 3.473 kişinin 2464'ü Müslümandır. Yine aynı yılda yapılan ana dile göre nüfus sayımında Preşova'da 5.952 kişiden 323'ü; Bilaç'ta yaşayan 4.762 kişiden 18'i Türk'tür. Bu sayımlar, Müslüman Arnavutların çoğunlukta, Türklerin ise azınlıkta olduğunu göstermektedir. 1931 sayımlarında ise Müslüman nüfusun azaldığı görülmektedir.[100] Bu bölgede Türk nüfus sınırlı sayıdadır ve Müslüman Arnavutlarla kültürel yakınlıklarından dolayı dilde Arnavutçanın etkisi bulunmaktadır.

[100] Bilinda Kamberi, a. g. e., s. 10-18.

Harita 3: **Sırbistan - Preşova ve Bilaç**

Kaynak: Karte: NordNordWest, Lizenz: Creative Commons by-sa-3.0 de, CC BY-SA 3.0 de, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=39145987 (Erişim Tarihi: 20.11.222) adresinden alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Sırbistan'ın Preşova kasabası ve Bilaç köyündeki Türk ağız metinlerinde incelemiş olduğumuz 424 cümlenin 250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılı cümlelerin yüzdelik oranı %58,96 çıkmıştır.

2. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Preşova ve Bilaç Türk ağzında fiil cümlelerinde yüklemden sonra en çok görülen öge 51 tane olmak üzere dolaylı tümleç olmuştur.

2. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (51)

Preşova ve Bilaç'ta dolaylı tümleç ile biten 51 devrik yapılı cümle şu şekildedir:

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (8)

1) bu düÇanle girdım o firmāya PB. A /s. 110

2) o zaman o vakıt dōrt sėne ārptan sora dündüm preşovaya PB. A /s. 113

3) yeniden devam ēddık mektebi priştineye PB. A /s. 113

4) būgün sav git pazarā PB. A /s. 117

5) ne işlērdık ĉütürìdık dırjavāy[101] PB. A /s. 117

6) ne zeman getìrdi ġilana PB. A /s. 128

7) âçan gidiydar alsınlar doktordan PB. A /s. 128

8) iki kere küktì ānlında[102] PB. A /s. 128

Yüklem + Dolaylı Tümleç (6)

1) çıkmiştırłâr türkiyeya PB. A /s. 107

2) çalışìym bir fırāda[103] PB. A /s. 110

3) gėlecek biłåşta PB. A /s. 118

4) gidecēk evınē PB. A /s. 118

5) versın çoĉuġa PB. A /s. 128

6) koymāydık beşiġe PB. A /s. 128

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) ben gėlmişım yemeġe PB. A /s. 105

[101] Ülkeye nasıl işleyip götürürdük.
[102] Alnından iki kere öptü.
[103] Bir firmada çalışayım.

2) bizim kabile ġelmiş türkiyadan PB. A /s. 116

3) biz ìtiyarlar kimisi ìtiyarłâr kālmısık burda PB. A /s. 117

4) bugār kaldi burda[104] PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (3)

1) hem gidìm düÇana PB. A /s. 105

2) bi ĉitınız mi camìyā bilâca PB. A /s. 105

3) e tıktìłâr sovaya[105] PB. A /s. 132

Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (3)

1) bitereĉek âsçerłıġīnì gilanda PB. A /s. 118

2) getırdık gelini eve PB. A /s. 128

3) ĉitirdiłår beni geriye PB. A /s. 132

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) agronomì derler ütede PB. A /s. 113

2) eh oh ettìler telefonda PB. A /s. 128

Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) liseyi bitirdım priştınede PB. A /s. 113

2) bugāri biraktì bilaşta PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) tabì ama burdan kālkıştilâr preşova buyanoCa PB. A /s. 105

2) e yüksėk mektepi fakułteyi gitım zirāt fakułtėsì[106] PB. A /s. 113

[104] Bulgar burada kaldı.
[105] Odaya tıktılar.

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) e soraya biñdırdık arabaya PB. A /s. 128

2) ē mo girdiler iÇerēy[107] PB. A /s. 133

Yüklem + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) çiktiłâr biñdiłâr arabāya PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) e kırkīnde ĉermon o ĉerman ĉirdì burey[108] PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ē ben yetıştım bŭrdā PB. A /s. 116

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) he koydiłår kınamì havūÇłârda[109] PB. A /s. 132

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) çōk çok çok āllāh eski dūġūnler arādā gēlin ōrtadā bir kız ilerde iki kadın ìtiyarler kenara gelìn ortadā duvakın ürtüli tak tā gelırler ēvıne kēndı ēvınē PB. A /s. 104

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) kim var˘imiştır vaktì türkì Çaġırsın çòĉuklara[110] PB. A /s. 128

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) e ben girdım alışveriş tırgovina tırcârlık türĉârlık[111] PB. A /s. 110

---

[106] Yüksek mektebe, fakülteye, ziraat fakültesine gittim. (Bölge ağzında e-i hal eki değişimi sıklıkla görülmektedir.)
[107] E artık içeriye girdiler.
[108] Alman, o Alman kırkında buraya girdi.
[109] He kınamı avuçlara koydular. (Bölge ağzında e-de hal değişimi görülmektedir.)
[110] Kimin vakti varsa çocuklara türkü çağırsın.
[111] Ben alışverişe, ticarete, tüccarlığa girdim.

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) demek burda sonra endırdiłâr beni burda PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) e ben sora burda ìkì tėne o kındi brakmadım anasına[112] PB. A /s. 128

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ben de biñdım arabaya PB. A /s. 133

Yüklem + Yüklem + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) girırsık yiyersık içersık üki üç sāt orda PB. A /s. 111

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) düştü telefon elımden PB. A /s. 128

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne + Dolaylı Tümleç + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) şi Çimisi çikti ālmänya kimisi isviçre kimisi ütey PB. A /s. 117

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) on dōrt yaşınâ tekayütit tekayüt on dort on dort on dort sėne tekayütit bŭrda otírurum biras burdā[113] PB. A /s. 111

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Dolaylı Tümleç (1)

1) verìym o ĉavur kıza o babiCaya PB. A /s. 128

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) mėktebì devam etìk priştınede PB. A /s. 113

[112] E ben sonra o iki tane kızı burda anasına bırakmadım.
[113] Burda on dört sene emekli olarak biraz otururum.

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bi sāt bilaştan gėldık beriye PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

ha bis türkler belgrat üÇ sen mı dōrt mì ambasada türķiyėnın Çiġırır beligratā PB. A /s. 111

Cümle Dışı Unsur + Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) onìda kōnyada bizım kabile kōnyadan gėlme bureya PB. A /s. 116

2. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (43)

Preşova ve Bilaç Türk ağzında cümle sonunda en çok görülen ikinci öge 43 tane olmak üzere belirtisiz nesnedir.

Yüklem + Belirtisiz Nesne (14)

1) dedım düÇana gidìym PB. A /s. 105

2) dedim yürürım PB. A /s. 105

3) dedi kōnuşâlım biraz PB. A /s. 105

4) delar Çaġıdi PB. A /s. 111

5) derdiłâr tekayūt tekayūt onlar PB. A /s. 113

6) ėk mìsır PB. A /s. 117

7) ėk leçperlık ìşte te onì PB. A /s. 117

8) āl bėş ìlo kompir PB. A /s. 117

9) diverey ane PB. A /s. 128

10) dey bir kızımız vår PB. A /s. 128

11) arāydiłâr erkėk PB. A /s. 128

12) dìym alaym kında PB. A /s. 128

13) yediłâr tiganiCa[114] PB. A /s. 133

14) yediłår kuşlug PB. A /s. 133

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (6)

1) biras te var dedi bir profesōr stanboldan PB. A /s. 105

2) âl Çukarkadan derler somoliCaya kadar bu hep balkān PB. A /s. 107

3) dōrt dāÇan açtım tekstil murabi konekCiyā metraja metraja metraja dōrt düÇÀn[115] PB. A /s. 111

4) yāvaj deydım ben isçileyce bilmem girmey burda aklıma yavaş sülenın anlaşāyım ben ne süleysınıs[116] PB. A /s. 111

5) e gitì dedım anam PB. A /s. 128

6) yemek yaptiłår tiganiCa PB. A /s. 133

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) ben diverìm bu benim fiłân fiłân fiłân fistek PB. A /s. 111

2) onlar istemeyler kız PB. A /s. 128

3) ben dìym vėr vėr bana o benım kındımdır PB. A /s. 128

4) o çoĉuġ dìy ver dey ānama se ānam çok sevındì PB. A /s. 128

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (3)

1) dort yıl çalıştīm zirāt PB. A /s. 113

2) üçüzlerlen hayvänłårlen sār ek tū̄tün PB. A /s. 117

[114] Kızartma yediler.
[115] Burada bir tekstil, konfeksiyon, tekstil fabrikasında kullanılan kumaşlardan dört dükkan açtım.
[116] Ben işçice bilmiyorum aklıma girmiyor yavaş söylerseniz anlarım diyordum.

3) âçan doġdì bu kıd dedım benım unuk kıdım yoktīr[117] PB. A /s. 128

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) demek tūrkiler nāsı koyulūr kına[118] PB. A /s. 132

2) e mo koydiłâr adētler PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) budur şudur anlay konfekCiya PB. A /s. 110

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) onlar peşin veriydiler koşlug PB. A /s. 133

Yüklem + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) braktım astım düÇan marangozluk PB. A /s. 110

Yüklem + Özne + Belirtisiz Nesne (1)

1) dikeydiłâr onlar pantol çarşaf PB. A /s. 110

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) sonna hēpisine verdiler birer has PB. A /s. 132

Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) orda onłår okuydiler şarki PB. A /s. 132

Yüklem + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

1) getırdiłâr ne bar ìse adētleri hediyeler bişeler bişeler PB. A /s. 133

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) yırmi sėneden sonra aştım o taraf bi düÇan PB. A /s. 110

---

[117] Bu kız doğduğunda benim kız torunum yoktur dedim.
[118] Demek ki türkülerle kına nasıl konulur.

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) gìderÇen ustra dedì nerey gidìysın PB. A /s. 105

Cümle Dışı Unsur +Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) e ĉirır o ĉamiyā bir uzuñ tāş dōrt˘üs ķūsur senelıktır PB. A /s. 105

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) te ona derłår fabrika PB. A /s. 107

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) onlara demişłår te umudin tek umudin PB. A /s. 116

Özne + Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) ben da beriye sonna yoladım hedìye PB. A /s. 133

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) güveġiye sonna yoladım ona lazım ne imiştir PB. A /s. 133

Preşova ve Bilaç'ta zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

2. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (39)

Bölge ağzında 39 fiil cümlesi zarf tümleci ile bitmiştir. Zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şu şekildedir:

Yüklem + Zarf Tümleci (7)

1) âştım kendi başıma PB. A /s. 111

2) çalışmām çōk PB. A /s. 111

3) buyrun böle PB. A /s. 111

4) gidesın nice PB. A /s. 117

5) getırdiłâr no geçe[119] PB. A /s. 132

6) çıktì sabayì PB. A /s. 133

7) ġelmişık töyle hiÇ görmeden PB. A /s. 133

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (5)

1) ben kalırdım yanlī PB. A /s. 110

2) ben gidėrım her sėne PB. A /s. 111

3) bizım türkÇemıs preşova türkÇesì sülenırdi âksėnnsız PB. A /s. 113

4) Çimisi yelmiş Çifçılık işlesın burda PB. A /s. 116

5) ben òturdum dā bira PB. A /s. 132

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (4)

1) ama maksıma ėrdım dort erķėk[120] PB. A /s. 111

2) ē işledık hay hayt āytPB. A /s. 111

3) hem bitırırsık altide mi sekisde mi PB. A /s. 111

4) hem gitìłår geldiler arabalarlen bigirlerlen PB. A /s. 132

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (3)

1) tırgovina işledım birkaÇ āy[121] PB. A /s. 110

2) tekstil işleydık türkiyâyden kosovaylen sırbistanlen böle makedonayayilen PB. A /s. 110

3) tütün ėkerdık başka PB. A /s. 117

[119] Ancak gece getirdiler.
[120] Dört erkek (çocukla) maksimuma erdim.
[121] Brkaç ay ticaret işledim.

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) ama bėn giderım bir sėne PB. A /s. 111

2) ē ben aldım bir bu kadar PB. A /s. 128

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ordā biras òtūrdum bir sėne mi ne PB. A /s. 113

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ne oynaydiłâr tā PB. A /s. 133

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) o firmada yidişledım yìrmi sėne more fazlo yırmì sėne yirmi taman yırmì sėne[122] PB. A /s. 110

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) te o tütünle idārė òlurdık bi sene içın on içi āy içın PB. A /s. 117

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) ben âskerì gitmişın āskerìyē āltmış birinde altmiş˘iġì altmiş üÇ iki sene PB. A /s. 110

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) verdiler kuşlug tona[123] PB. A /s. 133

Belirtili Nesne + Yüklem + Özne + Zarf Tümleci(1)

1) onì almiştır bir bir profesor üç sene dort sene eveli PB. A /s. 105

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

[122] O firmada yirmi sene mi yirmi seneden fazla mı çalıştım.
[123] Sonra kuşluk verdiler.

1) ema tūle ta ōn birici sènesınden burdan başlamiş çiksınłâr türkiye tā onbir senesıde PB. A /s. 116

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) anlattıryam ìtiyarlen se ìtiyarlârdan bū bu uzak tarìdır[124] PB. A /s. 107

Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) burda istrumuni bulmadi se câmì bōzulmişidi PB. A /s. 105

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ē yırmì dort˘ay ütede Çalişmişım āsker[125] PB. A /s. 110

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) būk ben sevındim niçin doġdi unukam kız[126] PB. A /s. 128

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) orda çalaştık yìrmi sene privatno kendì kaşımıza po se dırjava hükümeù bastì bitì yok evem PB. A /s. 110

Belirtili Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) tèskereyì ālsın ki bitırmiş âsçerłıġīni PB. A /s. 118

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur (1)

1) e sora Çiktì bu partizanlar balkana te PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

[124] İhtiyarlara anlattırayım çünkü bu uzak tarihtir.
[125] Ötede yirmi dört ay asker olarak çalışmışım.
[126] Ben torunum kız doğdu diye çok sevindim.

1) te o kā sevındim ki kız doġdi PB. A /s. 128

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) o ne kā sevendi çi ben ne verdım o bonboneri PB. A /s. 128

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ben veç betleydım tütlēn ineklēn[127] PB. A /s. 128

Preşova ve Bilaç'ta belirtili nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

2. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (30)

Preşova ve Bilaç Türk ağzında 30 fiil cümlesi belirtili nesne ile biterken bunların 10 tanesi yüklem + belirtili nesne şeklinde söz dizimine sahiptir.

Yüklem + Belirtili Nesne (10)

1) güzdınız mi o taşlârì PB. A /s. 105

2) gördünız mi klìseyi PB. A /s. 107

3) braktim hükümedi PB. A /s. 111

4) bilım türk māle PB. A /s. 116

5) arìysınīz dırjavānīn e bìr te o tütün PB. A /s. 117

6) alsın çoĉuġi PB. A /s. 128

7) ìkaydim kıdi PB. A /s. 128

8) getırdiłâr ubalarì[128] PB. A /s. 132

9) beġenì çoĉuġi PB. A /s. 133

10) aldım elerını onların PB. A /s. 133

[127] Ben inek sütüyle çoktan besliyordum.
[128] Eşyaları getirdiler.

Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (4)

1) ben ben bilìym preşōvanīn diyalėkti[129] PB. A /s. 111

2) o doktoriCa ne getìrìy o kıdi PB. A /s. 128

3) bēn kaynatırìydim tütì PB. A /s. 128

4) ben attīm şamìy[130] PB. A /s. 132

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (4)

1) nasī deyler Çâvůş[131] PB. A /s. 110

2) nāsı deysınıs oní PB. A /s. 111

3) kına geçesi koyāym kınāy PB. A /s. 132

4) sonra mo girdi güvėği[132] PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem +Belirtili Nesne (2)

1) e ben tora aldım o bonboneri[133] PB. A /s. 128

2) a biz peşin görmemişik çoĉuġì PB. A /s. 133

Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne (1)

1) nāsı getırdiłâr ē rubałâri[134] PB. A /s. 132

Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) alì gidìy bişi PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) ni o görmiştır beni PB. A /s. 133

---

[129] Ben Preşova'nın lehçesini biliyorum.
[130] Ben eşarp attım.
[131] Çavuşu nasıl diyorlar? (Bölge ağzında i belirtme hal ekinin düştüğü durumlar tespit edilmiştir.).
[132] Güvey sonra artık girdi.
[133] Ben sonra o şekerlemeyi aldım.
[134] (Gelin) elbiselerini nasıl getirdiler?

Cümle Dışı Unsur + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) yo al patlìcan yaġ dòmatisi PB. A /s. 117

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) obrısi hep çindimiz yapādık hāyvanì yaġì ne PB. A /s. 117

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) bugar āç sēne tuti bu yėri PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) ēh şindi gördünis ĉirdınıs biłåĉì PB. A /s. 107

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) gilanda bilırsınız nāsı konuşurłâr[135] PB. A /s. 113

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne (1)

1) āçan verdiłâr beni burēye sonna ġeldiłâr ĉetırdiłâr dėmek nişanì PB. A /s. 133

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) cavur ni tanâ hamal ni tanar hamal haram[136] PB. A /s. 107

Preşova ve Bilaç'ta özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

2. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (22)

Bölge ağzında 22 fiil cümlesi özne ile bitmiştir. Özne ile biten devrik yapılı cümleler şunlardır:

[135] Gilan'da nasıl konuştuklarını biliyor musunuz?
[136] Gavur ne hamal tanır ne hamal haram tanır.

Yüklem + Özne (8)

1) açıldi gėrmānìya PB. A /s. 110

2) çiktì hepìsì PB. A /s. 116

3) gitmemiştır partizanłârle bugarłâr PB. A /s. 121

4) başlandì düġün PB. A /s. 132

5) toplandiłâr ayaktaşłârīm karìlâr gėlinler PB. A /s. 132

6) toplandi adamlar PB. A /s. 133

7) toplandì hēpisi PB. A /s. 133

8) biti o iş PB. A /s. 133

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (6)

1) çōok deġışmiştır düğünler PB. A /s. 104

2) gene dündum ben PB. A /s. 110

3) ben ne zamān gideyēm türkiyaya konuşidilen kızlar [137]PB. A /s. 111

4) şin kälkì o leşperłık PB. A /s. 117

5) esķiden yāpardīk ēpımìs bis PB. A /s. 117

6) āçan dōġdi çoĉuġumun kındì PB. A /s. 128

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) e şindi deġişmiştırler düğünler PB. A /s. 104

2) şindi āçan doġdi kıdi çoĉuġumun PB. A /s. 128

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (1)

1) orta sobada oturdum ben PB. A /s. 132

[137] Ben Türkiye'ye ne zaman gitsem kızlar konuşuyordu.

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) adĕtler değışmemiştır, ramazan bayramlar o şeler ēpisì PB. A /s. 104

Yüklem + Yüklem + Özne (1)

1) konuşurdiłâr söylėrdiler bir kaç ayile PB. A /s. 113

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Özne (1)

1) drāja derłâr onlar PB. A /s. 121

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) e te bu değışmiştır şindi düġ̄ünlēr PB. A /s. 104

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) eli beşinden başłåmiştırłår Çiksınłâr türkiyeya tā yetmiş altısına kadar yetmiş beşıne kadar āltmış dokusuna kadar yakın yakın arada sırada seksen evPB. A /s. 107

Preşova ve Bilaç'ta cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

2. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (7)

Preşova ve Bilaç'ta sadece 7 fiil cümlesi cümle dışı unsur ile sonlanmıştır.

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (2)

1) içtiłâr yediłâr hēm PB. A /s. 133

2) bitì te PB. A /s. 133

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) e kalmişłâr te üle PB. A /s. 116

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur (1)

1) e ben bi gere ōtírurum düÇanda tüle PB. A /s. 111

Cümle Dışı Unsur + Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) ni ben onì görmişım töyle PB. A /s. 133

Belirtili Nesne + Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) üç ėrkeġi verdi āllah te PB. A /s. 128

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur (1)

1) sonna bŭ elì altısındân başladi türkler çiksınlâr burdan türkiyeyá hayt ayt ayt ayt[138] PB. A /s. 116

2. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Preşova ve Bilaç Türk Ağzında tespit edilen 250 devrik yapılı cümlenin 46 tanesi isim cümlesidir. İsim cümlelerinin de 24 tanesi özne ile biten devrik cümle yapılarıdır.

2. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (24)

Preşova ve Bilaç'ta isim cümlelerinde özne ile biten 24 devrik cümle yapısının 13'ü yüklem+özne söz dizimine sahiptir.

Yüklem + Özne (13)

1) var˘imiştır işÇiler PB. A /s. 107

2) klişe altına orda imiştırlâr furunlâr PB. A /s. 107

3) vår içki PB. A /s. 111

4) vår yėmek PB. A /s. 111

[138] Sonra bu ellialtıda bu Türkler buradan çıkmaya başladı hayt ayt ayt.

5) var var ambasador kapedan büyük karişìk personâl[139] PB. A /s. 111

6) çimsın sen PB. A /s. 111

7) nāsı idi bilmēm maksat PB. A /s. 111

8) var hōĉa PB. A /s. 111

9) var mıñìstaş[140] PB. A /s. 111

10) var birav bilmēt ayvan bilmeti[141] PB. A /s. 117

11) iki parti imiştır bunlār PB. A /s. 121

12) orda imişır asçeriyā PB. A /s. 118

13) bizım Çöyde imìştır bugar PB. A /s. 121

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (3)

1) gümüktır bilâşta a evren paşanīn dēdesì PB. A /s. 105

2) var burda bir˘iki dōrt PB. A /s. 111

3) ne imişłâr burda türklēr PB. A /s. 107

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) ney isımdi o māle PB. A /s. 116

2) hep çindimizin o kolaġım PB. A /s. 117

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (2)

1) ē hāriĉì bir lisė arnauț PB. A /s. 113

2) e vār bir çöy PB. A /s. 118

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (1)

---

[139] Büyükelçi, yönetici, büyük karışık personel var.
[140] Bakan var.
[141] Biraz yiyecek, hayvan yiyeceği var.

1) ordā var pop[142] PB. A /s. 111

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) po po hanımle var var uñukâlârım PB. A /s. 111

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) o okura şinde nedır o PB. A /s. 107

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne (1)

1) nerde şindi òkul PB. A /s. 118

2. 3. 2. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (10)

Preşova ve Bilaç'ta isim cümlelerinde dolaylı tümleç ile biten 10 devrik cümle yapısı şunlardır:

Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) āsker ìmişım sarāyávāda PB. A /s. 110

2) Çōk yilanda türk âsçerì gilan vranyada PB. A /s. 118

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (2)

1) vār˘idi ferk gilan türkçesınden PB. A /s. 113

2) var mişitır āvız yaşar havız yaşar dobırçanlì stambolda PB. A /s. 105

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ūküyūz yìrmi ķusur düÇân var˘imiştır biłâÇ eski biĦâÇ PB. A /s. 107

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ama profesor stambolì istambolda PB. A /s. 105

[142] Orda rahip var.

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ìç yok idi anasına PB. A /s. 128

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ama hēpisi baġlì biłåĉā PB. A /s. 118

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) preşovada yok onlardan PB. A /s. 113

Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ondan sora bir dēpo var orda PB. A /s. 107

2. 3. 3. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (6)

Preşova ve Bilaç Türk ağzında isim cümlelerinde zarf tümleci ile biten 6 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (2)

1) ōrtasi biłâĉın mēhanēler kāveler çümÇi burda da dā bir kat beslēnmişłâr ūş˘olmişłâr[143] PB. A /s. 107

2) yōk āyvanlarlen bigirlerlen PB. A /s. 132

Özne + Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) o bū̄k tāş yo yo yok mezâr nice PB. A /s. 105

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) yırmi seneli babada yırmi sene mi yirmi iki yirmi üç PB. A /s. 104

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

[143] Bilaç'ın ortası meyhaneler, kahvelerdir çünkü burada daha iyi beslenmişlerdir.

1) gelmek çıkmak yōk hiÇ tā PB. A /s. 133

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) klìse altına orda imiştırłâr furunlār, çümçe eski biłâÇ sayılır nice bir kasābā preşova buyanovCa PB. A /s. 107

Preşova ve Bilaç'ta isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

2. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (3)

Preşova ve Bilaç Türk ağzında isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten yalnızca 3 devrik cümle yapısı vardır:

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) nedemiş te PB. A /s. 133

Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

2) büle haūÇta po PB. A /s. 132

Yüklem + Yüklem + Cümle Dışı Unsur

1) dìnsız ìmansızdır te PB. A /s. 107

2. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar

Bölge ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin dört tanesinde tamlamalarda devriklik görülmüştür ve araya yüklem almıştır.

2. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (2)

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) müslümanın vardır kurānì namāzì ramazânì bayramì PB. A /s. 104

Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) bŭrdā benım zanāt varˇimiştır doġramaĉì mārângoz PB. A /s. 110

2. 4. 2. Yüklemin Tamlama Olduğu Durumlar (1)

Bölge ağzında bir örnekte yüklem sonda bulunmasına rağmen kendi içinde devrik bir yapı oluşturmuştur:

1) buesì pāydāt yerì asçerìyānin PB. A /s. 118

2. 4. 3. Belirtili Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

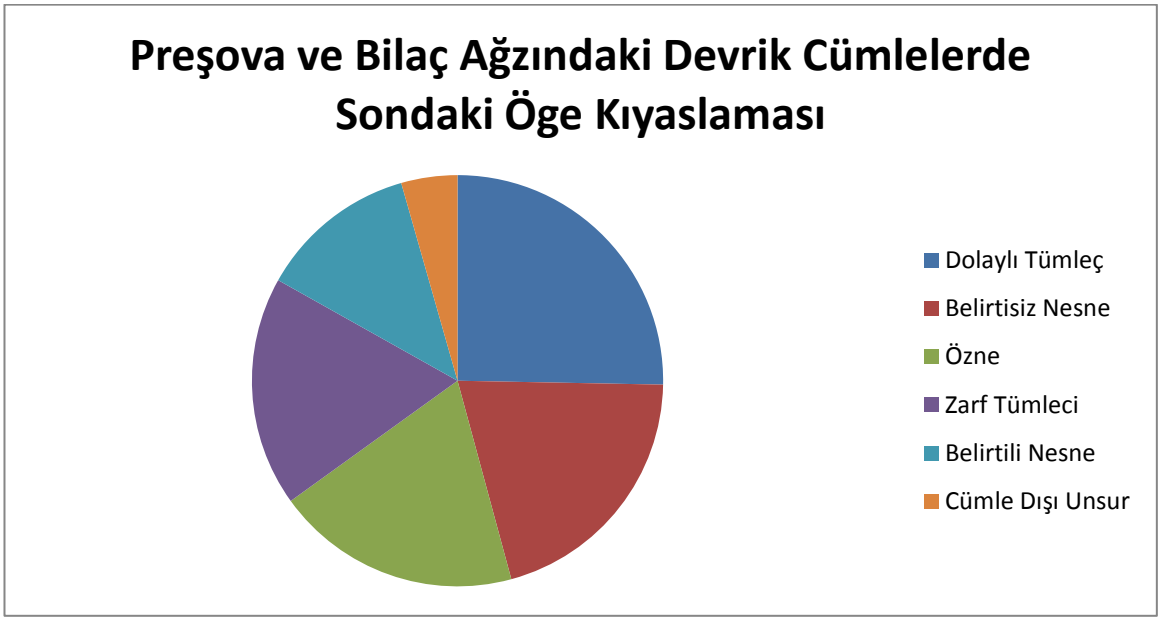
1) kışlât biliysınız nedir o PB. A /s. 1

2. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar

Bölge ağzında bazı kalıplaşmış yapıların devrikleştiği de gözlemlenmiştir:
1) budur şudur anlay konfekCiya PB. A /s. 110

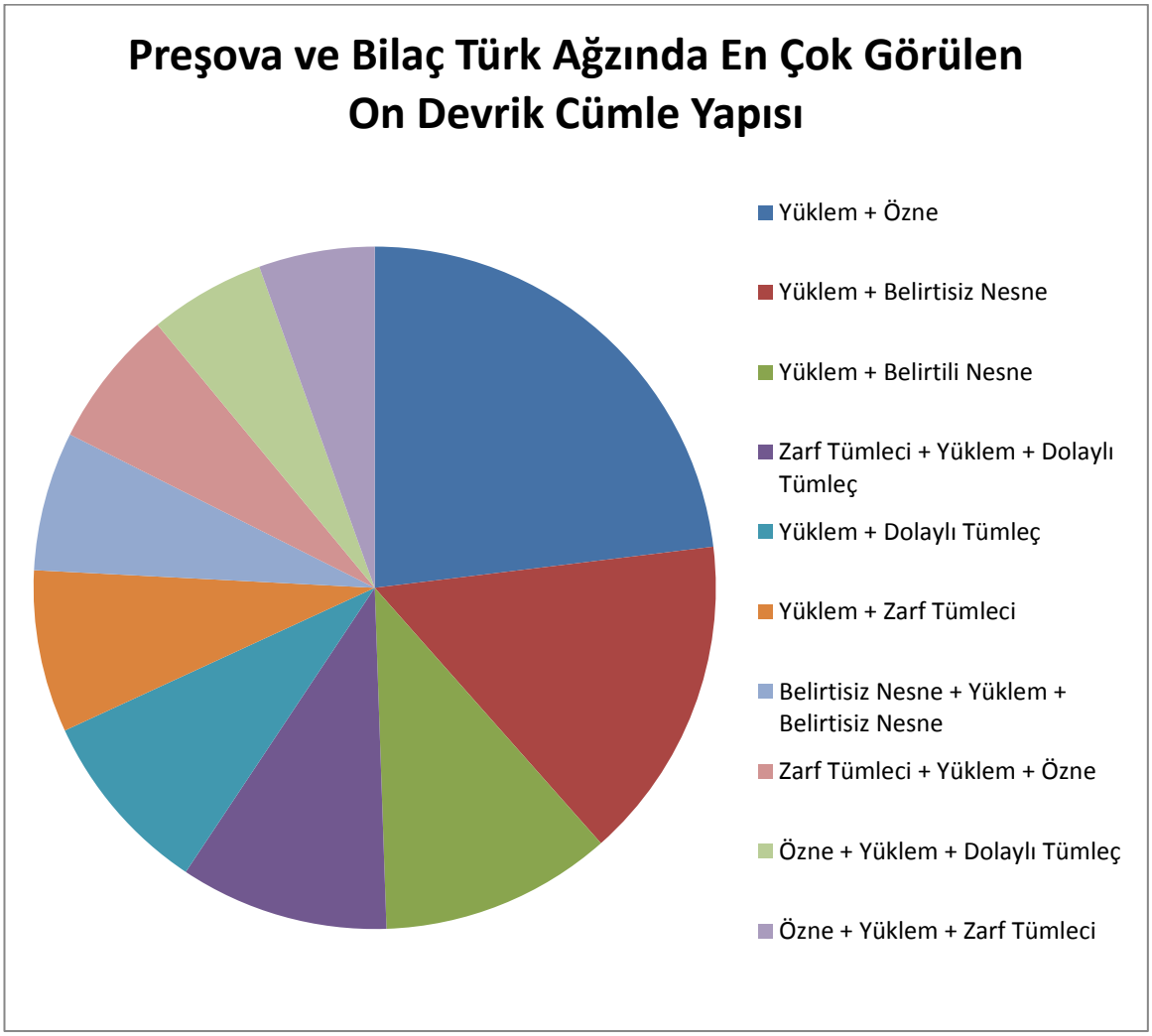
Preşova ve Bilaç Türk sondaki ögeye göre fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere 63 dolaylı tümleç, 51 belirtisiz nesne, 48 özne, 45 zarf tümleci, 31 belirtili nesne ve 11 cümle dışı unsur şeklindedir.

Grafik 3: **Preşova ve Bilaç Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması**

Preşova ve Bilaç Türk ağzında fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere toplamda en çok görülen yedi devrik cümle yapısı; yüklem + özne (21), yüklem + belirtisiz nesne (14), yüklem + belirtili nesne (10), zarf tümleci + yüklem + dolaylı tümleç (9), yüklem + dolaylı tümleç (8), yüklem + zarf tümleci (7), belirtisiz nesne + yüklem + belirtisiz nesne (6), zarf tümleci + yüklem + özne (6), özne + yüklem + dolaylı tümleç (5), özne + yüklem + zarf tümleci (5) şeklindedir.

Grafik 4: **Preşova ve Bilaç Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı**

III. BÖLÜM

VRAPÇİŞTE TÜRK AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

3. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi

Yıldırım Bayezit tarafından Üsküp'ün fethi ile Türk toprağı olan Vrapçişte, günümüzde Kuzey Makedonya'nın kuzeybatısında Sırbistan ile sınırı bulunan bir belediyedir. Vrapçişte'nin adının rapt ve iştah sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğu ve "bağlanma isteği" anlamını taşıdığı düşünülmektedir. Hatta bölgede yaşayan Türkler hâlâ Raptişta adını kullanmaktadır.[144] 2002 yılında yapılan sayımlara göre Vrapçişte kasabasında 4.874 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun yüzde 59'unu Türkler, Yüzde 36'sını Arnavutlar, yüzde 4'ünü Makedonlar oluşturmaktadır.[145]

Harita 4: **Makedonya -Vrapçişte**

Kaynak: NordNordWest - own work, usingUnited States National Imagery and Mapping Agency dataWorld Data Base II data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4492492 (Erişim Tarihi: 26.11.2022) adresinden alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

[144] Nazim İbrahim, a. g. e., s.XX-XXI.
[145] https://tr.wikipedia.org/wiki/Vrap%C3%A7i%C5%9Fte#N%C3%BCfus (Erişim Tarihi: 26.11.2022)

Kuzey Makedonya'da bulunan Vrapçişte ve çevresindeki Türk ağız metinlerinde incelemiş olduğumuz 458 cümlenin 250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılı cümlelerin yüzdelik oranı %54,58'dir.

3. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Vrapçişte Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 50'si belirtisiz nesne ile biten fiil cümlesidir. Bölge ağzında fiil cümlelerinde yüklemden sonra en çok görülen öge belirtisiz nesne olmuştur.

3. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (48)

Vrapçişte'de belirtisiz nesne ile biten 48 devrik cümle yapısının 23 tanesi yüklem + belirtisiz nesne söz dizimine sahiptir. Bu cümlelerin 16 tanesinin de- fiili ile oluştuğu gözlemlenmiştir:

Yüklem + Belirtisiz Nesne (23)

1) Koydiler baygi insanlar VR. A / s. 112

2) derler, iki gece bir gün yolda VR. A / s. 122

3) yapardı iki kucak odun VR. A / s. 123

4) yaparsık presekler[146] VR. A / s. 141

5) atardık pareler, çiçekler[147] VR. A / s. 158

6) yapardı un VR. A / s. 158

7) yapardık mayalar VR. A / s. 158

8) demiş isla[148] VR. A / s. 182

[146] Kesimler yaparız.
[147] Paralar, çiçekler atardık.

9) yapardiler âdetler VR. A / s. 158

10) demiş, yaptım VR. A / s. 182

11) demiş, au VR. A / s. 182

12) demiş ben her gün yemişım tapşan eti VR. A / s. 182

13) demiş, bu ka lezetli dil imiş VR. A / s. 182

14) demiş bugün çok lezzetli bu et VR. A / s. 182

15) demiş bilmem VR. A / s. 182

16) demiş ne vardır VR. A / s. 182

17) demiş kolunda? VR. A / s. 182

18) demiş, icbi şi VR. A / s. 182

19) demiş te böylen, te böylen yedi tapşanı maçka[149] VR. A / s. 182

20) demiş, ben da senın korkindan kestım kolumi burda, kaynattım, te et VR. A / s. 182

21) demiş insan eti bu kadar lezetli imiş VR. A / s. 182

22) dedi sırali VR. A / s. 191

23) dedi ne olmişın VR. A / s. 191

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (6)

1) Hayrola demiş, bu gecenın vaktında bu vurmak kapiļara nedır?[150] VR. A / s. 134

2) E bu demiş, vardır VR. A / s. 134

3) mıri der, boyle, boyle, boyle VR. A / s. 134

---

[148] Güzel demiş.
[149] Kedi işte böyle tavşanı yedi, demiş.
[150] Hayrola, bu gece vaktinde kapılara vurmak nedir? demiş,

4) siz dedım yapın bana zapisnik[151] VR. A / s. 146

5) yap bolovanye dedi, bir ay çocuga[152] VR. A / s. 191

6) bir aydan sora ben dedi, degıştırecim bunun işını VR. A / s. 191

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) ama dedi gelesın VR. A / s. 191

2) a dedi, sen yapamaycasın VR. A / s. 191

3) a dedi pusto idare[153] VR. A / s. 191

4) ay dedi "Vo suşara tamo" VR. A / s. 191

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (3)

1) şindi eker beş kile, alti kile tütün VR. A / s. 122

2) Açın vurur bir tapşan[154] VR. A / s. 182

3) Haçın geḷır kocasi demış, mıri kari yaptın kuşlugi[155] VR. A / s. 182

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) çaki Rapçişta'ya yollardık odun[156] VR. A / s. 176

2) Karisına demiş, miri kari bu tapşani yapasın kuşluk VR. A / s. 182

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) O dedi ben dedi bu ka sene nice Kosova'da oyle burda pare verym peşin yok, ama sana verecim VR. A / s. 112

2) baba derdi, hayde filân kişinın tarlasını süresınıs hem ekesınıs VR. A / s. 176

---

[151] Siz bana tutanak yapın, dedim.
[152] Çocuğa bir ay doktor raporu yap, dedi.
[153] A lanet idare, dedi.
[154] O zaman bir tavşan vurur.
[155] Kocası geldiğinde yahu karı kuşluğu yaptın mı, demiş.
[156] Vrapcişte'ye kadar odun yollardık.

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) o zaman bir insan ekerdi iki kile tütün VR. A / s. 122

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) Em kari der, lâzim vereḷım büügüni[157] VR. A / s. 134

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) hep motor piḷalarile keserler odun[158] VR. A / s. 123

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) Veştaçkidan sora bir iki kişi şilkalarle delır delikler[159] VR. A / s. 141

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne + Belirtisiz Nesne (1)

1) Kerim aconun çairına dersık biz ütee[160] VR. A / s. 112

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) Onlar sandiler ki benım kendi başıma kitaplardır. VR. A / s. 146

Dolaylı Tümleç + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) o Krepiler'e bis her sene yolardık on yük yirımi yük odun VR. A / s. 176

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) Açın geldi bayram, verdi bana pare on napolon[161] VR. A / s. 113

3. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (49)

Vrapçişte'de belirtisiz nesneden sonra en çok görülen ikinci devrik cümle yapısı 49 tane olmak üzere dolaylı tümleç ile biten fiil cümleleridir:

[157] Hem karı vermeliyiz büyüğünü, der.
[158] Odunu hep motor testereleriyle keserler.
[159] Bir iki kişi yapay gübrelerden sonra sivri uçlu sopalarla delikler deler.
[160] Biz Kerim amcanın çayırına öte, deriz.
[161] Bayram geldiğinde bana on napolyon para verdi.

Yüklem + Dolaylı Tümleç (11)

1) gidérdiler evden eve VR. A / s. 112

2) Giderdık Vlanitsa'ya bir dağlara VR. A / s. 122

3) Geldım geree VR. A / s. 113

4) Vururler kapiļara VR. A / s. 134

5) başlar büüsün fidanlar[162] VR. A / s. 141

6) yolardık degırmende[163] VR. A / s. 158

7) Başlardık dügüni[164] VR. A / s. 158

8) giderdi evıne VR. A / s. 158

9) oturacaydilar o yol başında VR. A / s. 176

10) yutarsın havada VR. A / s. 191

11) ba bak ne olmişın[165] VR. A / s. 191

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) Şuto tutti birisinden bogazından VR. A / s. 112

2) O gitmiştır gurbede oralarda VR. A / s. 151

3) bis yardım ederdık onlara VR. A / s. 176

4) onlar yardım ederdiler bize VR. A / s. 176

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) A bunlar sorurler çocugi[166] VR. A / s. 134

---

[162] Fidanlar büyümeye başlar.
[163] Değirmene yollardık. (Bölge ağzında e yönelme hal eki yerine de bulunma hal ekinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.)
[164] Düğüne başlardık. (Bölge ağzında e yönelme hal eki yerine i bulunma hal ekinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.)
[165] Ne olduğuna bak.

2) em ben getırırım İstambul'dan, Kasaba'dan, Üsküpten VR. A / s. 146

3) Hem sen, sen, sen gicesın filân yerde VR. A / s. 176

4) Em bu kari işler arçes üteysıne bereysıne[167] VR. A / s. 182

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) Em der karisına VR. A / s. 134

2) em giderdiler gelinde VR. A / s. 158

3) hem giderdi fukaralara VR. A / s. 176

4) em getırır annesine VR. A / s. 182

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) Privat olarak satarım burda cāmida[168] VR. A / s. 146

2) dā çikar bain yerde[169] VR. A / s. 191

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (2)

1) bis soralım bir iki sori çocugi VR. A / s. 134

2) Gelin kucaklardi dulak yüzüne VR. A / s. 158

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) ole, giınık ep azır verırler bu cocuga VR. A / s. 134

2) tamam şindi yolayasın evıne VR. A / s. 176

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (2)

1) Girırmiş kabileler kana VR. A / s. 134

2) girırdı gelin sobasında[170] VR. A / s. 158

---

[166] Bunlar çocuğa soraralar.
[167] Bu karı hem ardına, ötesine, berisine işler.
[168] Burda, camide özel olarak satarım.
[169] Herhangi yerde daha çıkar.

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (2)

1) em salırsık sui traplara[171] VR. A / s. 141

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) E ondan sora bunlar geḷırler Üsküp'te VR. A / s. 151

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) Eskiden yaparmijler çok fesatlar bu almag vermek meselesında VR. A / s. 134

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) O nice gider orda VR. A / s. 151

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bazi çibuklarle fındık ağacından ne getırırsık dagdan VR. A / s. 141

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) Oduna gitmeg için bikat tsene evel, yirımi ottus sene evel eşeklerlen gidılırdi daga VR. A / s. 123

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) Şindi herkez bakar gendına VR. A / s. 176

Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) em bile toumi hazırlardi evde[172] VR. A / s. 176

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) Eh soradan aldiler, yoladiler te üte o çairḷarda üte VR. A / s. 112

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

---

[170] Gelin odasına girerdi.
[171] Suyu hem arıklara salarız.
[172] Hem tohumu bile evde hazırladı.

1) em alırdık gelırdık evde VR. A / s. 158

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci+ Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) Em bir gün çikar babasi ava VR. A / s. 182

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) karşle kıs kardaş em kıs kardaş evlatlâri, obirleri heppisi ütee kalmijler, Ak Palanka'da VR. A / s. 152

Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) te oyle kaç koş satarız pazarlarda[173] VR. A / s. 146

Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) alayasın gendını boynuna VR. A / s. 191

Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç (1)

1) Çikardi üç kişi anlarsın odborlardan[174] VR. A / s. 176

Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) E mıre Nagip ben ilk işlerım bir iki ay orda[175] VR. A / s. 191

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) E sora burda giderdiler te böyle evden eve VR. A / s. 112

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) şey, e şte verır kızını İmer baba ona VR. A / s. 151

Vrapçişte'de zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

[173] İşte öyle pazarlarda kaç sepet satarız.
[174] Anlarsın, üç küşü heyetlerden çıkardı.
[175] Yahu Nagip ben iki ay orda ilk işlerim.

3. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (45)

Bölge ağzında 45 fiil cümlesi zarf tümleci ile sonlanmıştır.

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (5)

1) Hayvanatle boğuşurduk koinlarle VR. A / s. 122

2) Şindi olur da isla VR. A / s. 141

3) Ekmeden evel deynet edersık havalar açık olsun, olmasın[176] VR. A / s. 141

4) Baygi arabalarle giderdık, bir on kişi om beş kişi üç araba gelin arabasi VR. A / s. 158

5) ilk bi kerek haçın salınırdı böylen peşin VR. A / s. 176

Yüklem + Zarf Tümleci (5)

1) Aldım yolaym evde[177] VR. A / s. 113

2) Olurdi beş alti gün VR. A / s. 123

3) çikmiştır astalıklara VR. A / s. 141

4) Gelmiştır sal bir vucudunda ne var imiştır ruba[178] VR. A / s. 151

5) Geḷır zaman on iki senesında VR. A / s. 151

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (3)

1) Em gitmez bir vakıt VR. A / s. 134

2) Ne ise, te ograşırsik o işle VR. A / s. 141

3) Em olurdi akşam VR. A / s. 158

---

[176] Hava açık olsa da olmasa da ekmeden önce kontrol ederiz.
[177] Evde yolmak için aldım.
[178] Vücudunda sadece bir giysi ile gelmiştir.

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) ben kaldım acami, genç VR. A / s. 122

2) tütünler kaukar arabaylen[179] VR. A / s. 123

Yüklem + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) Yáktiler geldiler komitalar VR. A / s. 112

2) gittım yanaştım hüzmekâr, koyunlarle VR. A / s. 112

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) A o zaman bir gün biçerdık orakle VR. A / s. 123

2) Te nısı yaparler şindi VR. A / s. 151

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (2)

1) E aman aradım biras pare yolaym evde VR. A / s. 112

2) em sürürmiş bu davalar e uzun uzun VR. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Ondan sora şte onlari Sırp kovmiştır o vakıt VR. A / s. 151

Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Gelini gidırmijler, tellerle yapıştırmalar, çinkanlar [180]VR. A / s. 158

Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Hem oni çikarmiştırler. hicbi şiysıs VR. A / s. 151

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) Eh idare yapalım, çünkim fabrika işçisi olarak iki sene maş almaiz bis VR. A / s. 146

[179] Tütünler arabayla kalkar.
[180] Gelini telli yapıştırmalarla, çintiyanlarla giydirmişler.

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) ama ispektsia olarak brakmas. Çünkim ispektsia dil ki şeriat usuḷunda[181]

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) A şındi yapabiler insan beş om bin kiḷo bogdai bir günde VR. A / s. 123

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Bir vakıt bütün gün bir adam giderdi bir eşekle VR. A / s. 123

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) Yanlıs koinḷar gider Şar dağlarına yāzın VR. A / s. 122

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) bu çikar birden ileri VR. A / s. 191

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) çapa kulanmasık atık VR. A / s. 122

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) Beḷa Palanka derler ona şindi VR. A / s. 152

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) Satarım kitap burda camida privat olarak. VR. A / s. 146

Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) kaştiler eppisi te darmadagınık VR. A / s. 112

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

[181] Ama teftiş olarak bırakmaz çünkü şeriat usülünde teftiş değildir ki.

1) dedım ben kitaplari verırım. Çünkim ben de onlari almışım bir taraftan VR. A / s. 146

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) Şindi gider bir kişi motor piļasilen[182] VR. A / s. 123

Zarf Tümleci + Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Yavaj yavaş biz da ügrendık ayni onlar gibi VR. A / s. 122

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Biş şindi ne apalım bunlarle VR. A / s. 134

Özne + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) bu hocalar, bu imamlar bizım bana bir yer aştiler burda ki kitap sataym privat olarak[183] VR. A / s. 146

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) Şindi kamionlarle gidersık ayni dağlara iki defa günde VR. A / s. 122

Belirtili Nesne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) Bogdailari eşeklerlen getırırdık eve çuallarlen ikişer çual VR. A / s. 123

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Onun için burda camida benım babam çalışmıştır ottus sene VR. A / s. 146

Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) oyle bir oşi, idare olurus. Çünkim agır vaziet ekonomi VR. A / s. 146

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

[182] Bir kişi şimdi motosikletle gider.
[183] Bizim bu hocalar, bu imamlar bana burda kitap satayım diye özel olarak yer açtılar.

1) iki afta eveli velam, kitaplari isterdi alsın ispektsia[184] VR. A / s. 146

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) bir zapisnik yapsınler bana kitaplar için[185] VR. A / s. 146

3. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (33)

Vrapçişte Türk ağzında 33 fiil cümlesi belirtili nesne ile biterken bu cümlelerin 13 tanesi yüklem + belirtili nesne söz dizimine sahiptir:

Yüklem + Belirtili Nesne (12)

1) Divırecim ne olmiştır VR. A / s. 112

2) gürürdiler insánlari VR. A / s. 112

3) güremezmiş çocugi VR. A / s. 134

4) çigırır gendi karisını VR. A / s. 134

5) suvarırsık traplari[186] VR. A / s. 141

6) ekersık tütüni VR. A / s. 141

7) verır kızını VR. A / s. 151

8) bragarler hep bitevi varlıklarını ep er bi şi[187] VR. A / s. 151

9) koymiştır babasından adını VR. A / s. 151

10) Doldururduk çuallari VR. A / s. 158

11) gürmişın o cam şefkçeleri[188] VR. A / s. 191

12) aldi beni VR. A / s. 191

---

[184] Hatta iki hafta önce teftiş alsın diye kitapları isterdi.
[185] Bana kitaplar için bir tutanak yapsınlar.
[186] Arıkları sularız.
[187] Bütün varlıklarını, her bir şeyi, hepsini bırakırlar.
[188] O cam aydınlatmaları görmüşsün.

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (5)

1) bitışmiş ise kaldırırsik nayḷoni[189] VR. A / s. 141

2) Ondan sora alırsık maksımlar[190] VR. A / s. 141

3) gene yolardık rubalari[191] VR. A / s. 158

4) ne bilerler bunlari VR. A / s. 176

5) haçın gürür bunun koḷi sarıli[192] VR. A / s. 182

Cümle Dışı Unsur + Yüklem +Belirtili Nesne (3)

1) hem çekersık traplari VR. A / s. 141

2) em ekersık fidanlari VR. A / s. 141

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne (2)

1) top edersık küvden koyşi maksımlari, dostların maksımlarını[193] VR. A / s. 141

2) bragar mutfakta tapşani VR. A / s. 182

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) bir angi hızli sel alır fidanlari VR. A / s. 141

2) O dede Mustafa baba çevırmiştır adımi VR. A / s. 151

Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) üzmet edersık ayklarsık otlarını[194] VR. A / s. 141

2) tutar keser koluni VR. A / s. 182

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

---

[189] Bitmişse naylonu kaldırırız.
[190] Ondan sonra masumları alırız.
[191] Giysileri gene yollardık.
[192] O zaman bunun kolunun sarılı olduğunu görür.
[193] Köyden komşu masumları(: çocukları), dostların masumlarını toplarız.
[194] Otlarını ayıklarız, hizmet ederiz.

1) Tütünleri işlemeg için ayni çevırdık işi VR. A / s. 122

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

2) em soradan ayni şilkalarle sıkarsık fidanlari VR. A / s. 141

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) ızlekuvanyede ne salırdın oni VR. A / s. 191

Özne + Yüklem + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) faykir, tutar keser koluni VR. A / s. 182

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) Eh fidanlar büüdügi zaman azırlarsık tarlalari VR. A / s. 141

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Belirtili Nesne (1)

1) E vermedim ben kitaplari VR. A / s. 146

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne (1)

1) kardaşi bindırırdi arabaya gelini VR. A / s. 158

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) Araba yükletmiş, kamioni VR. A / s. 176

Vrapçişte'de özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

3. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (21)

Bölge ağzındaki fiil cümlelerinin 21 tanesi özne ile sonlanmıştır. Özne ile biten devrik cümleler şunlardır:

Yüklem + Özne (6)

1) oldi kavga VR. A / s. 112

2) geḷırdi hısım akraba VR. A / s. 158

3) kucaklardi hısım akrabasi VR. A / s. 158

4) enerdi odunlar VR. A / s. 176

5) girırdı o camçeler VR. A / s. 191

6) uçar onlar VR. A / s. 191

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (4)

1) em çikar o çocugun babasi VR. A / s. 134

2) Ay git tsen VR. A / s. 134

3) Em geḷırdi rubaciḷar VR. A / s. 158

4) Te çikardi güvegi VR. A / s. 158

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (4)

1) bogdaiḷar için oldi kombaylar, makinalar[195] VR. A / s. 122

2) ne severmiş kıs VR. A / s. 134

3) Şindi çikmiştır traktorlar VR. A / s. 141

4) Kıs kardaşile gelmiştır dedem benım VR. A / s. 151

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (4)

1) evden eve giderdiler komitalar VR. A / s. 112

2) Okula giderler evlâtlar VR. A / s. 146

3) orda girsın Nui VR. A / s. 191

4) Nerana girırdi camlar? VR. A / s. 191

[195] Buğdaylar için biçerdöverler, makineler oldu.

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Özne(1)

1) peşin hep beygirlerle çok ograştırırdi bizi bu işler VR. A / s. 141

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) Em iç girmedi ni kavga arada ni fesat VR. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) Hem bitti şindi bunlar VR. A / s. 176

Vrapçişte'de cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

3. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (6)

Bölge ağzında 6 fiil cümlesi cümle dışı unsur ile sonlanmıştır. Cümle sonunda yer alan Cümle dışı unsurların "işte" ve onun kısaltması "te" olduğu görülür. Bu kullanımın amacı genellikle cümle sonunda olması gereken vurguyu sağlamaktır.

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (2)

1) bu bizim imamlar bragar te VR. A / s. 147

2) iki ogli olur te VR. A / s. 151

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) Gene akşam top olurdi misafirļar te VR. A / s. 158

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Yüklem+ Cümle Dışı Unsur (1)

1) Ne ise bunlar çikarler kovarler şte VR. A / s. 151

Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) Camida Alla razi olsun bragarler te VR. A / s. 147

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur (1)

1) satarız camilarda te VR. A / s. 147

3. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Vrapçişte Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin 39'u isim cümlesidir. İsim cümlelerinin 16 tanesi özne ile bitmiştir.

3. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (16)

Vrapçişte'de isim cümlelerinde özne ile biten 16 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Özne (8)

1) yog idi iş VR. A / s. 112

2) Albanya'da idım ben VR. A / s. 112

3) o imiş sırada VR. A / s. 134

4) İdrizle Zekir ogullari VR. A / s. 151

5) yok ḷaf VR. A / s. 176

6) Va imiş bir Fatime em bir Tair VR. A / s. 182

7) nısıdır o şuşara VR. A / s. 191

8) var koliçkalar[196] VR. A / s. 191

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (3)

1) A var senın çocugun te bu atta VR. A / s. 134

[196] El arabaları var.

2) E Rapçişta küvünden bu adam VR. A / s. 151

3) e bir fukaranın geleceydi hıdırles VR. A / s. 176

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) sora lâzim yeniden ekelim[197] VR. A / s. 141

2) dā var, camçeler VR. A / s. 191

Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) var mi şindi oyle VR. A / s. 176

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (1)

1) var içiri camlar[198] VR. A / s. 191

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) bu tarafi Türkia imiştır burasi VR. A / s. 151

3. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (9)

Vrapçişte'de isim cümlelerinde zarf tümleci ile biten 9 devrik cümle yapısı şunlardır:

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) E yog idi o vakıt VR. A / s. 176

2) E dil nısı bu vakıtlarda VR. A / s. 176

Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) genç idım yedi sekiş yaşlarında VR. A / s. 122

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

[197] Sonra yeniden ekmemeiz lazımdır.
[198] İçeride camlar var. (Bölge ağzında de bulunma hal ekinin düştüğü örnekler tespit edilmiştir.)

1) Şindi hayvanat vardır yanlıs VR. A / s. 122

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Dünyanın sırası bir çeşittır yanlıs VR. A / s. 123

Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) Vardır ilâşlar şindi VR. A / s. 141

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) Şuto karisile beraber idi maksımle VR. A / s. 112

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) demek zadujeniz biz kitaplarle VR. A / s. 146

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) E şindi yoktur oyle VR. A / s. 176

Vrapçişte'de isim cümlelerinde dolaylı tümleç ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

3. 3. 3. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (8)

Vrapçişte'de isim cümlelerinde dolaylı tümleç ile biten 8 devrik cümle yapısı şu şekildedir:

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (2)

1) var idi Krepiler Rapçişta'da VR. A / s. 176

2) Var insanlar Rapçişta'da VR. A / s. 176

Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) müezin imıştır camida bu Sād camisında VR. A / s. 146

2) Devebair'dan bu tarafına çak Devebair'da orda imiştır Sırbia VR. A / s. 151

Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) yok peşin fukaralara VR. A / s. 176

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) E sora obirleri onlar ne idiler orda VR. A / s. 112

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) her bir hususta kapalıdır bize VR. A / s. 146

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bunlar çog varlıkli imişler oralarda VR. A / s. 151

Vrapçişte'de isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

3. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Vrapçişte'de isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten iki devrik cümle yapısı vardır:

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) müezzinler serbestır te VR. A / s. 147

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) nedır te VR. A / s. 134

3. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar

Bölge ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin 6 tanesi tamlamaların araya yüklem almasıyla devrikleşmiştir

3. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (3)

1) E aman bizım var idi bir amica burda Şuto VR. A / s. 112

2) Em kari, bunun var imiş üş tene kızi VR. A / s. 134

3) ispektsia var bizım VR. A / s. 146

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne + Dolaylı Tümleç + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) vakti alımıs çog düşüktür. Makedonya'da bizım, Gostivar'da Türkler'ın bausus [199]VR. A / s. 146

3. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (2)

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Belirtili Nesne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne + Özne (1)

2) E ondan sora İmer çocugun da koymiştır adını Mustafa VR. A / s. 151

3. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) iki ay hemende fidanların kalır fidan yerlerında VR. A / s. 141

3. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar (1)

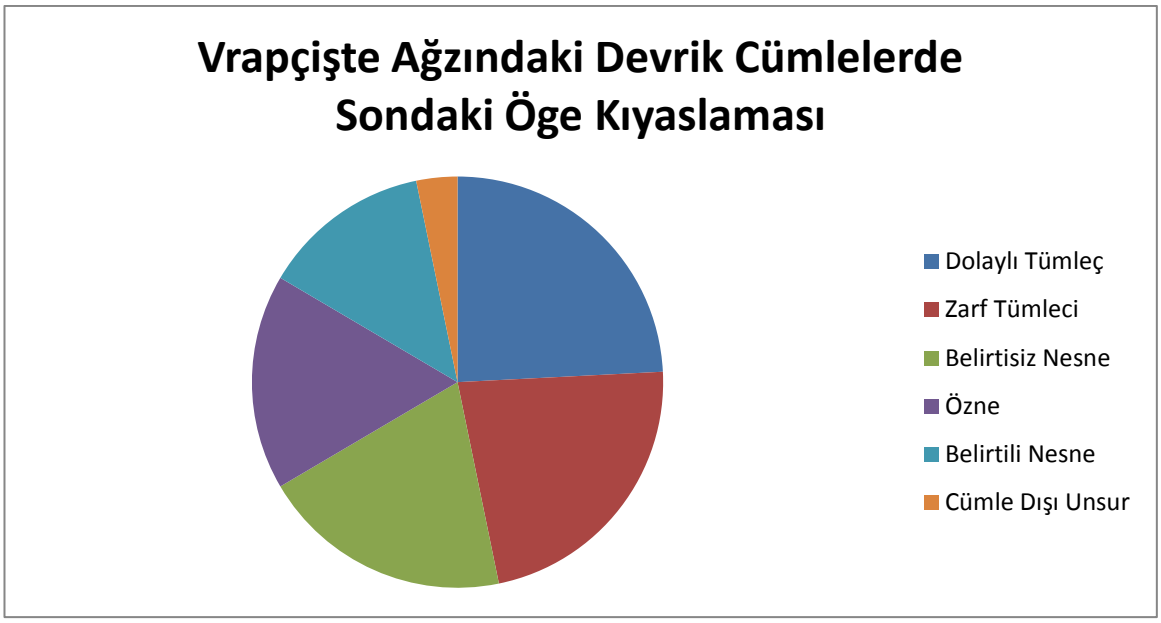
Bölge ağzında standart Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan "herhangi bir" ifadesi devrikleşerek "bir angi" şeklinde görülmektedir:

1) bir angi hızli sel alır fidanlari[200] VR. A / s. 141

[199] Gostivar'da özellikle Türklerin, Makedonya'da bizim vakti halimiz, çok düşüktür.

Vrapçişte Türk ağzında sondaki ögeye göre fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere 60 dolaylı tümleç, 56 zarf tümleci, 49 belirtisiz nesne, 43 özne, 34 belirtili nesne ve 8 cümle dışı unsur şeklindedir.

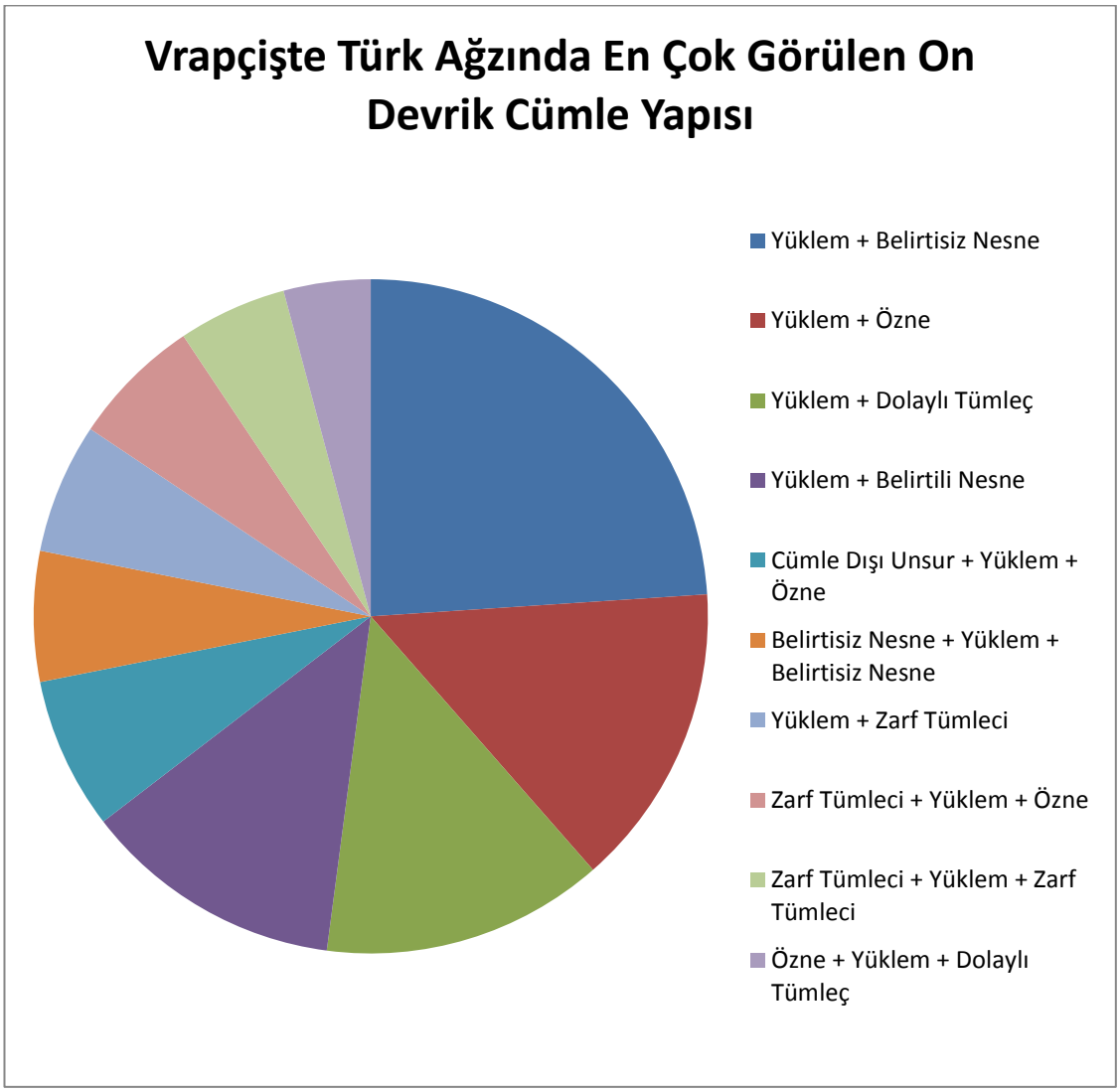
Grafik 5: **Vrapçişte Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması**

Vrapçişte Türk ağzında fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere toplamda en çok görülen yedi devrik cümle yapısı; yüklem + belirtisiz nesne (23), yüklem + özne (14) yüklem + belirtili nesne (12), yüklem + dolaylı tümleç (13), cümle dışı unsur + yüklem + özne (7), belirtisiz nesne + yüklem + belirtisiz nesne (6), yüklem + zarf tümleci (6), zarf tümleci + yüklem + özne (6), zarf tümleci + yüklem + zarf tümleci (5), özne + yüklem + dolaylı tümleç (4) şeklindedir.

[200] Herhangi hızlı sel fidanları alır.

Grafik 6: **Vrapçişte Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı**

IV. BÖLÜM

PRİZREN TÜRK AĞZINDA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

4. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi

Prizren sırasıyla Roma İmparatorluğu, Doğu Roma İmparatorluğu, Ortaçağ Sırp Devleti ve 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet ile birlikte beş asırlık Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Bu hâkimiyet 31 Ekim 1912'de Balkan Savaşlar ile kaybedilmiştir ve şehirde Sırpların kontrolü başlamıştır.[201]

Harita 5: **Kosova - Prizren**

Kaynak: NordNordWest - own work, using United States National Imagery and Mapping Agency data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4483256 (Erişim Tarihi: 27.11.2022) adresinden alınarak tarafımızdandan düzenlenmiştir.

Bugün itibariyle Prizren, Kosova'da Türklerin en yoğun bulunduğu şehirdir. Diğer Balkan şehirlerine kıyasla yoğun bir Türk nüfusu vardır. 2011 yılında yapılan resmi nüfus sayımlarına göre Kosova'nın nüfusu 1.739.825'tir. Kosova'da yaşayan

[201] Ergin Jable, Kaan Yılmaz a. g. e., s.8-9.

Türk nüfus ise 18.738'dir. Kosova'da çoğunluk %92,9 ile Arnavutlardır. Prizren belediyesinden alınan verilere göre Prizren'de 145.718 Arnavut, 16.896 Boşnak, 9.091 Türk, 2.899 Rom, 1.350 Aşkali, 655 Goralı, 237 Sırp ve 168 Mısırlı olmak üzere toplam nüfus 177.781'dir. Prizren'in %81,96'sı Arnavut, %5,11'i ise Türk'tür.[202]

Ülkede resmî olarak konuşulan diller Arnavutça ve Sırpçadır. Yerel dil olarak kabul edilen Türkçe, sadece Prizren Belediyesinde resmî dil statüsüne sahiptir. Burada yaşayan etnik grupların dille ilgili hakları 2007 yılında hazırlanan Kosova Statüsü Genel Anlaşma Önergesi ile belirlenmiştir.[203] Prizren'deki nüfus çuğunluğunun Müslüman Arnavutların oluşturması sebebiyle bölgede yaşayan Türk ağzının Arnavutça'ya maruz kaldığı kanaatindeyiz.

Kosova'nın Prizren şehrindeki Türk ağız metinlerinde incelemiş olduğumuz 511 cümlenin 250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılı cümlelerin yüzdelik oranı %48,92 olarak tespit edilmiştir.

4. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Prizren Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 48 tanesi dolaylı tümleç ile biten fiil cümleleridir.

4. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (48)

Dolaylı tümleç ile biten 48 fiil cümlesinin 11'i yüklem + dolaylı tümleç söz dizimindedir.

Yüklem + Dolaylı Tümleç (11)

1) işledım şi de[204] P. A / s. 42

[202] Ergin Jable, Kaan Yılmaz a. g. e., s.4.
[203] Bilgehan Atsız Gökdağ, a. g. e., s.82.
[204] Şeyde işledim.

2) cirdi aps[205] P. A / s. 42

3) baḳacaḳlar oni[206] P. A / s. 44

4) cittıḳ o yola P. A / s. 45

5) cittıḳ üteye P. A / s. 46

6) yaḳlaşi furun ḳapsına P. A / s. 49

7) attilar omuzlarına P. A / s. 54

8) bekledilar şi de bu vinḳovadzın istatsiyononda, bu şi stanitsasında P. A / s. 54

9) ḳaparsın düdükĺide P. A / s. 56

10) ḳuyarsın furuna P. A / s. 56

11) atardi oraya P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (7)

1) o vaḳıt tuttum aklıma P. A / s. 40

2) ḳırk içide tutuldum prizrende P. A / s. 44

3) salde bir cece yattıḳ istambulda[207] P. A / s. 45

4) cene çiḳay yolda P. A / s. 49

5) ondan sonra bindıḳ şiye bu voza[208] P. A / s. 54

6) ondan sōra cittıḳ beoġrada, beoġrada sırbistana P. A / s. 54

7) ḳoyonlari gibi cütürdilar üteye P. A / s. 54

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (3)

---

[205] Hapse girdi. (Bölge ağzında e yönelme hal ekinin düştüğü durumlar görülmüştür.)
[206] Ona bakacaklar. (Bölge ağzında e yönelme hal ekinin yerine i belirtme hal ekinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.)
[207] İstanbul'da sadece bir gece yattık.
[208] Ondan sonra şeye bu trene bindik.

1) hadi cidam yoḳariya[209] P. A / s. 45

2) em demişım o şiye P. A / s. 74

3) em çaġırmisıḳ bu şi P. A / s. 74

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (3)

1) araba durmay bi yerde P. A / s. 45

2) çim celır furuna P. A / s. 49

3) vinḳovadz celidi bi içi sāt beliġratdan ceri P. A / s. 54

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) insan biraz sovdi ayattan[210] P. A / s. 54

2) ben imtianlāmi çalışırçen baḳsınlar kütüpaney[211] P. A / s. 70

Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) bu zanādi işledım asçerlıḳte P. A / s. 42

2) oni demişım bu bayraḳĺının ocasına P. A / s. 74

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) açın celdi ismet afısa[212] P. A / s. 40

2) o vaḳıt bin dokozyüz elli altida cittım asçer P. A / s. 42

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ā çim citti evden P. A / s. 50

Yüklem + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

---

[209] Hadi yukarıya gidelim.
[210] İnsan hayattan biraz soğudu.
[211] Ben imtihanlarımı çalışırken kütüphaneye baksınlar. (Bölge ağzında e yönelme hal ekinin düştüğü örnekler görülmüştür.
[212] İsmet Hafız o zaman geldi.

1) alisın, baḳaysın televiziyay P. A / s. 44

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) o conlerde çalgilarlen gittıḳ tā şiye kadar istatsiyona ḳadar[213] P. A / s. 54

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ḳırkmaḳtan sōra te açın baḳıldıḳ aynaya[214] P. A / s. 55

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) ne deriz biz bunda[215] P. A / s. 45

Özne + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) caurlar april diym ilk cüni[216] P. A / s. 45

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) baḳay o sādını[217] P. A / s. 72

Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleci (1)

1) yattıḳ bir aḳşam istambulda P. A / s. 45

Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) aldi mi oni ḳaynatırma pasul içine P. A / s. 54

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem +Dolaylı Tümleç (1)

1) ama o intereS olordi babamın bi el yazilarını, bi fastsiḳlada baḳma babamın el yazilāni[218] P. A / s. 70

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

---

[213] O günlerde istasyona kadar çalgılarla gittik.
[214] Kesildikten sonra işte o zaman aynaya bakıldık.
[215] Biz burada ne deriz?
[216] Gavurlar ilk güne april diyor.
[217] O saatine bakıyor.
[218] Ama o babamın el yazılarını bir dosyada bakmaya ilgilenirdi.

1) o da oḳi benım cibi çenarda P. A / s. 40

Belirtisiz Nesne + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) biçaḳ biz deyS normal olardan P. A / s. 54

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) yoḳ yoḳ buluşurduḳ biz ḳasabāda P. A / s. 70

Yüklem + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç (1)

1) tud bi demek ütbede[219] P. A / s. 74

Özne + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç (1)

1) onlar da ḳuntra yapardilar yāni derilerden P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) sōram yapays davet çimi, nereye, domoz etine P. A / s. 74

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) demek aḳşamlıḳta o vaḳi olmamiş bizde P. A / s. 74

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) bej cün, bej cece yol buradan öteye[220] P. A / s. 45

Prizren'de belirtisiz nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

4. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (42)

Bölge ağzında dolaylı tümleçten sonra fiil cümlelerinde cümle sonunda en çok görülen ikinci öge 42 tane olmak üzere belirtisiz nesnedir. Bu cümlelerin 23

[219] Demek hutbede bir (ders) yap.
[220] Beş gün beş gece yol (gittik) buradan öteye. (Bu örnek eksiltili devrik fiil cümlesidir.)

tanesi yüklem + belirtisiz nesne formatındadır. Bu 23 cümlenin 12 tanesi de- fiili ile oluşan cümlelerdir.

Yüklem + Belirtisiz Nesne (23)

1) dey senın da sesın afıslıḳ içineymış P. A / s. 40

2) aldi tebeşir P. A / s. 40

3) dey hatrında miydi? P. A / s. 40

4) dedi selam süĺersınız P. A / s. 40

5) dedıḳ celdi oca efendi P. A / s. 40

6) dersın nice ne açın alırsın[221] P. A / s. 42

7) ḳıl namaz P. A / s. 45

8) ḳıl namaz P. A / s. 45

9) dey selam etti beg P. A / s. 49

10) dey aliçim selam P. A / s. 50

11) dey cürmişlar P. A / s. 50

12) pişırırsın biraz miyane[222] P. A / s. 56

13) atarsın bi, içi üç tel maġdunuz P. A / s. 56

14) doğrarsın bi soġan P. A / s. 56

15) atarsın sarımsak P. A / s. 56

16) atarsın sirçe P. A / s. 56

17) atarsın boyama em yaġ[223] P. A / s. 56

[221] Nice, ne zaman alırsın, dersin.
[222] Biraz sos pişirirsin.
[223] Salça ve yağ atarsın.

18) düverdi baḳmış[224] P. A / s. 70

19) açardıḳ çukur P. A / s. 72

20) atardi biraz pamuḳ yautse ḳırpa, yautse tütün[225] P. A / s. 72

21) demişım tut, tut P. A / s. 74

22) deylar, ḳoylar yabanilığına P. A / s. 74

23) deym olmaz domoz P. A / s. 74

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) sōra deyS oḳotordi bizi P. A / s. 40

2) cendi cendıme diym baḳ var imiş alla, nasip etti P. A / s. 46

3) açın cidey dey selam etti beg P. A / s. 50

4) ondan sonra çiktıḳ resım P. A / s. 55

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) ben oldom afıs P. A / s. 40

2) o diy celdıḳ oraya, celdıḳ oraya P. A / s. 46

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (2)

1) yazdi onda bi şiler P. A / s. 40

2) atarsın tepsiye bi fincan tā tuz, maġdunuz, ḳarabüber P. A / s. 56

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) ey dedım allāh ne nasip edeymiş ha P. A / s. 46

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

---

[224] Bakmış deyiverdi.
[225] Biraz pamuk yahut bez yahut tütün atardı.

1) ütbede tud bi ders[226] P. A / s. 7

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) biz lazım diveralım çi sinan paşa türktür[227] P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) yāni en ağır mesleg deyebilerdıḳ nalbantlık P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) ben çocoḳ içen taslama derdi yāni biçaḳçilık P. A / s. 72

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) ema çitabında çazim oca yazacağına[228] yazmiş çamil oca P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) işte o yapmış idi orda bi kurnaĺi çeşme P. A / s. 70

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) bi biz diyoruz burda ḳarton P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) mesela dedilar işte sinan paşa arnauttur P. A / s. 70

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) miyane pištıḳten sōra atarsın yaġını em bitra maġdunuz P. A / s. 56

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

---

[226] Hutbede bir ders yap.
[227] Biz Sinan Paşa'nın Türk olduğunu deyivermeliyiz.
[228] "Yönelme durumu eki almış olan yalın veya grup durumundaki -AcAk'lı geçici ad, kendindeki hareketi cümlenin fiiline yönelme işlevi ve "hususuna" anlamıyla bağlayan bir yer tümleci görevindedir. " Ayrıntılı bilgi için bkz: Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi), 3. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 973.

1) sabātan ḳılacaz dedi bunda namaz

Prizren'de belirtili nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

4. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (40)

Bölge ağzında 40 fiil cümlesi belirtili nesne ile sonlanmıştır. Bu cümlelerin 18 tanesi yüklem + belirtili nesne söz dizimine sahiptir:

Yüklem + Belirtili Nesne (18)

1) sıḳtıḳ ḳollarımızi P. A / s. 40

2) anladilar zanādımi P. A / s. 42

3) aldım yerıni P. A / s. 42

4) unudisın mābedi P. A / s. 44

5) cürdünüz mi o işi P. A / s. 49

6) atay mafesını P. A / s. 49

7) cürdünüz mi o işi P. A / s. 49

8) cürdünüz mi o işi P. A / s. 50

9) gidırdilar rubalari[229] P. A / s. 55

10) ḳaynatırırsın pasuli P. A / s. 56

11) ḳaurursun lānalari P. A / s. 56

12) ḳaurursun lānalari P. A / s. 56

13) ḳaurursun eti P. A / s. 56

14) ḳaurursun soġani P. A / s. 56

[229] Giysileri giydirdiler.

15) ḳaurursun düġüli eti P. A / s. 56

16) ḳaurursun soġani P. A / s. 56

17) aldattilar beni P. A / s. 70

18) ayırdi el yazısi olan çitaplari em basımdan çiḳan çitaplari P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Yüklem +Belirtili Nesne (4)

1) ema tuzĺarsıḳ şini P. A / s. 42

2) ha yapmişsın odononi em pınırını P. A / s. 44

3) em çağırmisıḳ bu şi P. A / s. 74

4) em türçe çağırırız selamlari P. A / s. 74

Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (4)

1) biz furĺadırsıḳ o bağırsagi P. A / s. 42

2) kitır ceçırırdi mābet[230] P. A / s. 44

2) erçes biler oni P. A / s. 45

4) caurlar yapmamiş oni P. A / s. 74

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (2)

2) e şindi o celmesın yapma çeşme diye biz yaptıḳ bu çeşmey P. A / s. 69

3) ama içi bin derdında bi çüĺi istiyordu çeşmey yiḳma da modern bi çeşme yapma P. A / s. 70

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) ne bildi bizım çocoḳlarımızın aşırĺadi oni[231] P. A / s. 40

2) en pişin yaparsın odononi em pınırını P. A / s. 44

[230] Patlamış mısır muhabbeti geçirirdi.
[231] Bizim çocuklarımızın onu atladığını nasıl bildi?

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) ay şindi cür işini P. A / s. 50

2) em türçe çağırırız selamları P. A / s. 74

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) üle bi teppeydi da cüsteri arem[232] P. A / s. 46

Yüklem + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) tanamayS, seçemeyS cendı cendımızi P. A / s. 55

Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) astalıḳ bi şi e çikti mi çiban tutmaz nefezi P. A / s. 42

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Belirtili Nesne (1)

1) o tutti mi tuz çoḳ bozar o şiyını P. A / s. 42

Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) eman acami, şindi çimınlen isen lazım sōrasın ismını[233] P. A / s. 40

Yüklem + Zarf Tümleci + Belirtili Nesne (1)

1) bekledıḳ çenek vozi[234] P. A / s. 54

Dolaylı Tümleç + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) tabaḳlarda toplardilar derileri P. A / s. 72

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem +Belirtili Nesne (1)

1) tabaḳlarda cüzelım yapardilar o derileri P. A / s. 72

---

[232] Öyle bir (yüksek) tepeydi ki Haremi gösteriyor.
[233] Aman acemi, şimdi kimleysen ismini sormalısın.
[234] Yine treni bekledik.

Prizren'de zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

4. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (39)

Prizren Türk ağzında 39 fiil cümlesi zarf tümleci ile bitmiştir. Zarf tümleci ile biten devrik fiil cümleleri şunlardır:

Yüklem + Zarf Tümleci (8)

1) bitırmişım üçünciyeyden[235] P. A / s. 44

2) ḳouḳtilar italiyanlara ḳarşi[236] P. A / s. 44

3) cel bi çet[237] P. A / s. 49

4) cel bi çet P. A / s. 49

5) girdıḳ o aḳşam P. A / s. 54

6) doġrarsın küçükli P. A / s. 56

7) çiḳarırdi emen birden P. A / s. 72

8) sormazdı ne dur vaḳıt aġıri mi, aġırmay mi P. A / s. 72

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (5)

1) ümer şotḳa bilerdi aĺĺa P. A / s. 40

2) bi oca efendi celdi saḳallen P. A / s. 40

3) biz ḳouḳtıḳ italiyanlara ḳarşi P. A / s. 44

4) tito ḳouḳti italiyanlara ḳarşi P. A / s. 44

5) biz alırdıḳ çiraylen P. A / s. 72

---

[235] Üçüncülükle bitirmişim.
[236] İtalyanlara karşı geldiler.
[237] Bie kez gel.

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) çimın var idi küvveti ciridi gimnaziyeylen P. A / s. 44

2) sōra çüverıldım nice ne punoletan cibi[238] P. A / s. 44

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) üĺe iççımın sevdasi celdi çoḳ P. A / s. 46

2) e şindi bayaġi türḳoloġlar intereS olordilar bizde celma baḳma bu çitaplari[239] P. A / s. 70

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) o olor ġayri tamamilen lezetli P. A / s. 56

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) yalnız snima etma biçe[240] P. A / s. 69

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) daltuluma çiḳardıḳ mart ayının on altısilen ilkyaz dedıgımız P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) açın cüsteri o cami harem medineye bū̃k bi şi, sanettım o vaḳıt P. A / s. 46

Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) çüden yoḳari bi çeşmey tamir ettıḳ ceçen sene P. A / s. 69

Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) üj dert defa ayaḳ tutmişım nallārçeS[241] P. A / s. 72

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

---

[238] Sonra nice ergen gibi koyverildim.
[239] Şimdi bayağı Türkologlar gelip bizdeki bu kitaplara bakmakla ilgileniyorlar.
[240] Yalnız bir kez kaydetme.
[241] Nallarken üç dört defa ayak tutmuşum.

1) a po po demek ben alırım iniitsiyātiva onlari çağırma[242] P. A / s. 74

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) ügrendım babamdan dā çoḳ P. A / s. 42

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) bu cidey furuna selamını yolama P. A / s. 49

Yüklem + Özne + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) çiḳay balıḳ cene nice sen cibi P. A / s. 49

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) ben müsāde etmezdım çünçi düşünürdüm orda olabiler bāzi yazida olson altınlara ait bāzi yazi P. A / s. 70

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) balıḳ küveri buni şindi[243] P. A / s. 50

Özne + Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) ben arnauçey bileydım biraz buçuk P. A / s. 55

Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) bu da uzun cidey da büle P. A / s. 54

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç + Özne + Zarf Tümleci (1)

1) o vaḳıt ne celdi poziv bize o ḳağıt on cün eveli[244] P. A / s. 54

Yüklem + Özne + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) ḳarşiladi o aḳrabalar bizi çemanelerlen P. A / s. 54

[242] Evet, Ben onları çağırmak için insiyatif alırım.
[243] Balık şimdi bunu koyveriyor.
[244] O vakit çağrı kağıdı bize on gün önce geldi.

Yüklem + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) çiktıḳ bi resım onda arḳadaşlarlen P. A / s. 55

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) bi çüĺi istey celma buraya yapma bük bi ḳurna ayvanlar içın P. A / s. 69

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) o uyuşturmaden ḳısaçlen, alırdi ḳısacını emen[245] P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) içınci dünya arbında ben da ḳouḳtom faşizama karşı P. A / s. 44

Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) üdeysıḳ parey bi sāt[246] P. A / s. 72

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) sormişım çoḳ itiyar avcilara vaḳi olmiş midır? P. A / s. 74

Prizren'de özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

4. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (21)

Bölge ağzındaki 21 cümle özne ile biten fiil cümlesidir. Prizren'de özne ile biten devrik fiil cümleleri şu şekildedir:

Yüklem + Özne (7)

1) celdi mi ya bi çimse?[247] P. A / s. 40

2) doḳonmay musafa P. A / s. 40

[245] O diş sökme aletiyle uyuşturmadan hemen alırdı.
[246] Parayı bir saat için öüyoruz.
[247] Herhangi bir kimse geldi mi?

3) çiḳar çiban P. A / s. 42

4) olor safi delik P. A / s. 42

5) üldi mi çocoḳ P. A / s. 49

6) celi çocoḳ P. A / s. 50

7) dema esmer ḳardeş P. A / s. 55

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (3)

1) mesele celi erçek ayvan P. A / s. 42

2) te sayıldi o şiler P. A / s. 42

3) demek vurilar onlar P. A / s. 74

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) er bi tuzlen olmaz tuzĺama P. A / s. 42

2) açın celi ḳızlar[248] P. A / s. 50

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (1)

1) nerden bileydi evliya adam P. A / s. 40

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) masallār diverılırdi şiler[249] P. A / s. 44

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne (1)

1) ona demedi çi afıs P. A / s. 40

Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) ōda lezzetli oli etler P. A / s. 54

[248] Kızlar o zaman geliyor.
[249] Masallar diyiverilirdi şeyler.

Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) ama benım adımi tam yazmiş memedali P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) demek bi ķatastrofa bi element vaķi oldi bu P. A / s. 74

Özne + Yüklem +Dolaylı Tümleç + Özne (1)

1) oķupator çeķılsın buradan faşizam[250] P. A / s. 44

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne + Belirtili Nesne + Özne (1)

1) çime atayS biz domozi biz P. A / s. 74

Özne + Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (1)

1) o em o ne ķurur o bağırsaķ[251] P. A / s. 42

Prizren'de cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

4. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (8)

Prizren'de 8 tane cümle dışı unsur ile biten devrik fiil cümlesi tespit edilmiştir:

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) cirdıķ işte P. A / s. 46

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) o da cürdüm çi P. A / s. 70

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) ama ben duymadım çi P. A / s. 70

[250] Faşist işgalci buradan çekilsin.
[251] Hem o bağırsak nasıl kurur?

Belirtili Nesne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) bu bu ḳatastrofa te te buni ne divırdım demek P. A / s. 74

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) açın bi vaḳıtta celdi oca da P. A / s. 40

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur (1)

1) cel be bi çe be P. A / s. 49

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) eppısınlen beraber ḳaurursun lānay da P. A / s. 56

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) evet onlar diyorlar tekne yāni P. A / s. 69

4. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Prizren Türk ağzında tespit edilen 250 devrik yapıdaki cümlenin 37'si isim cümlesidir. Diğer bölge ağızlarındaki devrik isim cümlelerinde de olduğu gibi sonda en çok görülen öge öznedir.

4. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (16)

Bölge ağzında 16 cümle özne ile biten isim cümlesidir. Bu cümlelerin 10 tanesi yüklem + özne söz dizimine sahiptir. Prizren'de isim cümlelerinde özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

Yüklem + Özne (10)

1) nedır ismın? P. A / s. 40

2) var imiştır içi dāne usta P. A / s. 42

3) var imiştır şi televiziya P. A / s. 44

4) var imiştır o tātalar taḳtan yapıḳ, ḳalem P. A / s. 44

5) var imiş pabuçlām P. A / s. 45

6) var imiş allāmız P. A / s. 46

7) hane anan? P. A / s. 50

8) var idi arnavutta P. A / s. 55

9) yoḳ asfalt P. A / s. 72

10) yoḳ ḳaldırım P. A / s. 72

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) ceçerse içi sāt, içi sātlıḳ lazım üdema[252] P. A / s. 72

2) o vaḳıt yoġ imiştır şartlar velespidi olson insanın[253] P. A / s. 72

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (1)

1) em yoḳtor onların o şileri P. A / s. 42

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) a nalbantlar var imiştır, nalbantlar P. A / s. 72

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne (1)

1) var imiştır ya vera nauḳa obavezno P. A / s. 44

Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

2) aġır çoḳ o şi P. A / s. 74

[252] İki saati geçerse iki saatlik ödemek lazım.
[253] O vakit insanın şartları bisikleti olsun yokmuştur.

4. 3. 2. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (8)

Prizren'de isim cümlelerinde 8 cümle zarf tümleci ile bitmiştir:

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (3)

1) bi şi yoḳ o vaḳıt P. A / s. 44

2) mābet yoḳ atıḳ P. A / s. 44

3) o birinci, içınci oni yoġ imiştır şindi cibi P. A / s. 44

Yüklem + Zarf Tümleci (3)

1) yoḳ şindi P. A / s. 44

2) var büle büle P. A / s. 49

3) var içi türli P. A / s. 56

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) te yol atıḳ P. A / s. 45

Yüklem + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) aps imişım tirandaymışım aps ḳırk içide, ḳırk içide P. A / s. 44

4. 3. 3. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (4)

Prizren'de isim cümlelerinde dolaylı tümleç ile biten 4 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) ema ben tek bi türk onların ortasında P. A / s. 55

2) mesela altın var burda P. A / s. 70

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) neḳā ferk var aylıḳlarda P. A / s. 44

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) ne var midır astalığın ḳalbında P. A / s. 72

4. 3. 4. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (3)

Prizren'de isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten 3 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (2)

1) lüzüm oldi işte P. A / s. 42

2) yoġ be P. A / s. 49

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) ama o ḳadar zor imiştır çi o mesela P. A / s. 72

4. 3. 5. İsim Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Prizren'de isim cümlelerinde belirtili nesne ile biten iki devrik cümle yapısı şunlardır:

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) aferin çoḳ cüzel tecridi P. A / s. 40

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) çoḳ ḳaviydi arabalari[254] P. A / s. 45

4. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar (9)

Prizren Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin 8 tanesi tamlamaların araya yüklem almasıyla oluşmuştur:

4. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (5)

Cümle Dışı Unsur + Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (1)

1) te zanādın te er bi zanādın te mesele var bilım şileri[255] P. A / s. 42

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (1)

1) rāmet canına sayısınlen şani kruşa var imıştır usta[256] P. A / s. 42

Özne + Yüklem + Özne (1)

4) ḳompir var bi üç türli[257] P. A / s. 56

Özne + Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) ḳosemin yoḳtor allā te şindi P. A / s. 46

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) niçın benım aġıridi yüreġım bunda P. A / s. 74

4. 4. 2. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (3)

[254] Arabaları çok sağlamdı.
[255] İşte her bir zanaatin bilimsel şeyleri var.
[256] Canına rahmet, Kruşa'da sayısıyla şanlı usta varmıştır.
[257] Üç türlü patates var.

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) bi zevk ceçırma deyam velespitlen bi sāt[258] P. A / s. 72

2) obi yarısını isterdi baḳma P. A / s. 70

Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) tsigarenın açardi o şiyını[259] P. A / s. 72

4. 4. 3. Dolaylı Tümlecin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) demek bizım ne dayanırız bizım bu şi bu asçerlere şi bu tabura, türk tabura [260]P. A / s. 74

4. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar (3)

Bölge ağzında tespit edilen devrik yapılar içinde 3 tane devrikleşen kalıplaşmış ifade bulunmuştur:

1) cit zeman cel zeman P. A / s. 40

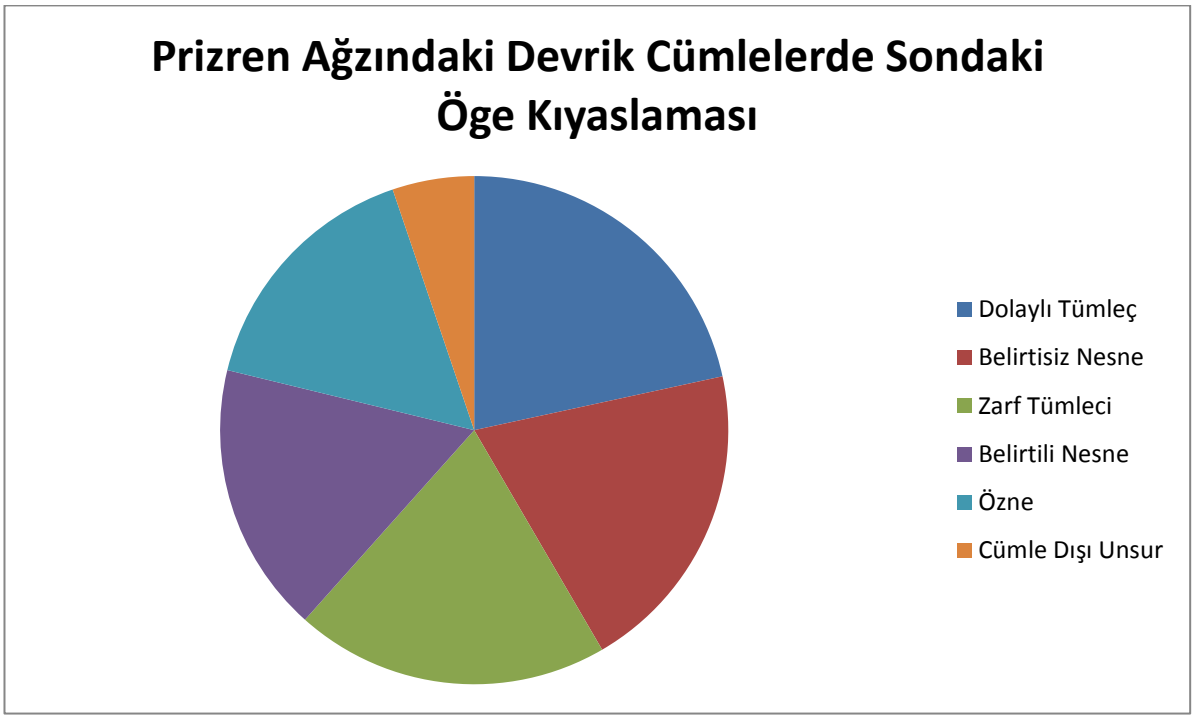
2) rāmet canına P. A / s. 42

3) ḳıl namaz P. A / s. 45

Prizren Türk ağzında sondaki ögeye göre fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere 54 dolaylı tümleç, 50 zarf tümleci, 50 belirtisiz nesne, 43 belirtili nesne, 40 özne, 13 cümle dışı unsur şeklindedir.

[258] Bisikletle bir saat zaman geçirmek diyorum.
[259] Sigaranın o şeyini açardı.
[260] Demek, bizim bu askerlere bu Türk tabura nasıl dayanırız?

Grafik 7: **Prizren Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması**

Prizren ağzında fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere toplamda en çok görülen yedi devrik cümle yapısı; yüklem + belirtisiz nesne (23), yüklem + belirtli nesne (18), yüklem + özne (17), yüklem + dolaylı tümleç (11), yüklem + zarf tümleci (11), özne + yüklem + zarf tümleci (8), zarf tümleci + yüklem + dolaylı tümleç (8), özne + yüklem + belirtili nesne (4), cümle dışı unsur + yüklem + özne (3), cümle dışı unsur + yüklem + dolaylı tümleç (3) şeklindedir.

Grafik 8: **Prizren Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı**

V. BÖLÜM

BAR'DA SONDAKİ ÖGEYE GÖRE DEVRİK CÜMLE YAPILARI

5. 1. Bölge hakkında Kısa Bilgi

Venedik Cumhuriyeti'ne tabi olan Karadağ, Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı'ya bağlı hale gelmiştir. 18. asırda sıklıkla isyan çıkaran Karadağ 1878 yılında Osmanlı'dan ayrılmıştır.

Harita 6: **Karadağ - Bar**

Kaynak: NordNordWest - own work, using United States National Imagery and Mapping Agency data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4484221 (Erişim Tarihi: 29.11.2022) adresinden alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Bar belediyesinin 2011 yılı verilerine göre Bar kasabasının nüfusu 42.038'dir. Yine aynı nüfus verilerine göre yaşayan Türk sayısı 36 olarak verilmiştir. Bar

kasabasındaki Türk nüfus oranı %0,09'dur.[261] Bar'da Karadağlıca ve Sırpça gibi baskın dillere rağmen Türkçe yok olmamıştır.[262]

Karadağ'ın Bar şehrindeki Türk ağız metinlerinde incelemiş olduğumuz 383 cümlenin 250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Tespit edilen devrik yapılı cümleleriN oranı %65,27 olarak tespit edilmiştir.

5. 2. Fiil Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Bar Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 50 tanesi belirtisiz nesne ile biten fiil cümlesidir. Fiil cümleleri içinde sonda en çok bulunan öge belirtisiz nesnedir.

5. 2. 1. Fiil Cümlelerinde Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (50)

Bölge ağzındaki belirtisiz nesne ile biten 50 fiil cümlesinin 13 tanesi özne + yüklem + belirtisiz nesne formatındadır. Bar'da belirtisiz nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (13)

1) ben dedım: nice ga[263] unutmisi?[264] B. A / s. 140

2) baganļar sülemişler turçe B. A / s. 142

3) as çimse sülemiş turçe[265] B. A / s. 142

4) o dey, verma. ne moy da zovitti. verma bizi yazma nice karadagli.[266] B. A / s. 166

---

[261] Alpay İğci, a. g. e., s.19.
[262] Alpay İğci, a. g. e., s.24.
[263] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İğci, a. g. e., s.81-84.
[264] Ben nasıl onu unutmuşuz, dedim.
[265] Türkçeyi az kimse söylemiş.
[266] O verme, bize seslenme, bizi verme, Karadağlı yazma diyor.

5) sen deysi; bensım turk[267] B. A / s. 166

6) ben bilmemişım turçe B. A / s. 183

7) biz deysık ċavur B. A / s. 187

8) gı oḷdi ċı B. A / s. 187

9) kı oldu çı B. A / s. 187

10) ḷı oḷdi lı [268]B. A / s. 187

11) ḷı oḷdi lı B. A / s. 187

12) biz deysık i B. A / s. 187

13) buḷar dediler pekey B. A / s. 189

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (6)

1) o ben buḷmişım dōḷi maale[269] B. A / s. 142

2) bulen olen em o istemiş ni bi şe B. A / s. 166

3) e bis kaḷmisık neopredenyiv[270] B. A / s. 166

4) a oḷar aḷmişler direkler B. A / s. 168

5) a biz deysık samsak B. A / s. 178

6) a bu dey i B. A / s. 187

Yüklem + Belirtisiz Nesne (4)

1) isteym biras yürüma[271] B. A / s. 133

2) kokaysık samsak içi B. A / s. 178

---

[267] Sen ben Türk'üm diyorsun.
[268] "ḷı eki lı şeklinde söylenir oldu" anlamında.
[269] Ben dolu mahalle bulmuşum.
[270] Biz belirsiz kalmışız.
[271] Biraz yürümek istiyorum.

3) dey bu ḷı lı B. A / s. 187

4) dey ogḷan, ogḷan B. A / s. 189

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) o kocasi mu[272] biraz dā cüzel biliy turçe[273] B. A / s. 131

2) oḷar hep süleydi turçe B. A / s. 183

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (2)

1) em açın celiy baganḷar deym, ay cidın ote oda içi oynayın. ey[274] B. A / s. 142

2) a şindi istemey çimse çimseyle yaşama B. A / s. 183

Özne + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne+ Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) biZ da turçe deysık oda[275] B. A / s. 142

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) bu. bu sözlük dey da bitırmedi B. A / s. 186

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) e söyledık çok arnavuça B. A / s. 187

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) oḷar açın celiy o adam ne istey sorma[276] B. A / s. 166

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) niçi kiverıḷiy. hamur[277] B. A / s. 131

---

[272] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İğci, a. g. e., s.81-84.
[273] Onun kocasıTürkçeyi biraz daha güzel biliyor.
[274] Hem çocuklar geldiğinde ay gidin öteki odanın içinde oynayın, diyorum.
[275] Biz de Türkçe(de) ‘oda’ diyoruz
[276] Onlar geldiğinde o adam ne sormak istiyor?

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) naşke mu deyler soba[278] B. A / s. 142

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) abdest, biz dedık avdest[279] B. A / s. 187

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) komaym buni limun tos B. A / s. 134

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

1) deysınıs li sis Da puter iḷi sayagi?[280] B. A / s. 131

Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) pa ga yapaym cem[281] B. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) em makedonya süley turkçe B. A / s. 131

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne + Belirtisiz Nesne (1)

1) açın eşmisık aşa bena demişler baganlar; baka ga, müsliman. baka ga nicedir o. sensi pis B. A / s. 165

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) açın ben evlenmişım. ben bilmedim. arnauçe[282] B. A / s. 183

Yardımcı fiil + Özne + Belirtisiz Nesne (1)

1) imiş koca adamḷar turçe… B. A / s. 142[283]

---

[277] Niçin hamur bırakılmıyor?
[278] Naşke ona soba diyorlar.
[279] birinci ‘abdest’ konuşmacının düşüncesini toplama saniyelerini içerir o nedenle CDU sayılmalıdır.
[280] Siz puter veya sayagi diyorsunuz.
[281] Öyleyse onu reçel yapayım.
[282] ben evlendiğimde Arnavutça bilmiyordum

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) a vişnyaya kataym mu biras, da biras şeçer[284] B. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) ama biz burda süledık. lı B. A / s. 187

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

1) em bize verdiler ote topoḷitsya bir stan[285] B. A / s. 165

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtili Nesne + Belirtisiz Nesne (1)

1) a ondan komişler adını sar aḷtına[286] B. A / s. 137

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

1) oḷar ebet sülememişler dā turçe[287] B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) e şindi açın yaparım bu süzlügi işaḷa ben yazarım sead gano şḷkoviç[288] B. A / s. 190

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

1) bücün bena dediler bile ben açın yazdım bu süzlügi. sead B. A / s. 189

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne (1)

---

[283] "Koca adamlar Türkçe konuşmuş." Buradaki gibi durumlarda Türkçede isimleri yüklem yapmakla görevli olan er->i- fiili yardımcı fiil olarak görev yapmanın dışında cümlenin gerektirdiği herhangi bir fiilin yerini alabilmektedir. Söz gelimi bu cümlede "konuşmak" fiilinin yerine kullanılmıştır. (Ayrıtılı bilgi için bkz. İğci, a. g. e., s.87-94.

[284] Ona biraz vişne biraz da şeker katayım.

[285] Hem bize ötede Topalitsa'da bir apartman dairesi verdiler.

[286] Ondan adını Sarayaltı koymuşlar.

[287] Onlar hiçbir zaman daha Türkçe söylememişer.

[288] E şimdi bu sözlüğü yaptığımda inşallah ben sead gano şḷkoviç yazarım.

1) ni ne buḷar köyler bile nası vinobranle[289] B. A / s. 134

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) bizım süzler barda süzler, barda başḷamayle bu harfle ü B. A / s. 187

Bar'da belirtili nesne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

5. 2. 2. Fiil Cümlelerinde Belirtili Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (40)

Bar Türk ağzındaki fiil cümlelerinde belirtisiz nesneden sonra sonda en çok görülen öge belirtili nesnedir. Bar ağzında diğer bölgelerin devrik fiil cümlelerinden farklı olarak dolaylı tümlecin sonda görülen ilk iki öge içinde olmaması dikkat çekicidir. Bölge ağzındaki fiil cümlelerinde belirtili nesne ile biten cümleler şunlardır:

Yüklem + Belirtili Nesne (10)

1) bilmeym neler B. A / s. 134

2) kapayani o kapiyi B. A / s. 134

3) bilmeym turçe nice B. A / s. 142

4) sevmeym ge[290] ni[291] B. A / s. 168

5) isteym ge brakma bu[292] B. A / s. 168

6) sattık oni B. A / s. 179

7) bilmemişım çimi buḷiym burada[293] B. A / s. 179

8) buḷdum bu tiratḷari, kaynakḷāri B. A / s. 186

[289] Bunlar koruyucu madde koyuyorlar.
[290] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: İğci, a. g. e., s.81-84.
[291] Onları sevmiyorum.
[292] Onları burada bırakmayı istiyorum.
[293] Burada kimi bulacağımı bilmemişim.

9) bilmeym nasıl deyle[r] turçe. e gramer[294] B. A / s. 186

10) bilma çimdir[295] B. A / s. 190

Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (7)

1) ona ye uçiļa; diçma, makinaylen diçma. e em işlema vez etma[296] B. A / s. 137

2) o unutmamiş turçey B. A / s. 140

3) ben unutmişım bu dilını B. A / s. 165

4) babaļar em anaļar bilmişler çime veriyler B. A / s. 178

5) o yaptı benım evelçi, evelçi o sözlügi B. A / s. 186

6) bu sead yapma bu süzlügi? B. A / s. 190

7) ben bilmeydim osnovna nası[297] B. A / s. 190

Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (5)

1) a açın bis, bize vermemişler çi bacırıysık yazma boşnyak B. A / s. 166

2) açın ben evlendım. aļti ay songra satļanmisık bu evi[298] B. A / s. 179

3) aļti ay satļanmisık bu evi B. A / s. 179

4) se andan satļandık bu evi[299] B. A / s. 179

5) biras yaptım bu şeyler B. A / s. 186

Cümle Dışı Unsur + Yüklem +Belirtili Nesne (4)

1) e bilmeym nice deļını[y] turçe[300] B. A / s. 134

---

[294] Grameri Türkçe'de nasıl söylediklerini bilmiyorum.
[295] Kim olduğunu bilmiyorlar.
[296] O dikmeyi, makineyle dikmeyi hem işlemeyi, süslemeyi öğrendi.
[297] Ben ilkokulun nasıl olduğunu bilmiyordum.
[298] Bu evi ben evlendiğimden altı ay sonra satın almışız.
[299] Çünkü bu evi ondan satın aldık.
[300] Türkçede nasıl denildiğini bilmiyorum.

2) a istememiş oni işlema B. A / s. 137

3) em bilmeym ne süzi demişler bena B. A / s. 165

4) ali peklemişler te B. A / s. 178

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (2)

1) a bu üçüncisi bitırmiş; pedagoşka akademiya za uçitelyitsu[301] B. A / s. 137

2) ne ben dinglemişım aşa B. A / s. 168

Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (2)

1) benım babam bütün ümrüni peklemiş sizi! B. A / s. 166

2) biz, biZ ebet sülememisık oni B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem +Belirtili Nesne (2)

1) a ben bilmemişım ne isteylar buļar B. A / s. 166

2) a oļara, oļar sevmemişler benım adımi B. A / s. 166

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne (1)

1) sülemem her çimle buni[302] B. A / s. 168

Yüklem + Özne + Belirtili Nesne (1)

1) buļmisınıs li sis o knigay sead şlakoviçın? B. A / s. 131

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Belirtili Nesne (1)

1) ben bilırdım da ey buļma çi da süleyebiliy çim B. A / s. 183

Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) ali o cüzel süley turçe[303] B. A / s. 140

---

[301] A bu öğretmenler için pedagoji akademisini üçüncü bitirmiş.
[302] Bunu herkese söylemem.

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Belirtili Nesne (1)

1) ben yazdım burada bu şeyleri B. A / s. 187

Yüklem + Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) celmişler beni beğenmişler me[304] B. A / s. 178

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne (1)

1) bacarmadi da yapma bi şe B. A / s. 165

Dolaylı Tümleç + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) burada sāde bacıriysi oḷma karadagli[305] B. A / s. 166

Bar'da dolaylı tümleç ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

5. 2. 3. Fiil Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (26)

Bar Türk ağzında tespit edilen 250 devrik yapılı cümlenin 26'sı dolaylı tümleç ile biten fiil cümlesidir. Diğer bölge ağızları ile kıyaslandığında Bar ağzında dolaylı tümlecin cümle sonunda daha az görüldüğü tespit edilmiştir. Bölge ağzında dolaylı tümleç ile biten devrik fiil cümleleri şu şekildedir:

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (4)

1) ni çıgırıḷyler turçe[306] B. A / s. 134

2) açın imiş kuçuk, yaşamisık topolitsaya[307] B. A / s. 140

3) ne ka isteysi burada B. A / s. 168

---

[303] Ama o Türkçeyi güzel söylüyor.
[304] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İğci, a. g. e., s.81-84.
[305] Burada sadece Karadağlı olmayı biliyorsun.
[306] Türkçede nasıl söyleniyor?
[307] Küçükken Topalitsa'da yaşamışız.

4) on alṭi buçuk yıl verdiler me[308] B. A / s. 179

Yüklem + Dolaylı Tümleç (3)

1) yürümisık aşa B. A / s. 140

2) citmişler ülçine[309] B. A / s. 178

3) lazım bakma buni ne yaptım[310] B. A / s. 186

Belirtili Nesne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (3)

1) beni bırakmamişle[r] yürüma ileri[311] B. A / s. 137

2) içiyi bitırmişler pravni fakulṭet[312] B. A / s. 137

3) süzleri buḷiy anda[313] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) a yaşamişler burda B. A / s. 131

2) em celmisık burada B. A / s. 179

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) turçe eşmiş o evden[314] B. A / s. 168

2) ben alışırdım burada B. A / s. 183

Özne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ben bu, şkoḷaya yedi yıḷḷe ben ne geldim şkoḷaya[315] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

---

[308] Bana on altı buçuk yıl verdiler.
[309] Ülçin'e gitmişler.
[310] Bunu ne yaptığıma bakmalıyım.
[311] Beni ileri yürümeye bırakmamışlar.
[312] Pravni Fakültesi'nde ikiyi bitirmişler. (Bölge ağzında de bulunma hal ekinin düştüğü durumlar tespit edilmiştir.)
[313] Sözleri orada buluyor.
[314] Türkçe o evden gitmiş.
[315] Ben yedi yılla bu okula neden geldim?

1) a ne etmiş turkḷar bize B. A / s. 168

Zarf Tümleci + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) bis açın isteysık aḷma bile çimi o bakaysi çi olmay bir dinden[316] B. A / s. 168

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) ben bitırdım gimnāziyay barda[317] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Özne + Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) eh oḷar bile enmişler topolitsaya B. A / s. 131

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) a benım babam dey anama B. A / s. 166

Cümle Dışı Unsur + Özne+ Yüklem + Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç (1)

1) a inaçe, a ben yaşamişım yigırmi iki yıḷ topolitsaya[318] B. A / s. 133

Özne + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) oḷar er baganḷari sāde tutay ne arbanaşki sülema[319] B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Özne + Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) hem ben agziyle cözlerle bütün başḷaişım anḷama B. A / s. 183

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) ne deyler kosovaḷilar? sırbiş[320] B. A / s. 131

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

---

[316] Biz kimi almak istiyorsak bakıyoruz ki o bir(aynı) dinden olmuyor

[317] Ben liseyi Bar'da bitirdim. (Bölge ağzında i belirtme hal ekinin görülmediği örnekler tespit edilmiştir.)

[318] Yoksa, a ben yirmi iki yıl Topalitsa'da yaşamışım. (Bölge ağzında de bulunma hal eki yerine e yönelme hal ekinin kullanıldığı örnekler görülmüştür.

[319] Onlar her çocukları sadece Arnavutça söylemeye tutuyor(söylettiriyorlar).

[320] Kosavalılar Sırpça'da ne diyorlar?

1) a o türkiyaya deylar buna B. A / s. 142

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) açın celır buļar çi yazma bizi a oļar brakmayler oļma musliman[321] B. A / s. 166

Bar'da zarf tümleci ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

5. 2. 4. Fiil Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (23)

Bölge ağzında 23 cümle zarf tümleci ile sonlanan fiil cümlesidir:

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (5)

1) o süley dā cüzel B. A / s. 140

2) ben süleym ogļumle B. A / s. 140

3) o celmiş ev içi B. A / s. 168

4) on çişi om bir çişi yaşamisık beraber. hepisi beraber B. A / s. 183

5) o sözlük oļacak bela[322] B. A / s. 186

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) evel bakmişler, vali soy, vali cüzel, vali saG[323] B. A / s. 178

2) çok sordiler, andan, nereden… B. A / s. 190

Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) bakar bulen yārisi, yārisi B. A / s. 140

2) aciym ne bilmedi torunļar B. A / s. 183

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

---

[321] Bunlar bizi yazmaya geldiğinde onlar Müslüman olmaya bırakmıyorlar.
[322] O sözlük bile olacak.
[323] Önce doğru mu soy, doğru mu güzel, doğru mu sağ diye bakmışlar.

1) a benım kızḷar yürümişler buradan bosnaya B. A / s. 137

2) ne var şindi ben yaptım bir başka B. A / s. 186

Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) a isteysen yürüma ileri[324] B. A / s. 137

2) a şindi aḷiyler çimi dey lazımdır[325] B. A / s. 178

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yüklem +Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (2)

1) em orda okumişım osnovna şkoḷa. dört yı[326]l B. A / s. 137

2) em anda bis kaḷmiş ole[327] B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) a yaramay açın B. A / s. 178

Belirtili Nesne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) beni çigırdiler gano[328] B. A / s. 189

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) eh em biz eştık yaşama aşa B. A / s. 165

Yüklem + Belirtili Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) brakmamişler kızḷari yürüma uzak, anda evden B. A / s. 137

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç + Zarf Tümleci (1)

1) düşmes çimse hat[r]ına çimse içi B. A / s. 178

---

[324] Istersen ileri yürüme (mecbur yürüyeceksin)
[325] Kimi lazım diyorsa alıyorlar
[326] Hem orada ilkokulu dört yıl okumuşum.
[327] Hem orda biz kalmışız öylece
[328] Beni Gano diye çağırdılar.

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) burda komişım puter biras[329] B. A / s. 131

Zarf Tümleci + Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) a bis açın yaşamisık beri, yokari benadır o arkadaş ne dememiş en ilk[330] B. A / s. 168

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci (1)

1) oḷar açın ne var da çok oḷar başlaydı cendının em historiya hem ne isteyse[331] B. A / s. 168

Bar'da özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

5. 2. 5. Fiil Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (18)

Bar ağzındaki fiil cümlelerinin 18 tanesi özne ile bitmiştir. Bu ağızdaki özne ile biten devrik fiil cümleleri şunlardır:

Yüklem + Özne (7)

1) celmiş pek fena vakıt[332] B. A / s. 178

2) yok oḷmişler en, en yakın B. A / s. 178

3) buḷuniy bu şey. seyis seyiz, se yi zı. sumbul zumbul B. A / s. 187

4) ċeçti birkaç ċün B. A / s. 189

5) ċeçti bir ay B. A / s. 189

6) oḷdi gano B. A / s. 189

7) kaḷdi gano B. A / s. 189

[329] Burda biraz tereyağı koymuşum.
[330] Biz beride yukarıda yaşarken o arkadaş bana en ilk neden söylememiş?
[331] Onlar o zaman tarih veya kendileri ne istiyorsa başlıyordu.
[332] Pek fena (bir) vakit gelmiş.

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (5)

1) şindi bakmay çimse B. A / s. 178

2) nice deḷıniy bunar? B. A / s. 179

3) da da da kalitetli. yapıḷdi şeyler gramatika B. A / s. 186

4) i başḷay bu B. A / s. 187

5) ole kaḷdi gano B. A / s. 190

Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

2) duyuḷi[y] güzel i[333] B. A / s. 187

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Belirtili Nesne + Özne (1)

1) evel buḷmamisık biz kocaḷari, cendileri [334]B. A / s. 178

Belirtisiz Nesne + Yüklem + Özne (1)

1) ya nice, nice oḷur? deya turkḷar B. A / s. 166

Özne + Yüklem + Özne (1)

1) o çeldi bi lise; gimnāziya[335] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (1)

1) pa bunar aşa oḷma. temis su. saK su[336] B. A / s. 179

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne (1)

1) a sen studira eteysi? hem sen?[337] B. A / s. 131

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

---

[333] İ (sesi) güzel duyuluyor.
[334] Önceleri biz kocaları kendimiz bulamamışız
[335] o geldi; bir lise, gimnaziya
[336] Öyleyse temiz su, sağlıklı su olduğu için bunlar aşağıda olmalı.
[337] Sen hem eğitim alıyorsun.

1) eh. a bāto karisi mu biliy cüzel. fadila… B. A / s. 140

Bar'da cümle dışı unsur ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

5. 2. 6. Fiil Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (4)

Bölge ağzında yalnızca 4 tane fiil cümlesi cümle dışı unsur ile bitmiştir:

Özne + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) oļar bilmeyler bogami[338] B. A / s. 140

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) topolitsayadır mi ogļum B. A / s. 131

Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) otur sen da B. A / s. 131

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) em isteym da B. A / s. 187

5. 3. İsim Cümlelerinde Sondaki Ögeye Göre Devrik Cümle Yapıları

Bar Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümlenin 56'sı isim cümlesidir. Diğer bölgelerle kıyaslandığında en çok isim cümlesi Bar ağzında tespit edilmiştir. Bu cümlelerin 35 tanesi özne ile biten devrik isim cümlesidir.

5. 3. 1. İsim Cümlelerinde Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (35)

Bölge ağzında görülen 35 isim cümlesinin 11'i yüklem + özne formatındadır. Bar'da isim cümlelerinde özne ile biten devrik cümle yapıları şunlardır:

[338] Valla onlar bilmiyorlar.

Yüklem + Özne (11)

1) anci yerdensi sen? B. A / s. 131

2) lazımdır biras yürüma B. A / s. 133

3) niçi o B. A / s. 140

4) var imiş ge B. A / s. 168

5) yoktu ni ti[339] celiysi, ni ti cideysi[340] B. A / s. 178

6) yok imiş kave içma B. A / s. 178

7) bir imiş yikama robaḷari[341] B. A / s. 179

8) var çok şey lazım[342] B. A / s. 186

9) lazım başka türli yapma[343] B. A / s. 186

10) var beçar; bekar [344]B. A / s. 187

11) yoktur ü B. A / s. 187

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Özne (6)

1) ote mi var oda B. A / s. 142

2) buḷarda bakma var doktor B. A / s. 186

3) bu sözlükte var çok şey B. A / s. 186

4) o evelçide yok idi gramer B. A / s. 186

5) o sözlüğe var bir ö süzler B. A / s. 186

---

[339] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İğci, a. g. e., s.81-84.
[340] Ne sana geliyorsun ne sana gidiyorsun yoktu.
[341] Giysileri yıkamak birmiş.
[342] Lazım çok şey var.
[343] Başka türlü yapmak lazım.
[344] var beçar (sizdeki) bekar.

6) barda var idi gimnāziya B. A / s. 190

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (4)

1) dā bir. bir yeni o B. A / s. 186

2) isto var üc bin söz osmanli turçe[345] B. A / s. 186

3) vāfir var buḷardan…[346] B. A / s. 187

4) biraz da bük osnovna[347] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne (3)

1) a var mi dört kıs B. A / s. 131

2) a nice te[348] adın senın? B. A / s. 131

3) e bātonun kıs kardaştır bu nacire B. A / s. 140

Özne + Yüklem + Özne (3)

1) bāto kocasi fadiḷanın. bayazit. B. A / s. 140

2) boşnyak yoktur. boşnyak B. A / s. 166

3) bu, yok idi bu gramatik şeyḷer ne B. A / s. 186

Zarf Tümleci + Zarf Tümleci + Yüklem + Özne (2)

1) a benım vakıtta, açın benım vakıt, var imiş yürüma gimnāziya B. A / s. 137

2) e bir var fitiḷ fitil, pestiḷ pestil, kandiḷ kandil, ḷeş leş[349] B. A / s. 187

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne (2)

[345] Üç bin söz Osmanlı Türkçesi aynı var.
[346] Bunlardan yeterli var.
[347] İlkokul biraz da büyüktür.
[348] Bölge ağzında kişi zamirlerinden bazıları Karadağ Türk ağzına geçmiştir. Bunlar; me(beni, benim), mi(bana, benim), te(seni, senin), ti(sana, senin), ga(onu), mu(ona, onun), ge(onları) şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İğci, a. g. e., s.81-84.
[349] Burada konuşmacı iki ağız arasındfaki benzerlikleri vurguluyor.

1) ne çi bis[350] B. A / s. 165

2) yok imiş da ef B. A / s. 179

Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (1)

2) var burada bu institut, karadag dil[351] B. A / s. 186

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) orada var biras biras şey B. A / s. 186

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç + Özne (1)

1) açın yaptım bu süzlügi yok idi bena bu buļar çitapļar[352] B. A / s. 186

Yüklem + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) var çok lı B. A / s. 187

5. 3. 2. İsim Cümlelerinde Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (13)

Bar'da isim cümlelerinde dolaylı tümleç ile biten 13 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (3)

1) vār imiş bar aşada B. A / s. 142

2) var idi mi bi bük ef yokari B. A / s. 179

3) yok inimiş çeşme yokar[353]i B. A / s. 179

Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) yok imiş burada B. A / s. 137

---

[350] Biz neyiz ki?
[351] Burada bu Karadağ Dil Enstitüsü var.
[352] Bu sözlüğü yaptığımda bende bu kitaplar yoktu.
[353] Çeşme yukarıda yokmuş.

2) ne var ne yok idi bu çitapta evvelki, evelçi çitapta[354] B. A / s. 186

Özne + Yüklem + Dolaylı Tümleç (2)

1) bu benim bar süzleri. osmanli bar süzleri. yok idi orada B. A / s. 186

2) ne var mustafada B. A / s. 189

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) a bir imiş yokari B. A / s. 179

Cümle Dışı Unsur + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) aḷi olendır bizım ümür burada B. A / s. 168

Zarf Tümleci + Yüklem + Zarf Tümleci + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) niçi yok imiş nice şindi evler yokari B. A / s. 179

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) aḷtmiş aḷti sene nesım ben burada[355] B. A / s. 142

Yüklem + Cümle Dışı Unsur + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) yok imiş da ev bizden B. A / s. 179

Özne + Dolaylı Tümleç + Yüklem + Dolaylı Tümleç (1)

1) ben burada nesım, otede B. A / s. 142

5. 3. 3. İsim Cümlelerinde Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (4)

Bar'da isim cümlelerinde cümle dışı unsur ile biten 4 devrik cümle yapısı şunlardır:

Yüklem + Özne + Cümle Dışı Unsur (2)

[354] Bu evvelki kitapta ne var ne yoktu?
[355] Ben altmış altı senedir burada neyim?

1) soba… sobadır bu ey. B. A / s. 142

2) çim bu sead bre? B. A / s. 190

Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) çim bre? B. A / s. 190

Dolaylı Tümleç + Yüklem + Cümle Dışı Unsur (1)

1) burda var idi eh B. A / s. 187

5. 3. 4. İsim Cümlelerinde Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (3)

Bar'da isim cümlelerinde zarf tümleci ile biten 3 devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

Yüklem + Zarf Tümleci (2)

1) ole imiş evel B. A / s. 178

2) var imiş ni içi B. A / s. 179

Yüklem + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) başka türlidır şindi pek B. A / s. 178

5. 4. Tamlamaların Araya Yüklem Almasıyla Oluşan Devrik Yapılar (2)

Bölge ağzında tamlamaların araya yüklem almasıyla oluşan 2 tane devrik cümle yapısı tespit edilmiştir:

5. 4. 1. Nesnenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) şindi vaḷḷa her çime var cendi problem[356] B. A / s. 178

Özne +Belirtisiz Nesne + Yüklem + Belirtisiz Nesne (1)

1) çimse çimse için istemey bilma B. A / s. 178

5. 5. Devrikleşen Kalıplaşmış Yapılar (2)

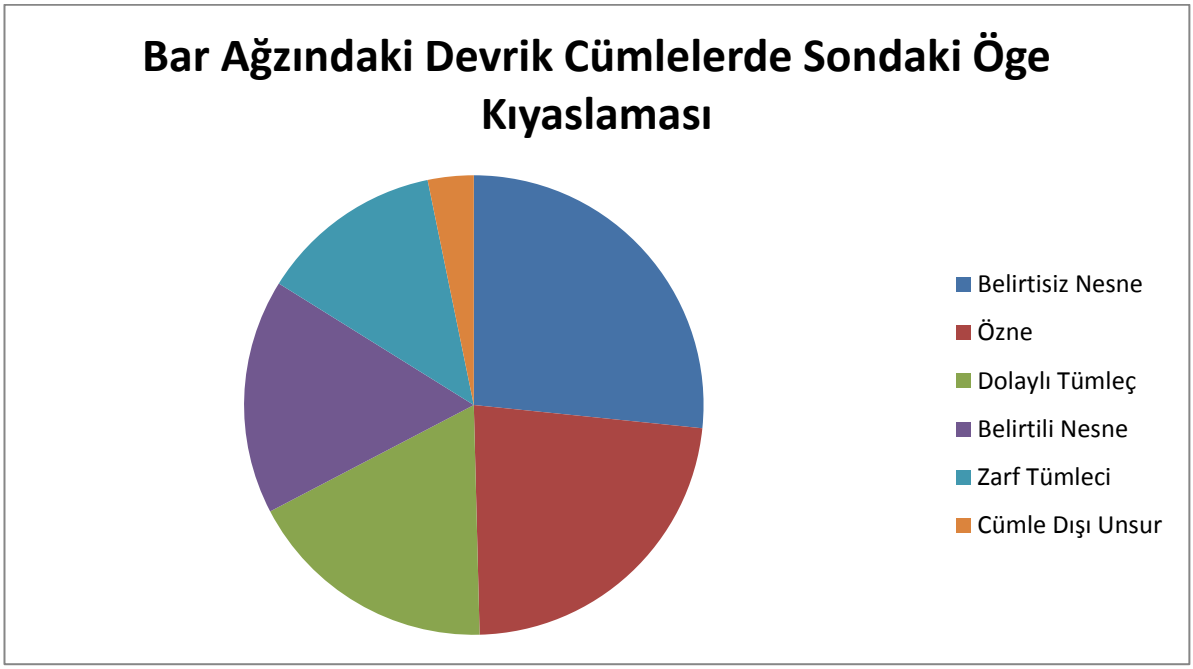
Bar Türk ağzında tespit edilen 250 devrik cümle içinde 2 tane devrikleşen kalıplaşmış ifade bulunmuştur:

1) bulen olen em o istemiş ni bi şe[357] B. A / s. 166

2) sāde çi açın eşeysi şkoḷaya lazımdır etma[358] B. A / s. 166

Karadağ Türk ağzında sondaki ögeye göre fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere 66 belirtisiz nesne, 57 özne, 44 dolaylı tümleç, 41 belirtili nesne, 32 zarf tümleci ve 8 cümle dışı unsur şeklindedir.

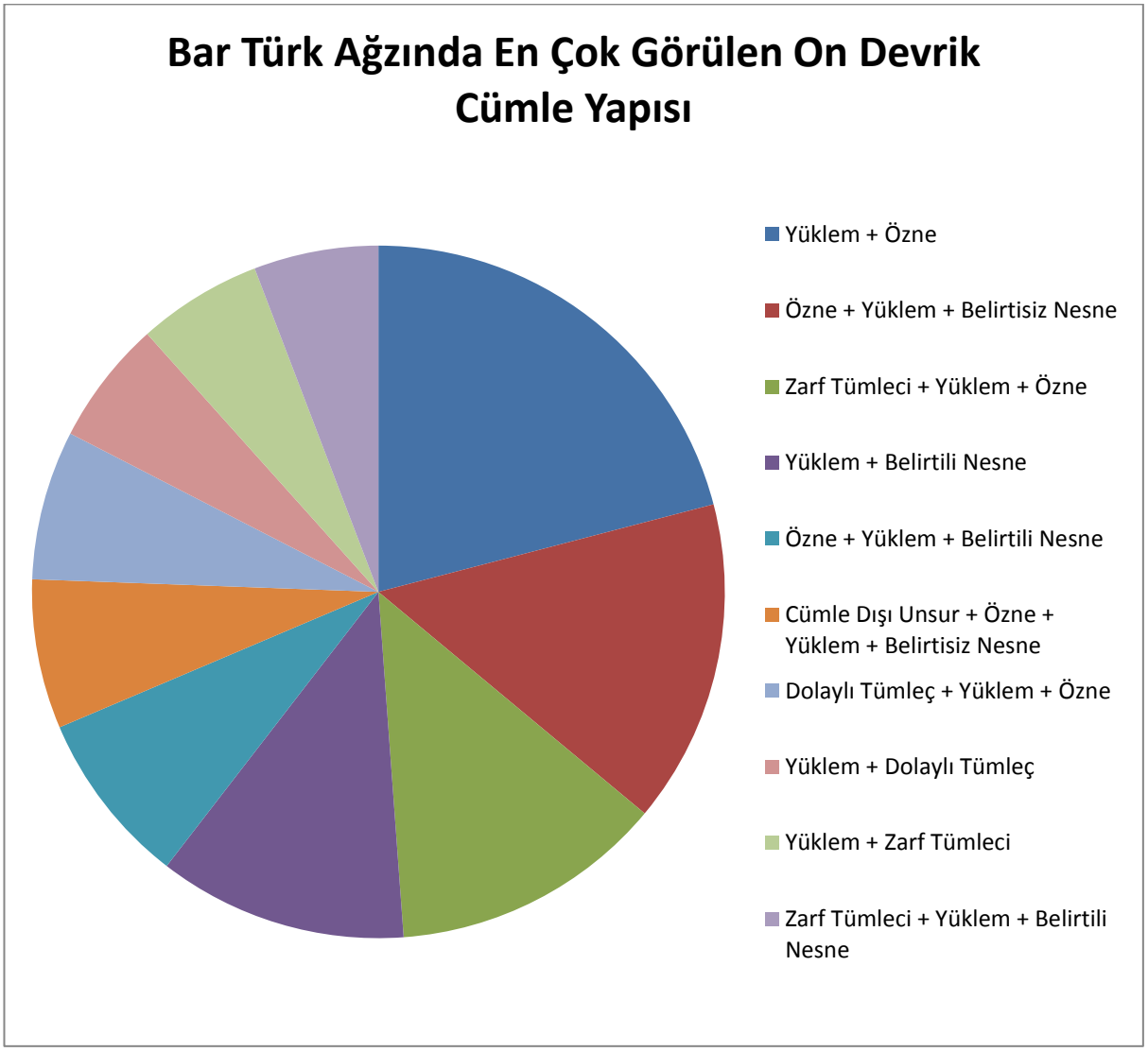
Grafik 9: **Bar Türk Ağzındaki Devrik Cümlelerde Sondaki Öge Kıyaslaması**

[356] Şimdi valla herkesin kendi problemi var.
[357] Öyle böyle o hiçbir şey istememiş.
[358] Okula gittiğinde sadece etmek lazımdır.

Bar ağzında fiil cümleleri ve isim cümleleri olmak üzere toplamda en çok görülen yedi devrik cümle yapısı; yüklem + özne (18), özne + yüklem + belirtisiz nesne (13), zarf tümleci + yüklem + özne (11), yüklem + belirtili nesne (10), özne + yüklem + belirtili nesne (7), cümle dışı unsur + özne + yüklem + belirtisiz nesne (7), dolaylı tümleç + yüklem + özne (6), yüklem + dolaylı tümleç (5), yüklem + zarf tümleci (5), zarf tümleci + yüklem + belirtili nesne (5) şeklindedir.

Grafik 10: **Bar Türk Ağzında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısı**

VI. BÖLÜM

YARDIMCI FİİLİN DEVRİKLEŞMESİYLE OLUŞAN CÜMLE YAPILARI

İsim ve fiillerin sonuna gelerek onları birleşik fiil yapan ve isimleri fiilleştiren i- fiilinin tek başına kesin bir manası yoktur. Yanına geldiği isim ve fiillerle birlikte anlam kazanan i- fiili bir görev üstlenir. Görevi ve kazandığı anlam gereği i- fiilinin ol- fiiline çok yakın bir anlamı vardır. Bu fiilin kökeni Eski Türkçede er- şeklinde görülmektedir. Sonrasında r'si düşen ve e>i değişimine uğrayan fiil -i şeklini almıştır. Yalnız i- fiili ile geniş zamanın üçüncü şahıslarında kullanılan dur- fiili karıştırılmamalıdır. Önceleri Türkçede sadece er- yardımcı fiili kullanılırken sonradan dur- yardımcı fiili de geniş zaman üçüncü şahıslarda kullanılmaya başlamıştır.[359]

Batı Balkan Türk ağızlarında "-i ve –dir" yardımcı fiilinin standart Türkiye Türkçesinde görülenin aksine ismin önüne gelerek devrikleştiği gözlemlenmiştir. Bu durumun bölge ağızlarının Sırpça, Arnavutça, Karadağlıca, Makedonca gibi Hint-Avrupa dil ailesine mensup dillerden etkilenmenin sonucunda oluştuğu düşüncesindeyiz. Batı Balkan Türk ağızlarında tespit edilen iki yüz ellişer devrik yapılı cümle içinde yardımcı fiilin devrikleşmesi durumu 30 tane olmak üzere en çok Bar Türk Ağzında görülmüştür. Diğer ağızlardaki görülme, sırasıyla Preşova ve Bilaç Türk Ağzı 11, Prizren Türk Ağzı 9, Vrapçişte Türk Ağzı 6 şeklindedir. Vidin Türk ağzında ise yardımcı fiilin devrikleştiği bir durum tespit edilmemiştir.

6. 1. Bar Türk Ağzında Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi

Yardımcı fiilin devrikleşmesi diğer bölge ağızlarıyla kıyaslandığında en çok Bar ağzındadır. Bar ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 30 tanesi yardıcı fiilin devrikleşmesi ile oluşmuştur.

6. 1. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (16)

[359] Ergin, a. g. e., s.314-317.

Bar Türk ağzında görülen 30 tane yardımcı fiilin devrikleşmesi durumunda yardımcı fiilden sonra en çok görülen öge 16 tane olmak üzere belirtisiz nesnedir. Belirtisiz nesne ile biten cümleler şu şekildedir:

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (3)

1) a o imiş kuçuk B. A / s. 166

2) ali gimnāziya imiş poļa matura samo.[360] B. A / s. 137

4) ama odu azır B. A / s. 186

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) ben idım ogļan. ogļan B. A / s. 189

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

2) ali imiş çok cüzel B. A / s. 179

Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) imişım cenç B. A / s. 179

Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) evel imiş muhanat[361] B. A / s. 137

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

13) budur arnaut süz[362] B. A / s. 187

Zarf Tümleci + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) a ege bile çim aļi kari ülçinden oļardırler arbanaşļar[363] B. A / s. 168

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

[360] Ama lise sadece sınırlı dereceli imiş.
[361] Evvel hassas imiş.
[362] Bu Arnavut sözüdür
[363] Eğer Ülçimden kim karı alıyorsa onlar Arnavuttur.

2) içmek içi ne imiş çok cüzel su B. A / s. 179

Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Dolaylı Tümleç + Belirtisiz Nesne (1)

yetmiş bir. imiş burada nice popis[364] B. A / s. 166

Cümle Dışı Unsur + Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) eh alidır domāçe[365] B. A / s. 134

Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne (1)

2) odur da souk[366] B. A / s. 134

Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

3) daadır souk B. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

6) nice dema, imiş cavur[367] B. A / s. 168

Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + (Özne + Yüklem) Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) buḷar a sade çidırler biz eğri oḷardırler er zaman dogri[368] B. A / s. 168

6. 1. 2. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (5)

Bar Türk ağzında dolaylı tümleç ile biten cümleler şu şekildedir:

Özne + Yardımcı Fiil + Dolaylı Tümleç (2)

1) onun bük anasi imiş ülçinden B. A / s. 168

---

[364] Yetmiş birde sayım buradaymış.
[365] Eh ama ev yapımıdır.
[366] O daha soğuktur.
[367] Ne demek, gavur imiş?
[368] Biz eğriyiz, onlar her zaman doğrudur.(Bu cümle hem onarım hem de içi içe birleşik cümle özelliği göstermektedir. Konuşmacı "Bunlar sadece ki her zaman doğrudur." diyecekken "Bunlar sadece ki"den sonra "Biz eğriyiz." eklemesi yaparak "Onlar her zaman doğrudur." diyerek cümleyi tamamlamıştır.

2) em baġanlar em o ilaka benım ne imiş ote[369] B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Dolaylı Tümleç (1)

1) ali imemiş ote[370] B. A / s. 142

Yardımcı Fiil + lazım + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

3) imiş lazım yürüma kotora, podgoritsaya[371] B. A / s. 137

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

2) a imiş dōḷi ev burada[372] B. A / s. 183

6. 1. 3. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları(5)

Bar Türk ağzında zarf tümleci ile biten cümleler şu şekildedir:

Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

2) gimnāziya ḷḷdi[373] on içi yıḷ[374] B. A / s. 190

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Özne + Cümle Dışı Unsur + Zarf Tümleci (1)

1) em imemiş mi o belçi da o en teZ beş yıl. en tes[375] B. A / s. 168

Zarf Tümleci + Özne + Yardımcı fiil+ Belirtisiz Nesne + Zarf Tümleci (1)

1) açın imiş zerzele bu ef imiş oynaşık bitevi[376] B. A / s. 133

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

5) em bendendir dā bük, da koca B. A / s. 140

---

[369] Hem çocuklar hem benim akrabalar ötede imiş.
[370] Ama ötede değilmiş.
[371] kotora, podgoritsaya yürümek lazım imiş.
[372] Burada ev dolu imiş.
[373] ḷḷdi: idi olması gerekiyor.
[374] Lise on iki yıl idi.
[375] O hem belki de en tez beş yıl değil miymiş?
[376] Deprem olduğunda bu ev bütünüyle oynaşık imiş.

Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

6) bissık, bissık beraber[377] B. A / s. 166

6. 1. 4. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (3)

Bölge ağzında özne ile biten devrik cümle yapıları şu şekildedir:

Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Özne (1)

1) imemiş sade o B. A / s. 168

Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Özne (1)

4) alidır dā bük bāto B. A / s. 140

Cümle Dışı Unsur + Belirtisiz Nesne + Yardımcı Fiil + Özne (1)

1) ben o sözlük idi benım[378] B. A / s. 186

6. 1. 5. Yüklemi Sonda Olmasına Rağmen Dir Bildirme Ekinin Devrikleşmesi ile Oluşan Yapılar(1)

Bar ağzında tespit edilen devrik cümlelerden bir tanesinde yüklem sonda olmasına rağmen -dir bildirme eki cümlenin ortasına kaymıştır.

1) bütün buḷari. bütün bu süzlerdır benım süzlükte buḷacak[379] B. A / s. 187

6. 2. Preşova ve Bilaç'ta Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi

Preşova ve Bilaç ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 11 tanesi yardımcı fiilin devrikleşmesi ile oluşmuştur.

6. 2. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (8)

[377] Biz beraberiz.
[378] O sözlük benim idi.
[379] Bütün bu sözcükler benim sözlükte bulunacaktır.

Bölge ağzında yardımcı fiilin devrikleşmesi ile görülen 11 cümlenin 8 tanesi belirtisiz nesne ile bitmiştir. Belirtisiz nesne ile biten cümleler şunlardır:

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (2)

1) onì te hepi te odır müslüman[380] PB. A /s. 104

2) todur eski biłâş[381] PB. A /s. 107

Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) imişım Çâvůş[382] PB. A /s. 110

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) bu dırjava bunlar imiştır rus partìsì[383] PB. A /s. 121

Özne + Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) bu biłåÇ bitìvì imìş türk[384] PB. A /s. 116

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) odır bìn bāşının kızì[385] PB. A /s. 105

Cümle Dışı Unsur + Dolaylı Tümleç + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) a babasının evinde orda odur musafir[386] PB. A /s. 104

Dolaylı Tümleç + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) orda odur misafir[387] PB. A /s. 104

6. 2. 2. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

[380] O işte hepsi işte Müslümandır.
[381] İşte o eski Bilaç'tır.
[382] Çavuş imişim.
[383] Bu devlet bunlar Rus partisi imiştir.
[384] Bu Bilaç bütünüyle Türk imiş.
[385] O binbaşının kızıdır.
[386] O babasının evinde orada misafirdir.
[387] O orda misafirdir.

Preşova ve Bilaç Türk ağzında dolaylı tümleç ile biten cümleler şunlardır:

Özne + Yardımcı Fiil + Dolaylı Tümleç + Dolaylı Tümleç (1)

1) onlar miştırlâr prìzrende türḳiyādan[388] PB. A /s. 105

Özne + Yardımcı Fiil + Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) onlar imiştır iki kişi mü üç kişi prizrenden[389] PB. A /s. 105

6. 2. 3. Cümle Dışı Unsur ile Biten Devrik Cümle Yapıları (1)

Preşova ve Bilaç'ta cümle dışı unsur ile biten bir cümle vardır:

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne + Cümle Dışı Unsur (1)

1) o imiştır bòşłūk bilım PB. A /s. 107

6. 3. Prizren'de Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi

Prizren ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 9 tanesi yardımcı fiilin devrikleşmesi ile oluşmuştur.

6. 3. 1. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (6)

Bölge ağzında yardımcı fiilin devrikleşmesi ile oluşan 9 cümlenin 5 tanesinde özne + yardımcı fiil + belirtisiz nesne söz dizimi görülmektedir:

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (5)

1) odor astalıḳ[390] P. A / s. 42

2) odor pasul çorbasi P. A / s. 56

3) odor pasul çorbasi beyaz P. A / s. 56

4) odor meşur P. A / s. 56

---

[388] Onlar Prizren'de Türkiye'den imiştirler.
[389] Onlar Prizren'de iki kişi mi üç kişi mi imiştirler.
[390] O hastakıltır.

5) onlardır misafir P. A / s. 74

Özne + Cümle Dışı Unsur + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) bi şi çidır yabani[391] P. A / s. 74

6. 3. 2. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Prizren'de zarf tümleci ile biten cümleler şu şekildedir:

Zarf Tümleci + Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

1) niçın bağırsaḳtır çok fena[392] P. A / s. 42

Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Zarf Tümleci (1)

1) ononlen imişım beraber içi sene P. A / s. 40

6. 3. 3. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (1)

Prizren Türk ağzında yardımcı fiilin devrikleşmesiyle oluşan cümlelerden bir tanesi özne ile bitmiştir. Bu cümle aynı zamanda öznenin tamlama olduğu ve araya yüklem aldığı bir örnektir:

6. 3. 3. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci + Belirtisiz Nesne + Özne (1)

1) benım idi o vaḳıt yiğırmi bir yaşım[393] P. A / s. 70

6. 4. Vrapçişte'de Yardımcı Fiilin Devrikleşmesi

Vrapçişte ağzında tespit edilen 250 devrik cümle yapısının 6 tanesi yardımcı fiilin devrikleşmesi ile oluşmuştur.

---

[391] Bir şey ki yabanidir.
[392] Neden bağırsak çok fenadır?
[393] O vakit benim yaşım yirmi bir idi.

6. 4. 1. Dolaylı Tümleç ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Bölge ağzında dolaylı tümlecin sona geldiği örnekler şunlardır:

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yardımı Fiil + Dolaylı Tümleç (1)

1) Em kıs imiş duvar arkasına VR. A / s. 134

Cümle Dışı Unsur + Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne + Dolaylı Tümleç (1)

1) hem Zekir'in babasi imiştır Partal, Rapçişta küvünden Partal kabilesından VR. A / s. 151

6. 4. 2. Zarf Tümleci ile Biten Devrik Cümle Yapıları (2)

Vrapçişte'de zarf tümleci ile biten cümleler şu şekildedir:

Zarf Tümleci + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

1) Bin oşi, bin doku yüs sekizında iyım doğuk VR. A / s. 112

Özne + Yardımcı Fiil + Zarf Tümleci (1)

1) Onların babalari imiş çok noprān[394] VR. A / s. 182

6. 4. 3. Belirtisiz Nesne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (1)

Bölge ağzında tespit edilen cümlelerde belirtisiz nesne ile biten bir örnek vardır:

Özne + Yardımcı Fiil + Belirtisiz Nesne (1)

1) Bénım Zdúnyali[395] VR. A / s. 112

6. 4. 4. Özne ile Biten Devrik Cümle Yapıları (1)

[394] Onların babaları çok sinirli imiş.
[395] Ben Zdunyalı'yım.

Vrapçişte Türk ağzında bir cümle özne ile bitmiştir. Bu cümlede özne aynı zamanda bir tamlamadır ve araya yardımcı fiil almıştır.

6. 4. 4. 1. Öznenin Tamlama Olduğu ve Araya Yüklem Aldığı Durumlar (1)

Belirtisiz Nesne + Özne + Yardımcı Fiil+ Özne (1)

1) İdrizle Zekir adlari imiştır onların VR. A / s. 151

SONUÇ

Yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

1. Çalışmalar sonucu Batı Balkan Türk ağızlarından Vidin'de 703 cümlenin 250'si, Preşova ve Bilaç'ta 424 cümlenin 250'si, Vrapçişte'de 458 cümlenin 250'si, Prizren'de 511 cümlenin 250'si, Bar'da 383 cümlenin 250'si olmak üzere toplamda 2.479 cümlenin 1250 tanesi devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir. Devrik cümleler bakılan tüm cümlelerle oranlanıp yüzdesi alındığında %35,56 Vidin ağzı, %48,92 Prizren ağzı, %54,58 Vrapçişte ağzı, %58,96 Preşova ve Bilaç ağzı, %65,27 Bar ağzı olmak üzere Batı Balkan Türk ağızlarının tamamının oranı %52,66 olduğu görülmektedir.

Batı Balkan ağızlarında çıkan bu sonuçlar Doğu Balkan ağızları ile kıyaslandığında iki bölge ağzı arasında dikkate değer bir fark göze çarpmaktadır. *Doğu Balkan Türk ağızlarından Yunanistan Gümülcine ağzında 100 cümleden 24'ü, Güney Doğu Bulgaristan ağzında 100 cümleden 37'si, Bulgaristan Silistre ağzında 100 cümleden 40'ı, Edirne Süloğlu ağzında 100 cümleden 36'sı devrik yapılı cümledir.*[396] Köse'nin sonuçlarından 400 cümlenin 137'sinin devrik yapıda olduğu, devrik cümlelerin oranının %34,25 çıktığı görülmektedir. Sandalyeci'nin Gagauzcada yaptığı devrik cümle çalışmasında incelediği 827 adet cümlenin 532'si devrik yapılı cümle olarak tespit edilmiştir.[397] Bu sonuçlar doğrultusunda Gagauzcadaki devrik cümle oranının %64,32 olarak tespit edildiği görülmektedir. Batı Balkan Türk ağızlarının oranı ise %52,66'tir. Batı Balkan Türk ağzının Doğu Balkan Türk ağzına göre %18,41'lik bir oran farkı ile daha fazla devrik cümlenin görüldüğü, Gagauzcaya göre ise %11,66'lık bir oran farkı ile daha az devrik cümlenin görüldüğü tespit edilmiştir. Bu sonuçlar Batı Balkan Türk ağızlarının Doğu Balkan Türk ağızlarına göre Hint-Avrupa dillerinden daha çok etkilendiğini, Gagauzcaya göre ise daha az etkilendiğini göstermektedir. Batı Balkan Türk

[396] Büşra Köse, a. g. e., s. 280.
[397] Selda Sandalyeci, "Gagauz Türkçesi Söz Diziminin Ölçünlü Türkiye Türkçesi Söz Dizimi ile Mukayesesi", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde Sunulan Yayınlanmamış Bildiri*, UBAK, Nevşehir 09-12 Eylül 2018.

ağızlarındaki Vidin ağız çalışması 1961 yılında yapılmıştır. Bu yüzden güncel bir çalışmada bu oranların değişebileceği öngörülmektedir.

2. Batı Balkan Türk ağızlarında tespit edilen devrik cümlelerde sondaki öge sayıları ve sıralaması şu şekildedir:

Tablo 1: **Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Sonda Görülen Ögelerin Sıralaması ve Sayıları**

	1. Öge	**2. Öge**	**3. Öge**	**4. Öge**	**5. Öge**	**6. Öge**
Vidin	dolaylı tümleç (58)	belirtili nesne (57)	zarf tümleci (55)	belirtisiz nesne (51)	özne (29)	-
Preşova/ Bilaç	dolaylı tümleç (63)	belirtisiz nesne (51)	özne (48)	zarf tümleci (45)	belirtili nesne (31)	cümle dışı unsur (11)
Vrapçişte	dolaylı tümleç (60)	zarf tümleci (56)	belirtisiz nesne (49)	özne (43)	belirtili nesne (34)	cümle dışı unsur (8)
Prizren	dolaylı tümleç (54)	belirtisiz nesne (50)	zarf tümleci (50)	belirtili nesne (43)	özne (40)	cümle dışı unsur (13)
Bar	belirtisiz nesne (66)	özne (57)	dolaylı tümleç (44)	belirtili nesne (41)	zarf tümleci (32)	cümle dışı unsur (8)

İncelediğimiz devrik cümle yapılarının sondaki öge sayılarına bakıldığında 279 dolaylı tümleç, 267 belirtisiz nesne, 238 zarf tümleci, 217 özne, 206 belirtili nesne ve 40 cümle dışı unsur şeklindedir. Doğu Balkan Türk ağızlarında ise 661 dolaylı tümleç, 427 zarf tümleci, 393 belirtili nesne, 257 özne, 163 cümle dışı unsur ve 63 belirtisiz nesne cümledeki en son öge olarak görülmektedir.[398] Doğu Balkan Türk ağızlarında devrik cümlelerde sonda en çok görülen öge dolaylı tümleç iken Batı Balkan Türk ağızlarında, belirtili ve belirtisiz olmak üzere, en çok görülen öge nesnedir. Türkçede vurguyu artırmak amacıyla yüklemden sonra nesne kullanılabilir. Ancak bu durum belirtili nesne için geçerlidir. Örneğin, "Ayşe yap ödevini." cümlesi Türkçe için uygunken "Ayşe yap ödev." cümlesi Standart Türkiye Türkçesi için uygun ve yaygın bir kullanım değildir. Doğu Balkan Türk ağızlarında yüklemden sonra kullanılan en az öge belirtisiz nesneyken Batı Balkan Türk ağızlarındaki devrik cümlelerde sonda en çok kullanılan dolaylı tümleçten sonraki ikinci öge belirtisiz nesnedir. Anadolu Ağızlarında yapılan çalışmalarda ve Doğu Balkan Türk Ağzı çalışmalarında yüklemden sonra dolaylı tümlecin en sık görülen öge olması Türkçedeki devrik cümleler için bize bir söz dizimi formatı çizmektedir. Batı Balkan Türk ağızlarında belirtili ve belirtisiz olmak üzere yüklemden sonra en sık görülen ögenin nesne olması, hatta yüklemden sonra belirtisiz nesnenin belirtili nesneye göre daha çok görülmesi, Batı Balkan Türk ağızlarının devrik yapılarda diğer Türk ağızları ile bir farklılaşma yaşadığını göstermektedir. Bu farklılaşmanın Hint-Avrupa dillerinin etkisiyle olduğu kanaatindeyiz.

Batı Balkan Türk ağızlarında belirtisiz nesnenin cümle sonunda görülme sayılarına bakıldığında iki yüz ellişer cümleden Vidin'de 51, Preşova ve Bilaç'ta 51, Vrapçişte'de 49, Prizren'de 50 ve Bar'da 66 belirtisiz nesne olduğu görülmektedir. Bar ağzı hariç diğer bölgelerdeki belirtisiz nesne sayılarının tutarlılığı çalışmanın güvenirliliğini artırıken Türkçenin bölgedeki Hint-Avrupa dillerinden söz dizimi açısından etkilendiğine de kanıt oluşturmaktadır. Bu bağlamda Bar ağzındaki sonda görülen belirtisiz nesne sayısının diğer bölge ağızlarından daha fazla olması söz dizimi açısından etkilenmenin de fazla olduğunu göstermektedir. Bar ağzı dışındaki dört ağız bölgesinde de devrik cümlelerde sonda en çok görülen öge Vidin 58,

[398] Büşra Köse, a. g. e., s. 281.

Preşova ve Bilaç 63, Vrapçişte 60, Prizren 54 olmak üzere dolaylı tümleçtir. Dolaylı tümleçlerin devrik cümlelerde en son öge olma durumu Anadolu ağızlarındaki devrik yapılarda en sık karşılaşılan yapılardır. Bu durumu Bayraktar *"...beynin unuttuğu öğenin dolaylı tümlecin temsil ettiği "dış dünya" olduğunu, uzaktaki eleman olduğunu, somut olan nesne ya da özneden ziyade hareket olduğunu düşünebiliriz."*[399] şeklinde açıklamaktadır. Sonda görülen dolaylı tümleç sayılarındaki tutarlılık dikkat çekicidir. Bar ağzında ise sonda en çok görülen öge belirtisiz nesnedir. Sonda görülen dolaylı tümleç sayısı ise 44'tür. Diğer dört bölgeye göre daha az görülmüştür. Devrik cümlelerden sonra dolaylı tümlecin sık görülmesi Türkçenin devrik cümle yapısına uygunken belirtisiz nesnenin sık görülmesi Türkçeye uygun değildir. Yani Batı Balkanlarda görülen devrik cümle yapıları, Trakya bölgesi ve Anadolu ağızlarındaki devrik yapılardan farklılık göstermektedir.

3. İncelediğimiz ağız metinlerinde en çok karşılaştığımız ortak on devrik cümle yapısı sırasıyla şu şekildedir:

Yüklem + Özne: Bu yapı Preşova ve Bilaç ağzında 21, Bar ağzında 18, Prizren ağzında 17, Vrapçişte ağzında 14 ve Vidin ağzında 10 cümle olmak üzere toplamda 80 cümle tespit edilmiştir.

toplanır qızlar V. A / s. 215 (Kızlar toplanır.)

çiktì hepìsì PB. A /s. 116 (Hepsi çıktı.)

oldi kavga VR. A / s. 112 (Kavga oldu.)

çiḳar çiban P. A / s. 42 (Çıban çıkar.)

kaḷdi gano B. A / s. 189 (Gano geldi.)

Doğu Balkan Türk ağızlarında en çok görülen devrik cümle yapısı yüklem + belirtili nesne yapısıyken[400] Batı Balkan Türk ağızlarında en çok görülen devrik cümle yapısı yüklem + özne'dir.

---

[399] F. Sibel Bayraktar, "Anadolu Ağızlarındaki Devrik Yapıda Dolaylı Tümlecin Durumu", *VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Ekim 2014*, 2. Cilt, Elazığ 2015, s. 212.
[400] Büşra Köse, a. g. e., s. 274.

Yüklem + Belirtisiz Nesne: Batı Balkan Türk ağızlarında dört bölgede görülen bu yapı Vrapçişte ağzında 23, Prizren ağzında 23, Preşova ve Bilaç ağzında 14, Vidin ağzında 8 cümle olmak üzere toplamda 68 cümle tespit edilmiştir.

tutarler bir araba V. A / s. 223 (Bir araba tutarlar.)

ėk mìsır PB. A /s. 117 (Mısır ek.)

yapardı iki kucak odun VR. A / s. 123 (İki kucak odun yapardı.)

aldi tebeşir P. A / s. 40 (Tebeşir aldı.)

isteym biras yürüma B. A / s. 133 (Biraz yürümek istiyorum.)

Doğu Balkan Türk ağzında en çok görülen ilk on devrik cümle yapısı içerisinde bulunmayan yüklem + belirtisiz nesne cümle yapısı, Batı Balkan Türk ağızlarında en çok görülen ikinci devrik cümle yapısıdır.

Yüklem + Belirtili Nesne: Bu yapı en çok 22 cümleyle Vidin ağzında tespit edilmiştir. Sırasıyla Prizren ağzınnda 18, Vrapçişte ağzında 12, Preşova ve Bilaç ağzında 10 ve Bar ağzında 10 cümle olmak üzere toplamda 50 cümle tespit edilmiştir.

guturur parayi V. A / s. 208 (Parayı götürür.)

güzdınız mi o taşlârì PB. A /s. 105 (O taşları gezdiniz mi?)

güremezmiş çocugi VR. A / s. 134 (Çocuğu göremezmiş.)

sıḳtıḳ ḳollarımızi P. A / s. 40 (Kollarımızı sıktık.)

sattık oni B. A / s. 179 (Onu sattık.)

Doğu Balkan Türk ağızlarında en çok görülen yapı olan yüklem + belirtili nesne[401] Batı Balkan ağızlarında en çok görülen üçüncü devrik cümle yapısıdır.

[401] Büşra Köse, a. g. e., s. 274.

Yüklem + Dolaylı Tümleç: Bu yapı Vidin ağzında 13, Vrapçite ağzında 13, Prizren ağzında 11, Preşova ve Bilaç ağzında 8, Bar ağzında 5 cümle olmak üzere toplamda 50 cümle tespit edilmiştir.

ugredır qıza V. A / s. 237 (Kıza öğretir.)

gidecēk evınē PB. A /s. 118 (Evine gidecek.)

Vururler kapiḷara VR. A / s. 134 (Kapılara vururlar.)

cittıḳ üteye P. A / s. 46 (Öteye gittik.)

yürümisık aşa B. A / s. 140 (Aşağıya yürümüşüz.)

Doğu Balkan Türk ağzında en çok görülen ikinci yapı olan yüklem + dolaylı tümleç[402], Batı Balkan Türk ağızlarında en sık görülen beşinci devrik cümle yapısıdır.

Yüklem + Zarf Tümleci: Bu yapı en çok 11 cümle ile Prizren ağzında tespit edilmiştir. Sırasıyla Vidin ağzında 8, Preşova ve Bilaç ağzında 7, Vrapçişte ağzında 6 ve Bar ağzında 5 cümle olmak üzere toplamda 38 cümle tespit edilmiştir.

dinnenırler bir az V. A / s. 208 (Biraz dinlenirler.)

çalışmām çōk PB. A /s. 111 (Çok çalışmam.)

Olurdi beş alti gün VR. A / s. 123 (Beş altı gün olurdu.)

girdıḳ o aḳşam P. A / s. 54 (O akşam girdik.)

bakar bulen yārisi, yārisi B. A / s. 140 (Böyle, yarısı yarısı bakar.)

Yüklem + zarf tümleci yapısı hem Batı Balkan Türk ağızlarında hem de Doğu Balkan Türk ağızlarında en sık görülen beşinci devrik cümle yapısıdır.

Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne: Sadece iki bölge ağzında görülen bu yapı Vidin ağzında 14 ve Bar ağzında 13 cümle olmak üzere toplamda 27 cümle olarak tespit edilmiştir.

[402] Büşra Köse, a. g. e., s. 274.

quveti olan vere bilır beş tencere V. A / s. 222 (Kuvveti olan beş tencere verebilir.

onlar istemeyler kız PB. A /s. 128 (Onlar kız istemiyorlar.)

baba derdi, hayde filân kişının tarlasını süresınız hem ekesınız VR. A / s. 176 (Baba, "Haydi, filan kişinin tarlasını hem süresiniz hem ekesiniz!" derdi.)

ben oldom afıs P. A / s. 40 (Ben hafız oldum.)

baganļar sülemişler turçe B. A / s. 142 (Çocuklar Türkçe söylemişler.)

Batı Balkan Türk ağızlarında en sık görülen altıncı Özne + Yüklem + Belirtisiz Nesne yapısı Doğu Balkan Türk ağzında en çok görülen ilk on devrik yapılı cümle arasında yer almamıştır.

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne: Bu yapı Bar ağzında 11, Preşova ve Bilaç ağzında 6, Vrapçişte ağzında 6 cümle olmak üzere toplamda 23 oalrak tespit edilmiştir. Diğer iki bölge ağzında en sık rastlanan ilk on devrik cümle yapısı içinde yer almamıştır.

qızlen qalır guvegi V. A / s. 228 (Güveyi kız ile gelir.)

çōok değışmiştır düğünler PB. A /s. 104 (Düğünler çok değişmiştir.)

Şindi çikmiştır traktorlar VR. A / s. 141 (Şimdi traktörler çıkmıştır.)

er bi tuzlen olmaz tuzĺama P. A / s. 42 (Tuzlama, her bir tuz ile olmaz.)

şindi bakmay çimse B. A / s. 178 (Şimdi kimse bakmıyor.)

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne devrik cümle yapısı hem Doğu Balkan Türk ağzında en sık rastlanan sekizinci cümle yapısıyken[403] Batı Balkan Türk ağızlarında en sık rastlanan yedinci devrik cümle yapısıdır.

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç: Bu yapı Preşova ve Bilaç ağzında 9, Prizren ağzında 8 ve Vidin ağzında 4 cümle olamak üzere toplamda 21

[403] Büşra Köse, a. g. e., s. 276.

olarak tespit edilmiştir. Diğer iki bölge ağzında ise en sık görülen on devrik cümle yapısı arasında yer almamıştır.

aqşama qadar gider guvegiye V. A / s. 221 (Güveyiğe akşama kadar gider.)

bu düÇanle girdım o firmāya PB. A /s. 110 (O firmaya bu dükkân ile girdim.)

Privat olarak satarım burda cāmida VR. A / s. 146 (Burda,camide, özel olarak satarım.)

ḳırk içide tutuldum prizrende P. A / s. 44 (Prizren'de kırk ikide tutuldum.)

açın imiş kuçuk, yaşamisık topolitsaya B. A / s. 140 (Topolitsaya'da küçükken yaşamışız.)

Zarf tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç devrik cümle yapısı hem Doğu Balkan Türk ağzında en sık görülen dokuzuncu cümle yapısı[404] Batı Balkan Türk ağzında en çok görülen sekzinci yapıdır.

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci: Bu devrik cümle yapısı Prizren ağzında 8, Vidin ağzında 7, Preşova ve Bilaç ağzında 5 cümle olmak üzere toplamda 20 olarak tespit edilmiştir. Diğer iki bölge ağzında ise en sık görülen on devrik cümle yapısı arasında yer almamıştır.

qızlar toplanır quşluktan sora V. A / s. 215 (Kızlar, kuşluktan sonra toplanır.)

ben gidėrım her sėne PB. A /s. 111 (Ben her sene giderim.)

ben kaldım acami, genç VR. A / s. 122 (Ben acemi,genç, kaldım.)

ümer şotḳa bilerdi aĺĺa P. A / s. 40 (Ömer Şotka hala bilirdi.)

o süley dā cüzel B. A / s. 140 (O daha güzel söylüyor.)

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci devrik cümle yapısı Doğu Balkan Türk ağzında en sık rastlanan onuncu devrik cümle yapısı iken[405] Batı Balkan Türk ağızlarında en sık rastlanan dokuzuncu devrik cümle yapısıdır.

---

[404] Büşra Köse, a. g. e., s. 276.

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne: Bu yapı sadece Vidin ağzında 7, Bar ağzında 7 ve Prizren ağzında 4 cümle olmak üzere toplamda 18 olarak tespit edilmiştir. Diğer iki bölge ağzında bu yapı en sık görülen ilk on devrik cümle yapısı içerisinde değildir.

ben oqutmadım oni V. A / s. 209 (Ben onu okutmadım.)

bēn kaynatırìydim tütì PB. A /s. 128 (Ben sütü kaynatırdım.)

bir angi hızli sel alır fidanlari VR. A / s. 141 (Herhangi bir hızlı sel fidanları alır.)

biz furĺadırsıḳ o baġırsagi P. A / s. 42 (Biz o bağırsağı fırladırız.)

o unutmamiş turçey B. A / s. 140 (O Türkçeyi unutmamış.)

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne devrik cümle yapısı Doğu Balkan Türk ağzında en sık rastlanan on devrik cümle yapısı içinde yer almazken Batı Balkan Türk ağızlarında en sık rastlanan onuncu devrik cümle yapısıdır.

Balkan ağızlarındaki ilk on devrik cümle yapısını mukayese ettiğimizde dikkat çekici fark "belirtisiz nesne"de yaşanmıştır. Batı Balkan Türk ağızlarında yüklem + belirtisiz nesne yapısı en sık görülen ikinci cümle yapısı, özne + yüklem + belirtisiz nesne ise en sık görülen altıncı cümle yapısıdır. Bu iki cümle yapısına Doğu Baklan Türk ağızlarında en sık görülen ilk on yapı içinde rastlanmamıştır.

4.Batı Balkan Türk ağızlarında

Yüklem + Özne ve Yüklem + Belirtili Nesne, Yüklem + Dolaylı Tümleç ve Yüklem Zarf Tümleci devrik cümle yapısı çalışma yapılan tüm ağız bölgelerinde tespit edilmiştir.

Yüklem + Belirtisiz Nesne devrik cümle yapısı Bar ağzı dışındaki dört bölge ağzında görülmüştür.

Özne + Yüklem + Belitisiz Nesne devrik cümle yapısı sadece Vidin ağzı ve Bar ağzında görülmüştür.

---

[405] Büşra Köse, a. g. e., s. 277.

Zarf Tümleci + Yüklem + Dolaylı Tümleç devrik cümle yapısı Vidin, Prizren, Preşova ve Bilaç ağzında görülürken diğer iki bölge ağzında görülmemiştir.

Zarf Tümleci + Yüklem + Özne devrik cümle yapısı Preşova ve Bilaç, Vrapçişte ve Bar'da görülürken diğer iki bölgede görülmemiştir.

Özne + Yüklem + Zarf Tümleci devrik cümle yapısı Vidin, Prizren, Preşova ve Bilaç ağzında görülürken diğer iki bölge ağzında görülmemiştir.

Özne + Yüklem + Belirtili Nesne ise sadece Vidin, Prizren ve Bar ağzında görülmüştür. Diğer iki bölge ağzında görülmemiştir.

Tablo 2: **Batı Balkan Türk Ağızlarında En Çok Görülen On Devrik Cümle Yapısının Dağılımı**

Cümleler	Vidin	Preşova ve Bilaç	Vrapçişte	Prizren	Bar
Yüklem + Özne	✓	✓	✓	✓	✓
Yüklem + Belitisiz Nesne	✓	✓	✓	✓	
Yüklem + Belirtili Nesne	✓	✓	✓	✓	✓
Yüklem + Dolaylı Tümleç	✓	✓	✓	✓	✓
Yüklem + Zarf Tümleci	✓	✓	✓	✓	✓
Özne + Yüklem + Belitisiz Nesne	✓				✓
Zarf Tümleci + Yüklem + Özne		✓	✓		✓
Zarf Tümleci + Yüklem + D.T	✓	✓		✓	
Özne + Yüklem + Zarf Tümleci	✓	✓		✓	
Özne + Yüklem + Belirtili Nesne	✓			✓	✓

5. Batı Balkan Türk ağızlarında tespit ettiğimiz devrik cümlelerde fiilimsilerin görülme durumu bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Fiilimsi çeşidi en fazla Vidin ağzında (7) görülürken en az Bar ağzında (1) görülmektedir.

Tablo 3: **Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Görülen Fiilimsiler ve Sayıları**

Fiilimsiler	Vidin	Preşova ve Bilaç	Vrapçişte	Prizren	Bar
-dık	✓				
-ken	✓	✓		✓	
-e	✓				
-ıp	✓				
-me	✓	✓		✓	✓
-acak	✓				
-an	✓				
-mak			✓	✓	
-arak			✓		
-madan				✓	

Brendemon'un yan cümlelerle ilgili*"Türkçe ile çoğu çağdaş Hint-Avrupa dilleri arasında temel bir fark vardır: Türkçede cümlelerden birinin yüklemi zarf-fiil, isim-fiil ya da ortaç haline getirilir; Hint-Avrupa dillerinde ise yüklem pek fazla bir değişikliğe uğramazken yan cümlenin önüne bir bağlaç konur*"[406] açıklaması, Vidin Türk ağzındaki fiilimsi çeşidi ile Bar Türk ağzındaki fiilimsi çeşidi arasındaki farklılığın Hint-Avrupa dillerinden etkilenme durumlarına göre oluştuğu kanaatimizi destekler niteliktedir. Bölgelerde konuşulan Türkçe ülkenin resmi diline ne kadar maruz kalmışsa fiilimsi görülme oranı da o kadar azdır.

6. Batı Balkan Türk ağızlarında "i-" yardımcı fiili ve "-dır" bildirme ekinin devrikleşmesi ile oluşan yapılar da mevcuttur. Bu durumun bölge ağızlarının Sırpça,

[406] Bernt Brendemon, "Anadolu Ağızlarındaki Sözdizimi Üzerine Bir Not", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/3 Spring 2008*, s 176.

Arnavutça, Karadağlıca, Makedonca gibi Hint- Avrupa dil ailesine mensup dillerden etkilenmenin sonucunda oluştuğu düşüncesindeyiz. Sulçevsi de Kosova Türkçesindeki "i-" yardımcı fiili kullanımının Hint-Avrupa sentaksıyla benzerliğine dikkat çekmiştir.[407] Batı Balkan Türk ağızlarında tespit edilen iki yüz ellişer devrik yapılı cümle içinde yardımcı fiilin devrikleşmesi durumu 30 tane olmak üzere en çok Bar Türk Ağzında görülmüştür. Diğer ağızlardaki görülme sırasıyla Preşova ve Bilaç Türk Ağzı 11, Prizren Türk Ağzı 9, Vrapçişte Türk Ağzı 6 olmak üzere toplamda 56 cümle tespit edilmiştir. Vidin Türk ağzında ise yardımcı fiilin devrikleştiği bir durum gözlenmemiştir. Çalışmada inceledğimiz Vidin'deki ağız araştırmaları yeni yapılan bir araştırma değildir. Bu çalışmanın 1961 yılında yapılmasından kaynaklı olarak yardımcı fiilin devrikleşmesine rastlanmadığı kanaatindeyiz. Vidin'de yeni yapılacak bir ağız çalışması ile 1961 yılında yapılan çalışmanın mukayesesi bölgede konuşulan Türkçenin son 60 yıl içindeki değişimi hakkındaki sonuçların analizi başka bir çalışmanın konusudur. Bir başka dikkat çekici husus ise yardımcı fiilin devrikleşmesiyle oluşan 56 cümlenin 30 tanesinin belirtisiz nesne ile bitmesidir. Bu sonuç yukarıda belirttiğimiz yüklemden sonra belirtisiz nesnenin gelmesinin Türkçe için uygun olmadığı fikrimizi destekler niteliktedir.

Yukarıda "i-" yardımcı fiilin devrikleşmesi durumunu Bar ağzında görülen "a o imiş kuçuk" cümlesi üzerinden Google çeviri[408] yardımıyla İngilizceyle ve bölge diileriyle söz dizimi açısından kıyaslayalım:

*O küçük **imiş.** (STT)*

*a o **imiş** kuçuk B. A / s. 166*

*She **is** small (İngilizce)*

*Ai **është** i vogël (Arnavutça)*

*On **je** mali (Sırpça)*

*Toj **e** mal (Makedonca)*

---

[407] İsa SULÇEVSİ, *"Kosova Türkçesi ve Fiil Yapıları"*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul 2019, s. 118.

[408] https://translate.google.com.tr/ (Erişim Tarihi:23.04.2023)

Standart Türkiye Türkçesi hariç hiçbir örnekte "i-" yardımcı fiili cümlenin sonuna gelmemiştir. Bu örnekler "i-" yardımcı fiilinin Hint-Avrupa dillerine uyum gösterdiğini kanıtlamaktadır. Diğer bölge ağızlarında da benzer örnekler bulunmaktadır:

*bu dırjava bunlar **imiştır** rus partìsì PB. A /s. 121 (Bu devlet bunlar Rus partisi imiştir.)*

*ononlen **imişım** beraber içi sene P. A / s. 40 (Onunla iki sene beraber imişim.)*

*Onların babaları **imiş** çok noprān VR. A / s. 182 (Onların babaları çok sinir imiş.)*

Hatta "i-" yardımcı fiili + olumsuzluk eki örneğine de rastlanmıştır:

*ali **imemiş** ote B. A / s. 142 (Ama ötede değilmiş.)*

"i-" yardımcı fiili gibi "-dır" bildirme eki de devrik cümleleri devrik hale getirmiştir. Bu durumu Bar ağzında görülen "Budur arnaut süz." cümlesi üzerinden Google çeviri[409] yardımıyla İngilizceyle ve bölge diileriyle söz dizimi açısından kıyaslayacağız:

*Bu Arnavut sözü**dür**. (STT)*

*bu**dur** arnaut süz B. A / s. 187*

*This **is** an albanian word (İngilizce)*

*Ovo **je** albanska reč (Sırpça)*

*Kjo **eshte** fjale shqipe (Arnavutça)*

*Ova **e** albanski zbor (Makedonca)*

Yine standart Türkiye Türkçesi hariç hiçbir örnekte "-dır" bildirme ekinin yüklemin sonuna gelmediği görülmüştür. Bu örnekler "-dır" bildirme ekinin "i-" yardımcı fiilinde olduğu gibi Hint-Avrupa dillerine uyum gösterdiğini kanıtlamaktadır. Diğer bölge ağızlarında da benzer örnekler bulunmaktadır:

[409] https://translate.google.com.tr/ (Erişim Tarihi:25.04.2023)

*o**dır** bìn bāşının kızì PB. A /s. 105 (O binbaşının kızıdır.)*

*o**dor** astalıḳ P. A / s. 42 (O hastalıktır.)*

*Bén**ım** Zdúnyali VR. A / s. 112 (Ben Zdunyalıyım.)*

7. Bar Türk Ağzında "i-" yardımcı fiilin ve "-dır" bildirme ekinin soru ekinden önce kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır:

*topolitsaya**dır** mi ogḷum B. A / s. 131 (Oğlum, Topolitsaya mıdır?)*

*var **idi** mi bi bük ef yokari B. A / s. 179 (Yukarıda bir büyük ev var mıydı?)*

8. Batı Balkan Türk ağızlarında tespit edilen devrik cümleler içinde bazı kalıplaşmış yapılar devrikleşmiştir:

bir angi maqsım hasta ise, paq gömleğini gutururler nazar babaya V. A / s. 246 (Herhangi bir masum hastaysa nazar babaya pak gömleğini götürürler.)

budur şudur anlay konfekCiya PB. A /s. 110 (Şudur budur konfeksiyondan anlıyor.)

bir angi hızli sel alır fidanlari VR. A / s. 141 (Herhangi bir hızlı sel fidanları alır.)

cit zeman cel zeman P. A / s. 40 (Gel zaman git zaman.)

rāmet canına P. A / s. 42 (Canına rahmet.)

kıl namaz P. A / s. 45 (Namaz kıl.)

bulen olen em o istemiş ni bi şe B. A / s. 166 (Öyle böyle hem o bir şey istememiş.)

sāde çi açın eşeysi şkoḷaya lazımdır etma B. A / s. 166 (Okula gittiğinde sadece etmek lazımdır.)

9. "lazım" sözcüğü bölge ağzında "-meli/-malı" eki görevinde kullanılarak cümleye gereklilik anlamı katmaktadır. Ancak dikkat çekeci olan lazım sözcüğünün yüklemin önüne gelerek Hint-Avrupa dillerinin formatında kullanılmasıdır. Bu

durumu Prizren Türk ağzındaki bir örnek üzerinden İngilizce ve bölge ağızlarıyla Google çeviri[410] yardımıyla kıyaslayalım:

*İsmini sor**malı**sın. (STT)*

***Lazım** sorasın ismini P. A / s. 40*

*You **should** ask your name (İngilizce)*

***Trebalo bi** da pitaš svoje ime (Sırpça)*

*Ju **duhet** të pyesni emrin tuaj (Arnavutça)*

***Treba da** go prašate vašeto ime (Makedonca)*

***Tryabva da** popitate imeto si (Bulgarca)*

Yukarıda örnekler "lazım" sözcüğünün Batı Balkan Türk ağızlarında gereklilik kipi yerine Hint-Avrupa tarzında işlevsel bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Benzer kullanımlar Bar ağzında tespit ettiğimiz devrik cümleler içinde de bulunmaktadır:

lazım bakma buni ne yaptım B. A / s. 186 (Buna ne yaptığıma bakmalıyım.)

10.Birçok çağdaş Türk lehçelerinde ve eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla kullanılan "haçan" sözcüğü, Batı Balkan Türk ağızlarında "açın" şekliyle işlevsel bir şekilde farklı görevlerde kullanılmaktadır. Genellikle "–dığında/-diğinde, –ınca/-ince ve –ken" zarf fiili görevinde kullanılan "açın" bunun yanında "o zaman ve zaman" anlamında da kullanılmaktadır. Dikkat çekici olan bir diğer husus ise Trabzon'un doğu yörelerinde de haçan sözcüğünün Batı Balkan Türk ağızlarındaki gibi yan cümlede zaman bildiren şekilde yani zarf-fiil olarak kullanılmasıdır.[411] Yine Brendomoen'e göre Türkçede yan cümlenin yüklemi zarf fiil haline gelirken Hint-Avrupa dillerinde yüklem bir değişikliğe uğramaz ve yan cümlenin önüne bir bağlaç

[410] https://translate.google.com.tr/ (Erişim Tarihi:27.04.2023)
[411] Brendomeon, a. g. e., s.171.

gelir.[412] Batı Balkanlardaki "açın" kullanımında bölge dillerinin etkisi görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus ise bu kullanımın Trabzon ağzında da görülmesidir.

Açın/haçın sözcüğünün "-dığında/-diğinde, -ınca/-ince ve -ken" zarf-fiili olarak kullanımı:

***Açın** geldi bayram, verdi bana pare on napolon VR. A / s. 113*

*(Bayram gel**ince** bana on Napolyon para verdi.)*

***Haçın** geḷır kocasi demış, mıri kari yaptın kuşlugi VR. A / s. 182*

*(Kocası gel**diğinde** yahu karı kuşluğu yaptın mı, demiş.)*

***açın** cidey dey selam etti beg P. A / s. 50*

*(Gid**ince** bey selam etti, diyor)*

***açın** imiş kuçuk, yaşamisık topolitsaya B. A / s. 140*

*(Küçük**ken** Topalitsa'da yaşamışız.)*

*em **açın** celiy baganḷar deym, ay cidın ote oda içi oynayın.ey B. A / s. 142*

*(Hem çocuklar gel**diğinde** ay gidin öteki odanın içinde oynayın, diyorum.)*

*e şindi **açın** yaparım bu süzlügi işaḷa ben yazarım sead gano şḷkoviç B. A / s. 190*

*(Şimdi ben, bu sözlüğü yap**ınca** inşallah sead gano şḷkoviç yazarım.)*

Açın/haçın sözcüğünün "zaman, o zaman" anlamında olarak kullanımı:

***haçın** gürür bunun koḷi sarıli VR. A / s. 182*

*(**O zaman** bunun kolunun sarılı olduğunu görür.)*

*dersın nice ne **açın** alırsın P. A / s. 42*

*(Nice, ne **zaman** alırsın, dersin.)*

[412] Brendomeon, a. g. e., s 176.

açın *celi ḳızlar P. A / s. 50*

*(**O zaman** kızlar geliyor.)*

*a **açın** bis, bize vermemişler çi bacıriysık yazma boşnyak B. A / s. 166*

*(**O zaman** bize vermemişler ki Boşnakça yazmayı becerelim)*

"açın" sözcüğünün Hint-Avrupa dillerinde benzer kullanımlarını Google Çeviri[413] yardımıyla mukayese ettik:

***Açın** geldi bayram, verdi bana pare on napolon VR. A / s. 113*

***When** the feast came, she gave me ten Napoleons. (İngilizce)*

***Kad** je došao praznik, dao mi je deset Napoleona (Sırpça)*

***Kur** erdhi festa, më dha dhjetë Napolona (Arnavutça)*

***Koga** dojde praznikot, mi dade deset Napoleoni (Makedonca)*

***Kogato** doĭde praznikŭt, toĭ mi dade deset napoleona (Bulgarca)*

9. Batı Balkan Türk Ağızlarında "dedi" sözcüğünün cümlenin başında bazen de ortasında kullanılmasıyla rastlanan devrik cümle yapıları kaydadeğer sayıdadır. Bu tarzdaki "dedi"li cümlelerin Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde de Hint-Avrupa dili olan Farsçanın etkisiyle kullanıldığı düşünülmektedir.[414] Batı Balkan Türk ağızlarındaki "dedili cümle" örneklerinin bazıları şunlardır:

***dedim** yürürım PB. A /s. 105 (Yürürüm, dedim.)*

***dedi** sırali VR. A / s. 191 (Sıralı, dedi.)*

***dedi** selam süĺersınız P. A / s. 40 (Selam söylersiniz, dedi.)*

*biz ***deysık** i B. A / s. 187 (Biz, i diyoruz.)*

*qızın ninesi **der** : bis hazır olduq V. A / s. 223 (Kızın ninesi, "Biz hazır olduk." der.*

[413] https://translate.google.com.tr/ (Erişim Tarihi:28.04.2023)
[414] Brendemoen, a. g. e., s.167-168.

Bu cümlelere ek olarak Vidin ağzında “de-“ fiili yerine “söyle-“ fiilinin de kullanıldığı bir örneğe rastlanılmıştır:

soyley : *ben duştum. tu·zlen soġan dört-beşgun sardım, mumya içırdım, qafa derisı qoydum V. A / s. 253 (“Ben düştüm, dört beş gün tuz ile soğan sardım, mumya derisi içirdim, kafa derisi koydum.” dedi.)*

11. Batı Balkan Türk ağızlarında hâl eklerinin değişimi ve sözcükten düştüğü durumlar tespit edilmiştir:

Belirtme (-İ) hâl ekinin yerine yönelme (-A) hâl ekinin kullanılması:

naˈsın isteˈysın buyurmaġa? V. A / s. 209 (Buyurmayı nasıl istiyorsun?)

Belirtme (-İ) hâl ekinin düşmesi:

o unutmamiş turçey B. A / s. 140 (O Türkçe’yi unutmamış.)

Yönelme (-A) hâl ekinin yerine belirtme (-İ) hâl ekinin kullanılması:

Başlardık dügüni VR. A / s. 158 (Düğüne başlardık.)

baḳacaḳlar oni P. A / s. 44 (Ona bakacaklar.)

Yönelme (-A) hâl ekinin yerine bulunma (-DA) hâl ekinin kullanılması:

he koydiłår kınamì havūÇłârda PB. A /s. 132 (Kınamı avuçlara koydular.)

yolardık degırmende VR. A / s. 158 (Değirmene yollardık.)

Yönelme (-A) hâl ekinin düşmesi:

ē mo girdiler iÇerēy PB. A /s. 133 (Artık içeriye girdiler.)

cirdi aps P. A / s. 42 (Hapse girdi.)

Bulunma (-DA) hâl ekinin yerine yönelme (-A) hâl ekinin kullanılması:

açın imiş kuçuk, yaşamisık topolitsaya B. A / s. 140 (Küçük iken Topalitsaya’da yaşamışız.)

Bulunma (-DA) hâl ekinin düşmesi:

içiyi bitırmişler pravni fakuḷtet B. A / s. 137 (Pravni Fakültesi'nde ikiyi bitirmiş.)

Ayrılma (-DAN) hâl ekinin yerine yönelme (-A) hâl ekinin kullanılması:

iki kere küktì ānlında PB. A /s. 128 (Alnından iki kere öptü.)

12. Batı Balkan Türk Ağızlarında "i-" yardımcı fiil çekiminin "-dır" bildirme ekiyle birleşerek "-se/-sa" şart kipinin görevini üstlendiği örnekler tespit edilmiştir:

*kim **varˇimiştır** vaktì türkì Çaġırsın çòĉuklara PB. A /s. 128 (Kimin vakti varsa çocuklara türkü çağırsın.)*

13. Batı Balkan Türk ağızlarında bazı cümlelerde öge içinde devrikleşen cümlecikler tespit edilmiştir. Çalışmamızın sınırlılığı açısından öge içindeki devrik cümlecikler konusuna girilmemiştir.

Gelmiştır sal bir vucudunda ne var imiştır ruba VR. A / s. 151 (Vücudunda sadece bir giysi ile gelmiştir.)

kim varˇimiştır vaktì türkì Çaġırsın çòĉuklara PB. A /s. 128 (Kimin vakti varsa çocuklara türkü çağırsın.)

e şindi bayaġi türḳoloġlar intereS olordilar bizde celma baḳma bu çitaplari P. A / s. 70 (Şimdi bayağı Türkologlar gelip bizdeki bu kitaplara bakmakla ilgileniyorlar.)

açın ben evlenmişım. ben bilmedim. arnauçe B. A / s. 183 (Ben evlendiğimde Arnavutçayı bilmiyordum.)

14. Batı Balkan Türk ağızlarında yüklemlerin yan yana sıralanarak ilk yüklemin zarf-fiil görevinin yerine kullanıldığı örnekler de tespit edilmiştir.

keser, dağıdır etını V. A / s. 249 (Etini kesip dağıtır.)

çiqarır. yuvarlar elında tespihi V. A / s. 243 (Tespihi çıkarıp elinde yuvarlar.)

çiktilâr biñdilâr arabāya PB. A /s. 133 (Çıkıp arabaya bindiler.)

braktım astım düÇan marangozluk PB. A /s. 110 (Bırakıp marangozluk dükkanı açtım.)

Yáktiler geldiler komitalar VR. A / s. 112 (Komitalar yakıp geldiler.)

tutar keser koluni VR. A / s. 182 (Kolunu tutup keser.)

alisın, baḳaysın televiziyay P. A / s. 44 (Televizyonu alıp bakıyorsun.)

15. Batı Balkan Türk Ağızlarında incelediğimiz 1250 devrik cümle içinde en çok görülen *e(35), a(34), te(31), da(26), em(23)* gibi cümle dışı unsurun yanında farklı şekilde birçok cümle dışı unsur bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda her bölge için iki yüz ellişer cümle içinde kaç tane cümle dışı unsur kullanıldığı gösterilmiştir:

Tablo 4: **Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarında Görülen Cümle Dışı Unsurlar ve Sayılar**

Bölgeler	**Cümle Dışı Unsurlar**	**Sayılar**
Vidin	da(6), çünki(2), hem(2), ama(1), ki(1)	**11**
Preşova ve Bilaç	e(17), te(13), ē(7), ama(5), pa(4), ni(4), demek(3), hem(3), tüle(3), se(3), hēm(2), üle(2), da(2), ki(1), çi(1), çümçe(1), çümçi(1), veç(1), a(1), ēh(1), he(1), ha(1), de(1), ema(1)	**79**
Vrapçişte	em(15), e(11), te(11), a(6), hem(5), ki(3), eh(3), ama(2), da(2), çünkim(1), velam(1), demek(1)	**61**
Prizren	da(9), te(7), demek(6), ama(4), işte(4), ema(3), e(2), a(2), po(2), çünçi(1), üle(1), yalnız(1), ha(1), ā(1)	**44**
Bar	a(25), em(8), da(7), e(5), eh(4), ali(3), pa(2), hem(2), bre(2), çi(2), iḷi(1), ama(1), ni(1), bela(1)	**64**

16. Bölge ağzındaki devrik cümlelerde zarf tümlecinin sona geldiği durumlarda zarf tümleci kendi içinde *diye, için, olarak* gibi edatların düşmesiyle eksiltili şekilde görülmüştür:

deve·-mi kesecek qurban V. A / s. 249 (Kurban olarak deve mi kesecek?)

Bazı örneklerde de istek kipinin edat yerine kullanımı söz konusudur:

Aldım yolaym evde VR. A / s. 113 (Evde yolmak içi aldım.)

17. Batı Balkan Türk ağızlarında tamlamaların araya yüklem aldığı ve devrikleştiği durumlara beş bölge ağzında da rastlanılmıştır. Bu durumun genel olarak onarım olduğu yani tamlamanın eksiltili başlanıp sonradan anlaşılmama kaygısıyla tamamlandığı görülmektedir.[415]

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) Cuma guni boyasi gȁlır qızın V. A / s. 231 (Cuma günü kızın boyası gelir.)

Dolaylı Tümleç + Özne + Yüklem + Özne (1)

1) bŭrdā benım zanāt var˘imiştır doġramaĉì mārângoz PB. A /s. 110 (Burda benim zanaatim, doğramacılık, marangozluk, varmıştır.)

Özne + Yüklem + Özne (1)

3) ispektsia var bizım VR. A / s. 146 (Bizim teftiş var.)

Zarf Tümleci + Özne + Yüklem + Özne + Dolaylı Tümleç (1)

1) niçın benım aġıridi yüreġım bunda P. A / s. 74 (Niçin burada benim yüreğim ağrıdı.)

Zarf Tümleci + Cümle Dışı Unsur + Belirtili Nesne + Yüklem + Belirtili Nesne (1)

1) şindi vaḷḷa her çime var cendi problem B. A / s. 178 (Şimdi valla herkesin kendi problemi var.)

Sonuç olarak Batı Balkan Türk ağızlarında bizim inceleme imkânı bulduğumuz yazıya geçirilmiş konuşma metinlerinde devrik cümle yapısının görülme oranı %52,66 olarak tespit edilmiştir. Bu oran, devrik cümleyi vurgu yapmak, konuşmadaki heyecanı yükseltmek amacıyla kullanılan ölçünlü Türkçe için

[415] F. Sibel Bayraktar, "Anadolu Ağızlarındaki Devrik Yapıda Nesne", *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı,* Budapeşte-Macaristan 25-28 Eylül 2016.

doğal bir sonuç değildir. Bu oranın görülmesinde bölgede baskın olan Hint-Avrupa dillerinin etkisinin olduğu kanaatindeyiz. İncelediğimiz bölgelerde ülkelerin resmi dillerine ve Türklerin iç içe yaşadığı etnik gruplara baktığımızda Bar ağzında Karadağlıca ve Sırpça; Prizren, Preşova ve Bilaç ağızlarında Sırpça ve Arnavutça; Vrapçite ağzında ise Makedonca etkisinin olduğu düşüncesindeyiz. Bu çalışmada Vidin ağzının devriklik oranının diğer bölge ağızlarına göre daha az görülmesinin sebebini bölgede yapılan ağız çalışmaının 1961 yılında yapılmasıyla ve burada yaşayan Türklerin Bulgarcaya daha az maruz kalmasıyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

Tablo 5: **Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümle Yapılarının Bölge İçi Kıyaslaması**

BÖLGELER	**BAR**	**PREŞOVA VE BİLAÇ**	**VRAPÇİŞTE**	**PRİZREN**	**VİDİN**
Devriklik Oranı	%65,27	%58,96	%54,58	%48,92	%35,56
Fiilimsi Sayısı	1	2	2	4	7
Belirtisiz Nesne Sayısı	66	51	49	50	51
Cümle Dışı Unsur Sayısı	64	78	61	44	11
Yardımcı Fiilin Devrikleşme Sayısı	31	11	9	6	-

Yukarıdaki tabloda tespit edilen iki yüz ellişer devrik yapılı cümle üzerinden bölgelerin devriklik oranları, cümlelerde kullanılan fiilimsi sayıları, cümlelerin sonunda görülen belirtisiz nesne sayıları, cümlelerde bulunan cümle dışı unsur sayıları ve yardımcı fiillerin devrikleşmesiyle oluşan cümlelerin sayıları verilmiştir. Bu sayılara bakıldığında ve bölgeler arası kıyaslama yapıldığında cümlelerin devriklik oranının, belirtisiz nesne, cümle dışı unsur ve yardımcı fiilin devrikleşme sayısının yüksekliği Türk ağızlarının bölgedeki yabancı dillerden etkilenme durumunun yüksekliğini göstermektedir. Fiilimsi sayısının yüksek olması ise etkilenmenin az olduğunu göstermektedir. Örneğin etkilenmenin çok olduğunu düşündüğümüz Bar ağzı ile etkilenmenin az olduğunu düşündüğümüz Vidin ağzını kıyasladığımızda rakamlar ortaya attığımız fikri destekler niteliktedir. Bar ağzında devriklik oranı % 65,27, ele aldığımız 250 devrik cümle içinde belirtisiz nesne sayısı 66, cümle dışı unsur sayısı 64, yardımcı fiilin devrikleşme sayısı 30, fiilimsi sayısı 1'dir. Vidin ağzında ise devriklik oranı % 35,56, incelediğimiz 250 devrik yapıdaki cümle içinde belirtisiz nesne sayısı 51, cümle dışı unsur sayısı 11, yardımcı fiilin devrikleştiği durum sayısı 0, fiilimsi sayısı 7'dir.

Doğu Balkan Türk ağızlarıyla Batı Balkan Türk ağızlarını kıyasladığımızda Doğu Balkan Türk ağızlarını devriklik oranı %34,25 iken Batı Balkan Türk ağızlarında %52,66 olduğu görülmektedir. Bu oranlar Batı Balkan Türk ağızlarının söz diziminin daha fazla bozulduğunu göstermektedir. Bir diğer önemli fark ise Doğu Balkan ağızlarında cümle sonunda en çok görülen öge dolaylı tümleç iken Batı Balkan Türk ağızlarında nesnedir. En çok görülen on devrik cümle yapısına bakıldığında Batı Balkan Türk ağızlarında yüklem + belirtisiz nesne en sık görülen ikinci devrik cümle yapısıdır. Doğu Balkan Türk ağızlarında ise en çok görülen on devrik cümle yapısı içesinde bu devrik cümle yapısının olmaması bir diğer önemli farklılıktır. Tüm bu veriler Batı Balkan Türk ağızlarının bölge dillerinin etkisinde kalarak sözdizimsel bir farklılaşmaya uğradığını göstermektedir. Bu tespitlerde Türkçenin 100 yıldır egemen dil olmayışının yanında bölgesel nüfus oranlarının da etkisi muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

NÉMETH, Gyula, *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*, Güzel, Abdurrahman (çev.) 1. Basım, TDK Yayınları, Ankara 2014, s. 207-253.

KAMBERİ, Bilinda, *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük* (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa 2015, s. 103-134.

İBRAHİM, Nazım, *Vrapçişte ve Çevresi Türk Ağzı* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997, s. 111-302.

JABLE, Ergin – YILMAZ, Kaan, *Prizren Türk Ağzı Dil ve Kültür*, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2020, s. 39-94.

İĞCİ, Alpay, *Karadağ Türk Ağzı*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara 2019, s. 132-262.

İkincil Kaynaklar

ATABAY, Neşe - ÖZEL, Sevgi - ÇAM, Ayfer, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi,* 2. Baskı, Papatya Yayıncılık, İstanbul 2003.

BALCI, Mustafa, "Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 2. Cilt, 2010 Ankara, s. 43-60.

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri,* 9. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2011.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, "Anadolu Ağızlarındaki Devrik Yapıda Dolaylı Tümlecin Durumu", *VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 16-18 Ekim 2014,* 2. Cilt, Elazığ 2015, s. 203-214.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, "Anadolu Ağızlarındaki Devrik Yapıda Nesne", *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı,* Budapeşte-Macaristan 25-28 Eylül 2016.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, "Anadolu Ağızlarında Devrik Cümle ve Zarf", *Prof. Dr. Hacıeminoğlu Hatıra Kitabı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınevi, İstanbul 2017, s. 352-368.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel - BEHRUR, Emine - HATİPOĞLU, Esra - ÖZDEMİR, Nazlı, "Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Devrik Yapı", *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı,* I. Cilt, Uludağ Üniversitesi, 4-7 Aralık 2013, s. 681-690.

KÖSE, Büşra, *Balkan Ağızlarında Devrik Cümle Yapıları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2021.

KÖSE, Büşra, "Doğu Balkan Türk Ağızlarındaki Devrik Cümlelerde Dolaylı Tümlecin Durumu", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2021, s. 52-67.

DEMİR, Nurettin – YILMAZ, Emine, *Türk Dili El Kitabı,* 8. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2016.

DELİCE, H. İbrahim, *Türkçe Sözdizimi,* 6. Baskı, Asitan Yayınları, İstanbul 2019.

DİZDAROĞLU, Hikmet, *Tümcebilgisi,*1. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.

DOĞAN İNAN, Gamze, *Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Devrik Yapı Meselesi,* (Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Samsun 2008.

EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili,* 12. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2019.

ERGİN, Muharrem, *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2012.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, "Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/4 Fall, p. 69-97, Ankara 2012, s.76.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, "Türk-Hunların Balkanlardaki Faaliyetleri, Osmanlı İdaresinde Balkanlar", *Palet Yayınları*, Konya, Kasım 2020,n s. 305.

GÜNŞEN, Ahmet, "Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish StudiesInternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/4, Ankara 2012, s. 111-129.

İNALCIK, Halil, *Türkler ve Balkanlar,* Bal-Tam Türklük Bilgisi 3, Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi, Prizren 2005.

İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1942, s.V.

KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 6. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.

KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, 25. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2018.

KARADEMİR, Fevzi (2015), Türkçede İsim Cümlesi ve Alabildiği Öğeler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, s.41, 204-219.

KAYA, Fatma Bölükbaş, HANÇER, Fatma Burcu, GOLYNSKAIA, Anna, "İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar", *International Journal of Languages' Education and Teaching* Volume 7, Issue 2, June 2019, s. 109.

KAYAPINAR, Ayşe, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi EBAD/ JABS Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi / Journal of Aegean and Balkan Studies*, Cilt/Volume: 2015-1 Sayı/ Issue: 1, s. 81

KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* 3. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 1992.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi),* 3. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2009.

KORKMAZ, Zeynep, "Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açıdan Kısa Bir Karşılaştırma*", DergiPark,* Cilt 58, Sayı 2, 01.12.2010, s. 103-118.

KORKMAZ, Asım, "Peçenek Tarihinin Dönüm Noktası: 1091 Lebounion Savaşı ve Bu Savaşın Türk Tarihi Açısından Önemi", *XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı (e-kitap)* , 2022, s. 9.

KOYUNCU, Aşkın, "Tuna Vilâyeti'nde Nüfus Ve Demografi (1864-1877)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 9/4 Spring, p. 675-737, Ankara 2014, s. 713.

MOLLOVA, Mefküre, "Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi", *TDAY Belleten 1996*, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 167-176.

NÉMETH, Gyula, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", *TDAY Belleten 1980-1981*,TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 113-167.

ÖZDEN, Muharrem - DOĞAN, Levent - BAYRAKTAR, Fatma Sibel, *Trakya Ağızları Sözlüğü CİIt I-II,* Trakya Üniversitesi Matbaası, Edirne Şubat 2018.

ÖZTÜRK, Sevgi - GÜNAY, Nesrin, "Kırkalareli Ağızlarının Söz Dizimi Özellikleri", *4. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Programı*, Trakya Üniversitesi, Edirne 27-29 Ekim 2011.

SANDALYECİ, Selda, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Devrik Cümle,* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2017.

SANDALYECİ, Selda, "Gagauzcada Birleşik Cümle", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi,* Cilt 2, Sayı 2, Aralık 2020, s. 84-106.

SULÇEVSİ, İsa, *"Kosova Türkçesi ve Fiil Yapıları"*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul 2019.

TORUN, Yeter, *Nurullah Ataç'ın Denemelerinde Devrik Yapılar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

TORUN, Yeter, "Türkiye Türkçesi ve Balkan Ağızlarında 'Kaçan' Soru Sözcüğü", *Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi,* Sayı 5, Kış 2012, s.47-53.

TOPAL, Erol, "Türkçede Ek Fiil (i-) Üzerine Düşünceler", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, Mayıs 2012, s. 649-654.

YILMAZ, Mehmet Yalçın, "İki Dillilik Olgusu Ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 9/3 , 1641-1651, Ankara Winter 2014, s. 1643.

İnternet Kaynakları

TUBS - This vector image includes elements that have been taken or adapted from this file:Bulgaria location map.svg (by NordNordWest)., CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14540564 (Erişim Tarihi: 16.11.2022)

Karte: NordNordWest, Lizenz: Creative Commons by-sa-3.0 de, CC BY-SA 3.0 de, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=39145987 (Erişim Tarihi: 20.11.222)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Vrap%C3%A7i%C5%9Fte#N%C3%BCfus (Erişim Tarihi: 26.11.2022)

NordNordWest - own work, usingUnited States National Imagery and Mapping Agency dataWorld Data Base II data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4492492 (Erişim Tarihi: 26.11.2022)

NordNordWest - own work, using United States National Imagery and Mapping Agency data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4483256 (Erişim Tarihi: 27.11.2022)

NordNordWest - own work, using United States National Imagery and Mapping Agency data, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4484221 (Erişim Tarihi: 29.11.2022)

https://translate.google.com.tr/ (Erişim Tarihi: 25.04.2023)